

Takaisin kotiin! -Rikosseuraamusasiakkaan vanhemmuuden vahvistaminen

Niko Pulli

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Takaisin kotiin! -Rikosseuraamusasiakkaan vanhemmuuden vahvistaminen

Niko Pulli
Sosionomi
Opinnäytetyö
3/2023

Niko Pulli

Takaisin kotiin! -Rikosseuraamusasiakkaan vanhemmuuden vahvistaminen

Vuosi

2023

Sivumäärä

80

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Jokelan vankilan avovankilaosaston kanssa ja sillä haluttiin kehittää työskentelymalli valvottuun koevapauteen siirtyvien asiakkaiden vanhemmuuden tueksi. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida Jokelan vankilan avovankilaosastolle työskentelymalli, joka tukee avovankilaosaston ohjaajien ja erityisohjaajien tekemään perhetyötä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda avovankilaosastolle työskentelymalli, jolla voidaan vahvistaa valvottuun koevapauteen siirtyvien, perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli: Mitä rikosseuraamusasiakkaan vanhemmuutta voidaan vahvistaa ennen valvottuun koevapauteen siirtymistä?

Opinnäytetyön lopputuloksena syntyi prosessikuvaus Takaisin kotiin! -työskentelymallista, joka koostuu kolmesta yksilöohjauskerrasta ennen valvottuun koevapauteen siirtymistä. Näillä yksilöohjauskerroilla käsiteltiin perheen kokonaistilannetta, arvioitiin asiakkaan mentalisaatiokykyä sekä vahvistettiin asiakkaan vanhemmuutta motivoivan keskustelun menetelmien avulla. Työskentelymallin kehittämisessä hyödynnettiin konstruktivisen kehittämistyön prosessia sekä toimintatutkimuksen spiraalimallia. Työskentelymallin sisältö perustuu teoriakirjallisuuteen, aikaisempiin tutkimuksiin sekä avovankilan työntekijöiden ja asiakkaiden haastatteluihin.

Opinnäytetyön lopputuloksena syntynyt prosessikuvaus tukee työntekijöiltä kerätyn palautteen perusteella Jokelan vankilan avovankilaosastolla toteutettavaa perhetyötä ja soveltuu avovankilaosaston asiakastyöhön. Työskentelyyn osallistuneet asiakkaat pitivät työskentelyä hyödyllisenä ja kokivat, että he olivat tulleet ymmärretyiksi ja kuulluiksi. Työskentelymallia voitaisiin palautteen mukaan soveltaa myös rikos- ja päihdekeskusteluissa sekä asiakkaiden kanssa, joiden tuomion pituus on alle kuusi kuukautta.

Asiasanat: vankila, vanhemmuus, mentalisaatio, motivoiva keskustelu

Niko Pulli

Back Home! -Strengthening the Parenthood of Open Prison Inmates

Year

2023

Pages

80

This Bachelor's thesis was executed in co-operation with Jokela Open Prison and it sought to implement a family social work method to address the challenges faced by familial inmates before their entry into probationary liberty under supervision. The goal of this thesis was to innovate, implement and evaluate a family social work method for Jokela Open Prison to support the family social work carried out by the instructors and senior instructors. The purpose of this thesis was to create a family social work method for the Jokela Open Prison to strengthen the parenthood of the familial inmates before their entry into probationary liberty under supervision. The study question of this thesis sought to find ways to strengthen the parenthood of the inmates before their entry into probationary liberty under supervision.

The end result of this thesis was a process description of the Back Home! family social work method, which consists of three counselling sessions before the beginning of the probationary liberty under supervision. These counselling sessions included discussions about the family's situation outside the prison, evaluation of the inmate's reflective functioning and strengthening of the inmate's parenthood utilising the methods of motivational interviewing. This family social work method was developed using a constructive approach and a spiral model of action research. The content of the family social work method is based on theoretical literature, earlier studies and feedback which was gathered from interviews held with both Jokela Open Prison's employees and inmates.

According to the feedback from Jokela Open Prison's employees, the process description of the family social work method supplements the social work of the open prison and strengthens the family social work carried out in the open prison. The participating inmates found the counselling sessions useful and felt that they were heard and understood during these sessions. It was also noted that parts of the family social work method could be used in discussions regarding substance abuse and criminal behavior as well as with inmates facing a sentence less than six months.

Keywords: prison, parenthood, mentalisation, motivational interviewing

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyön tausta	7
3	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	10
4	Rikosseuraamuslaitos ja sen asiakkaat	11
4.1	Suomalainen vanki	11
4.2	Valvottu koevapaus	13
4.3	Perhe vankilan ulkopuolella	14
5	Mentalisaatio.....	16
5.1	Mentalisaatio vanhemmuudessa.....	18
5.2	Reflektiivinen funktio ja sen arviointi.....	20
6	Motivoiva keskustelu	21
7	Opinnäytetyön toteutus	23
7.1	Konstruktiivinen kehittäminen.....	24
7.2	Toimintatutkimuksen spiraalimalli	26
7.3	Prosessikuvauksen komisivutekniikka	27
8	Prototyypin testaaminen	28
8.1	Työskentely testiasiakkaan kanssa.....	29
9	Ensimmäisen version testaaminen	31
9.1	Työskentely ensimmäisen asiakkaan kanssa.....	31
9.2	Työskentely toisen asiakkaan kanssa	32
10	Menetelmälliset ratkaisut	33
10.1	Aineiston keruu.....	34
10.2	Aineiston analyysi	35
11	Takaisin kotiin! -työskentelymalli.....	38
11.1	Ensimmäinen tapaaminen.....	40
11.2	Toinen tapaaminen	40
11.3	Kolmas tapaaminen	42
12	Lopputuloksen arviointi	43
13	Tulokset	44
14	Pohdinta	46
14.1	Eettisyys.....	48
14.2	Luotettavuus.....	49
14.3	Jatkokehittäminen	50
	Lähteet.....	52
	Kuviot	56
	Kaaviot	56

Liitteet	57
----------------	----

1 Johdanto

Vanhemman vankeusrangaistuksen on arvioitu koskettavan noin 10 000 lapsen elämää Suomessa. Vanhemman vankeuteen liittyy myös monia haastavia teemoja sekä vaikeita tunteita kuten häpeää ja syyllisyyttä. Rikosseuraamuslaitos pyrkii vastaamaan näihin vanhemmuuden haasteisiin lisäämällä rikosseuraamusasiakkaiden elämänhallintaa sekä vahvistamalla näiden arjesta selviytymistä. Näiden toimien tarkoituksena on lisätä rikosseuraamusasiakkaiden voimavaroja sekä auttaa näitä toimimaan paremmin vanhemman roolissa. Rikosseuraamuslaitoksella on myös käytössään erilaisia vanhemmuutta tukevia yksilötyöskentelymenetelmiä mutta niiden systemaattinen implementointi koko organisaatiossa mittakaavassa on osoittautunut haasteelliseksi. (Rikosseuraamuslaitos 2019, 13-14; 27.)

Tässä opinnäytetyössä kehitettiin työskentelymalli, jolla haluttiin tukea Jokelan vankilan avovankilaosaston ohjaajien ja erityisohjaajien tekemään perhetyötä sekä valvottuun koevapauteen siirtyvien rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta. Ajatus opinnäytetyöhön sai alkunsa Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2019 päivittämistä Lapsi- ja perhetyön linjauksista sekä yhteisistä neuvotteluista Jokelan vankilan kanssa. Linjausten sekä neuvotteluiden pohjalta haluttiin lähteä kehittämään vankilassa tehtävää perhetyötä hyödyntämällä jo käytössä olevia menetelmiä sekä tuomalla työskentelyyn uusia näkökulmia.

Tämän opinnäytetyön lopputuloksena syntyi prosessikuvaus Takaisin kotiin! -työskentelymallista, jonka tarkoituksena on vahvistaa perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta ennen näiden siirtymistä valvottuun koevapauteen. Työskentelymallista luotiin prosessikuvaus, joka koostuu työskentelymallin sisällön kuvauksesta, teoriasta, käytännöstä sekä asiakkaan palvelupolun visuaalisesta kuvauksesta. Työskentelymalli sekä sen prosessikuvaus kehitettiin toiminnallisen opinnäytetyön prosessin mukaisesti. Työskentelymallin sisällöstä sekä sen prosessikuvauksesta kerättiin palautetta sekä Jokelan vankilan avovankilaosaston työntekijöitä että tutkimukseen osallistuneilta asiakkailta ja tätä palautetta hyödynnettiin työskentelymallin kehittämisessä sen eri vaiheissa.

2 Opinnäytetyön tausta

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi joulukuussa 2021. Jokelan vankilaa lähestyttiin tiedustelemalla vankilassa tehtävän perhetyön tilannetta sekä siihen liittyviä mahdollisia kehittämiskohteita. Vankilalle tarpeellisen kehittämiskohteen etsiminen alkoi yhteisten palaverien muodossa Jokelan vankilan apulaisjohtajan sekä sosiaalityöntekijän kanssa helmi- maaliskuussa 2022. Näissä keskusteluissa nousi esiin avovankilaosastolla tehtävän perhetyö sekä valvottuun

koevapauteen siirtyvien perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden kohtaamat vanhemmuuden haasteet. Näitä rikosseuraamusasiakkaiden kohtaamia haasteita olivat muun muassa vahvat uskomukset vanhemmuudesta sekä epärealistiset odotukset lapsiperheen arjesta. Valvottuun koevapauteen siirtyvien rikosseuraamusasiakkaiden kotiin paluu saattaa myös aiheuttaa haasteita lapsiperheen arjen sujuvuudessa. Toisinaan voidaan päätyä tilanteeseen, jossa rikosseuraamusasiakkaan parisuhde päättyy valvotun koevapauden myötä. Tämä puolestaan saattaa heikentää rikosseuraamusasiakkaan kokonaisvaltaisen elämänmuutoksen toteutumista. Vankeusrangaistus itsessään saattaa myös aiheuttaa haasteita vanhemmuudessa ja etäännyttää lasta ja rikosseuraamusasiakasta toisistaan, mikä purkautuu rikosseuraamusasiakkaan sopeutumisongelmina valvotun koevapauden alkaessa.

Rikosseuraamuslaitos on todennut vuonna 2019 päivitettyissä Lapsi- ja perhetyön linjauksissaan vankilassa tapahtuvan vanhemmuuden vahvistamisen voivan olla realistisen kuvan antamaista rikosseuraamusasiakkaalle tämän vanhemmuuden taidoista sekä roolista lapsen elämässä. Linjauksissa todetaan myös, että vanhemmuuden ja perhesuhteiden tukeminen vankeuden aikana on tärkeää ja sen tulisi kuulua koko henkilöstön työnkuvaan. (Rikosseuraamuslaitos 2019, 2-3.) Rikosseuraamuslaitoksen alaisuudessa tapahtuva lapsi- ja perhetyö jakautuu karkeasti kuuteen kategoriaan: lakisääteisten velvollisuuksien hoitamiseen, rikosseuraamusasiakkaiden oikeuksien turvaamiseen, arjen taitojen vahvistamiseen, motivointi- ja yksilötyöskentelyyn, alaikäisiä rikosseuraamusasiakkaita koskevaan työskentelyyn sekä viranomais- ja verkostoyhteistyöhön (Rikosseuraamuslaitos 2019, 14).

Tässä opinnäytetyössä haluttiin kehittää Jokelan vankilan avovankilaosastolle työskentelymalli, jolla voidaan tukea perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta ennen valvotun koevapauden alkamista. Teoreettisen tiedon avulla pyrittiin tunnistamaan asiakasryhmään liittyviä ilmiöitä sekä toimintaympäristöön liittyviä erityiskysymyksiä. Teoriatiedon avulla pyrittiin myös löytämään menetelmiä, joita työskentelymallissa voidaan hyödyntää. Työskentelymallin lopullisena tarkoituksena oli vahvistaa valvottuun koevapauteen siirtyvien perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta, tunnetaitoja sekä luoda näille realistinen käsitys omasta vanhemmuudestaan.

Jokelan vankilan avovankilaosasto kuuluu Uudenmaan rikosseuraamuskeskukseen, johon kuuluvat Jokelan lisäksi Keravan ja Vantaan vankilat sekä Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto. (Rikosseuraamuslaitos 2020). Jokelan vankilan avovankilaosasto on 40 paikkainen miesvangeille tarkoitettu laitos, josta käsin on mahdollista opiskella sekä osallistua siviilityöhön vankilan ulkopuolella. Avovankilaosaston päivittäistä arkea säätelevät erilaiset toiminnot ja säännöt, joiden läpikäyminen on tärkeää työskentelyyn osallistuvien asiakkaiden toimintaympäristön hahmottamisen kannalta.

Avolaitokseen voidaan sijoittaa vanki, joka on sitoutunut päihteettömyyteen sekä päihteettömyyden valvontaan. Edellytyksenä on myös, että asiakasarviointiyksikön tekemässä arvioinnissa vangin on katsottu soveltuvan avolaitoksen toimintaa. Vangin motivaatio sekä edellytykset noudattaa avovankilan sääntöjä, päihteettömyyttä sekä velvollisuutta pysyä laitoksessa ovat myös avolaitoskelpoisuutta mittaavia tekijöitä. Sijoitettavan vangin kohdalla arvioidaan myös erilaisia riskitekijöitä sekä niiden toteutumisen todennäköisyyttä. (Vankeuslaki 767/2005; Rikosseuraamuslaitos 2018.)

Avovankilaosaston asiakkaat asuvat pääsääntöisesti kahden hengen huoneissa kolmessa parakissa. Jokaisessa parakissa on pääsy myös yhteisiin tiloihin kuten keittiöön, suihkuun sekä wc-tiloihin. Parakeissa alkaa hiljaisuus kello 21 ja se jatkuu aina kello 6 asti aamulla. Asiakkaat käyttävät avovankilaosastolla pääasiassa omia vaateitaan ja asiakkailla on mahdollisuus pestä vaatteitaan omalla pyykkivuorollaan avovankilaosaston pyykkituvassa. Asiakkaat voivat ruokailla avovankilaosaston ruokalassa, jossa heille tarjotaan kolme aterialla päivässä maksua vastaan. Asiakkailla on myös mahdollisuus käyttää erilaisia palveluita Jokelan keskustassa kerran viikossa myönnettävillä poistumisluvilla. Asiakkailla on velvollisuus osallistua työ- tai opiskelutoimintaan joko vankilassa tai sen ulkopuolella. Myös kuntouttavaan toimintaa osallistuminen, kuten esimerkiksi päihdekuntoutukseen tai suuttumuksenhallintaan tähtäävään ohjelmaan osallistuminen, täyttää tämän toimintavelvollisuuden avolaitoksessa. (Vankeuslaki 767/2005.)

Asiakkailla on käytössään matkapuhelimet, jotka avovankilaosasto tarjoaa. Asiakkaat itse hankkivat puhelimiin SIM-kortin, kun näille on myönnetty lupa matkapuhelimen käyttöön. Asiakkailla on myös käytössään tietokone, jolla asiakkaat voivat käyttää Skypeä sekä internettiä tietyin rajoituksin. Tietokoneen käyttö on avovankilaosastolla luvanvaraista. Lähtökohtaisesti tietokonetta on tarkoitus käyttää toimeentuloon, työhön, koulutukseen sekä asumiseen liittyvien asioiden hoitamiseen. (Vankeuslaki 767/2005.)

Tapaamiset järjestetään avovankilaosastolla viikonloppuisin. Tällöin asiakkailla on mahdollisuus tavata perhettään, ystäviään ja sukulaisiaan avovankilaosastolla. Tapaajat voivat jättää asiakkaille tavaroita, jotka valvontahenkilökunta käy läpi ennen niiden haltuun saamista. Perheelliset asiakkaat voivat myös tavata perhettään valvomattomasti kerran kuukaudessa 2,5 tuntia kerrallaan; poikkeustapauksissa voidaan myöntää myös pidempiä aikoja. (Vankeuslaki 767/2005.)

Vangille voidaan myöntää poistumislupia joko rangaistusajan pituuden, tärkeän syyn tai erittäin tärkeän syyn perusteella. Näiden poistumislupien perimmäisenä tarkoituksena on yhteyden säilyttäminen perheeseen sekä ympäröivään yhteiskuntaan. Tärkeän syyn poistumisluvan käyttötarkoituksia ovat esimerkiksi perheeseen, koulutukseen tai työhön liittyvien asioiden hoitaminen. Erittäin tärkeästä syystä myönnettävät luvat liittyvät usein äkillisiin tapahtumiin kuten esimerkiksi perheenjäsenen tai sukulaisen sairastumiseen tai kuolemaan.

Rangaistusajan perusteella myönnettävät poistumisluvut puolestaan ovat nimensä mukaisesti kytköksissä suoritettuun rangaistuksen osuuteen sekä rangaistusajan suunnitelman tukemiseen, lupaehtojen noudattamisen todennäköisyyteen ja valvontatoimiin sitoutumiseen. (Vankeuslaki 767/2005.)

3 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää Jokelan vankilan avovankilaosastolle työskentelymalli, joka tukee avovankilaosaston ohjaajien ja erityisohjaajien tekemää perhetyötä sekä rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda Jokelan vankilan avovankilaosastolle työskentelytapa, jolla voidaan vahvistaa valvottuun koevapauteen siirtyvien perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta. Tällä opinnäytetyöllä vastattiin tutkimuskysymykseen: ”Miten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta voidaan vahvistaa ennen valvottuun koevapauteen siirtymistä?”.

Tutkittavasta asiakasryhmästä käytetään tässä opinnäytetyössä kolmea eri termiä. Nämä termit ovat vanki, rikosseuraamusasiakas sekä asiakas. Vangilla viitataan lainsäädännössä sekä tieteellisessä tutkimuksessa käytettyyn terminologiaan Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaista. Rikosseuraamusasiakkaan termiä puolestaan käytetään silloin, kun puhutaan Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaista yhteiskunnallisella tasolla. Asiakkailta viitataan Jokelan vankilan avovankilaosaston vankeihin sekä asiakkaisiin sosiaalialan kontekstissa.

Vanhemmuuden määritelmää voidaan lähestyä kolmesta eri näkökulmasta: biologisesta, psykologisesta sekä sosiaalisesta näkökulmasta. Biologisilla vanhemmilla viitataan niihin henkilöihin, joiden sukusoluista lapsi on saanut alkunsa, ja jotka tätä kautta ovat lähtökohtaisesti juridisessa vastuussa lapsen huolenpidosta. Psykologinen vanhemmuus on puolestaan lapsen kokemus omista vanhemmistaan, joka perustuu pitkälti lapsen kiintymykseen. Sosiaalista vanhemmuutta voidaan nimittää myös käytännön vanhemmuudeksi; sosiaalinen vanhempi huolehtii lapsen tarpeista sekä arjen sujuvuudesta, vaikka ei välttämättä olisikaan lapsen biologinen vanhempi. (Kuronen 2003, 118.) Työskentelyssä ei lähtökohtaisesti rajattu asiakkaita ulos näiden vanhemmuuden muodon perusteella. Ennen työskentelyn aloittamista kuitenkin varmistettiin, että asiakkaan vahvemmuuden vahvistaminen ei ole lapsen edun vastaista.

Opinnäytetyön toiminnallinen prosessi rakentui sekä konstruktiivisen kehittämistyön prosessin että toimintatutkimuksen spiraalimallin soveltamisesta. Konstruktiivisen kehittämistyön prosessin avulla pyrittiin keräämään tietoa perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden kohtaamista haasteista sekä löytämään menetelmiä, joilla näihin haasteisiin voitaisiin vaikuttaa. Toimintatutkimuksen spiraalimallia puolestaan hyödynnettiin kehitetyn konstruktion testaamisessa. Näiden prosessien yhdistämisellä pyrittiin myös vahvistamaan työskentelymallin

käytettävyyttä Jokelan vankilan avovankilaosastolla sekä tunnistamaan työskentelymallin mahdollisia valuvikoja jo varhaisessa vaiheessa. Työskentelymallin prosessikuvausta laadittaessa sovellettiin prosessikuvauksen kolmisivutekniikkaa, jossa prosessia kuvataan kolmen sivun kokonaisuudella. Nämä kokonaisuudet ovat yhteenveto, prosessikaavio sekä vaiheiden kuvaus.

Työskentelymallissa sovellettiin lyhyt-terapeuttisen työotteen kolmen tapaamisen mallia. Tämän lyhyen keston ansioista voitiin työskentelyssä keskittyä kriittisimpiin työskentelyalueisiin ja tarjota osallistuville asiakkaille työkaluja vanhemmuuden tueksi. Tässä työskentelymallissa pyrittiin myös hyödyntämään asiakkaan olemassa olevia voimavaroja sekä työstämään asiakkaan jo tunnistamia haasteita. (Kanninen & Uusitalo-Arola 2015, 85.) Kolme tapaamiskertaa sopi myös opinnäytetyön laajuuteen, sillä erittäin suuritöinen kehittämisprosessi huomioiden, syntyvä aineisto sekä työmäärä paisuisivat liian suuriksi yhdelle tutkimuksen toteuttajalle. Lyhyt-terapeuttinen työote toimi näin myös luonnollisena rajauksena työskentelylle.

4 Rikosseuraamuslaitos ja sen asiakkaat

Rise 2.0 -hankkeessa Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa on pyritty muokkaamaan yhteensopivammaksi uusien hyvinvointialueiden sekä tärkeiden yhteistyökumppaneiden kanssa toimimisen helpottamiseksi. Kolmesta rikosseuraamusalueesta on siirrytty 11 rikosseuraamuskeskukseen, jotka pitävät sisällään niin lähialueen vankilat kuin myös yhdyskuntaseuraamustoimistot. Jokelan vankilan avovankilaosasto sekä Jokelan vankila kuuluvat Uudenmaan rikosseuraamuskeskukseen, johon kuuluvat Jokelan lisäksi myös Keravan ja Vantaan vankilat sekä Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimisto. (Rikosseuraamuslaitos 2020, 26-27.)

Vankilakulttuuria ja siihen liittyviä ilmiöitä on tutkittu paljon Suomessa. Näiden ilmiöiden tarkastelu on olennaista tässä opinnäytetyössä käsiteltävän asiakasryhmän ymmärtämisen kannalta. Vankeuteen ja vankilassa olemiseen liittyy myös paljon identiteettiä sekä koettua hyvinvointia muokkaavia tekijöitä, jotka täytyy ottaa huomioon Takaisin kotiin! -työskentelymallin suunnittelussa. Tässä luvussa pyrittiin ymmärtämään asiakasryhmän toimintaympäristöä, tunnistamaan asiakasryhmään liittyviä sosiaalisia haasteita niin ennen vankilaa, vankilassa ollessa kuin vankilasta vapauduttaessa sekä peilaamaan näitä haasteita myös vankilan ulkopuolella olevaan perheeseen.

4.1 Suomalainen vanki

Rikosseuraamuslaitoksen vuosittain julkaisemien tilastojen mukaan vankimäärät ovat laskeutuneet Suomessa 2000-luvun puolestavälistä saakka. Vuoden 2021 vankien päivittäinen keskimäärä oli 2809. Pitää kuitenkin huomioida, että Covid-19 pandemiolla oli merkittävä vaikutus

vuoden 2021 vankimääriin. Pandemian takia tuomioita jouduttiin laittamaan täytäntöön porrastetusti, mikä puolestaan heijastui vankien kokonaismäärään. (Rikosseuraamuslaitos 2021; Rikosseuraamuslaitos 2022b.)

Vankirakenteesta Rikosseuraamuslaitos toteaa, että yleisimmät vankilaan joutumisen syyt ovat edelleen väkivalta-, omaisuus- ja huumausainerikokset. Väkivaltarikoksista tuomitut ovat suurin vankiryhmä, vaikka väkivaltarikollisuus onkin laskenut kokonaisuudessaan 2010-luvulla. Huumausainerikokset ovat puolestaan lisääntyneet 2010-luvun aikana 5 prosenttiyksikköä. Omaisuusrikokset ovat niin ikään vähentyneet yleisellä tasolla mutta ryöstöt ovat hieman lisääntyneet. (Rikosseuraamuslaitos 2021.)

Vankilassa olo muokkaa auttamatta sinne päätyneen minäkuvaa sekä asettaa tämän harteille vangin identiteetin aiheuttaman taakan. Vankila itsessään on hyvin strukturoitu ympäristö; vankilat noudattavat tarkkaa päiväjärjestystä, joka rytmittää päivittäistä arkea. Tämän päiväjärjestyksen lisäksi vangeilla on erinäisiä yhteydenpitoon sekä toimintaan liittyviä rajoituksia, joita säätelevät Vankeuslaki (767/2005), Tutkintavankeuslaki (768/2005) sekä Pakkokeinolaki (806/2011). Vankilan osastoilla vallitsee myös osaston sisäinen hierarkia, joka säätelee yksittäisten vankien toimintamahdollisuuksia vankilan osastoilla. (Kainulainen 2021, 39; Saari 2021, 103.)

Vankeusrangaistuksen ensimmäiset kuukaudet ovat kaikkein haastavampia henkisen hyvinvoinnin kannalta. Vapauden menettäminen sekä uuteen ympäristöön totutteleminen ovat stressaavia tapahtumia, jotka vaikuttavat hyvinvoinnin kokemukseen merkittävästi. Ajan kuluessa vangit kuitenkin tottuvat uuteen ympäristöönsä ja alkaa muodostamaan selviytymisstrategioita uuden arkensa tueksi. Näitä strategioita ovat esimerkiksi omiin oloihin ja harrastuksiin vetäytyminen, auktoriteetteja vastaan kapinointi tai aktiivinen muutostyöhön osallistuminen. (Kainulainen 2021, 49.)

Vankeusrangaistuksen jälkeinen integraatio osaksi yhteiskuntaan saattaa olla monelle entiselle vangille haastavaa. Vankeusrangaistuksen aiheuttama stigma saattaa heikentää mahdollisuuksia työllistyä. Tämä on varsin ongelmallista ihmisryhmän kohdalla, joka ei ole keskimääräisesti ennen vankilaan joutumista kiinnittynyt erityisen vahvasti työelämään. (Suonpää, Ellonen, Aaltonen & Tyni 2021, 202.) Yhteiskunta, johon vangit palaavat on niin ikään haasteellinen toimintaympäristö. Rikollisesta elämäntavasta irrottautuvan vangin sosiaaliset kontaktit keskittyvät pääsääntöisesti tämän perheeseen ja sukulaisiin sekä häntä valvoviin viranomaisiin. Näiden vankeusrangaistuksen negatiivisten vaikutusten takia monessa pohjoismaassa onkin alettu suosia avoimempia vankeusrangaistuksen muotoja, sillä nämä vähentävät vankeusrangaistuksesta aiheutuvia sosiaalisia haittoja. (Saari 2021, 263; Suonpää ym. 2021, 202.)

Useissa kriminologisissa teorioissa on pohdittu eri tekijöiden vaikutusta uusintarikollisuuteen sekä desistanssiin eli rikollisen uran päättymiseen. Uusintarikollisuuteen vaikuttaminen on

erittäin haastavaa, sillä vangin elämäntilanne vankilan ulkopuolella vaikuttaa merkittävästi siihen, palaako tämä myöhemmin takaisin vankilaan. Integraation kannalta keskeiset asiat kuten esimerkiksi asumiseen, työhön sekä perheeseen liittyvät kysymykset vaikuttavat olennaisesti mahdollisuuksiin pärjätä vapautumisen jälkeisessä toimintaympäristössä. Yhtenä desitanssia vahvistavana keinona voidaankin pitää yhteiskunnan rakenteisiin kiinnittymistä, joka lisää sosiaalista kontrollia sekä kuuluvuuden tunnetta vangin arjessa. Tätä kiinnittymistä voidaan tukea erilaisilla yleistä hyvinvointia tukevilla vankeudenaikaisilla toiminnoilla ja työskentelyllä, kuten esimerkiksi suuttumuksen hallintaan sekä päihdekuntoutukseen tähtäävällä työllä. (Suonpää ym. 2021, 199; 204; 216.)

Tutkimuksissa ovat nousseet esiin myös niin sanotut käännekohtat (turning points), jotka tarjoavat kiinnittymiskohtia uudenlaiseen elämäntapaan. Näitä käännekohtia voivat esimerkiksi olla työ- tai opiskelupaikka, parisuhde sekä vanhemmaksi tuleminen. (Suonpää ym. 2021, 199.) Nämä käännekohtat eivät kuitenkaan yksinään riitä rikollisesta elämäntavasta irtautumiseen. Monsbakkenin, Skardhamarin ja Lyngstadin toteuttamassa rikollisuuden ja vanhemmuuden siirtymävaiheita käsittelevässä tutkimuksessa todettiin, että namisissa olevien miesvankien rikollinen käyttäytyminen oli laskenut tasaisesti jo viisi vuotta ennen lapsen syntymää. Lapsen syntymän jälkeen miesten keskuudessa tapahtui myös yleensä retkahdus, jonka jälkeen rikollinen elämäntyöli tasoittuu. Rikollinen käyttäytyminen ei yleensä lapsen syntymän jälkeen palaa samalle tasolle kuin ennen lapsen syntymää. (Monsbakken, Skardhamar & Lyngstad 2012, 15.) Hyvin samankaltaisia tuloksia on saavutettu myös muissa vastaavanlaisissa käännekohtia käsittelevissä tutkimuksissa, kuten esimerkiksi vankien työllisyyttä sekä avioliittoja käsittelevissä tutkimuksissa. (Skardhamar & Savolainen 2014; Skardhamar, Savolainen, Aase & Lyngstad 2015.) Tämän perusteella voidaan todeta, että subjektiivisella muutostyöllä on suuri merkitys desitanssin kannalta. Samoin perinteisinä käännekohtina nähdyt tapahtumat voidaan ennemminkin ajatella muutoksen koukuina, jotka auttavat lujittamaan ja ankkuroimaan muutosta. (Suonpää ym. 2021, 201.)

4.2 Valvottu koevapaus

Vankeusvanki voidaan tietyissä olosuhteissa sijoittaa vankilan ulkopuolelle suorittamaan vankeusrangaistusta. Vanki voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauteen pääsyä; valvotun koevapauden käytännönjärjestelyistä vastaa se vankila, johon vanki on sijoitettu. (Rikoslaki 39/1889.) Valvotun koevapauden yksityiskohdista säädetään tarkemmin Laissa valvotusta koevapaudesta (629/2013).

Valvotun koevapauden tarkoitukseksi on säädetty vangin mahdollisuus palata osaksi yhteiskuntaa suunnitelmallisen ja asteittaisen vapautumisen kautta. Valvottuun koevapauteen sijoittamisella on kuitenkin ehtoja. Valvotun koevapauden tulee edistää vangille laadittua

rangaistusajan suunnitelmaa ja tämän rangaistuksenaikaisen käytöksen perusteella voidaan katsoa, että valvotun koevapauden ehtojen noudattaminen on todennäköistä. Vangilla tulee myös olla asunto, joka soveltuu valvotun koevapauden täytäntöönpanoon. Vangin on lisäksi itse suostuttava valvottuun koevapauteen sijoittamiseen samoin kuin rikosseuraamusviranomaisten tekemään selvitystyöhön koevapauteen liittyen. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.)

Jos valvotun koevapauden ehdot katsotaan täyttyneeksi, voidaan vangin kanssa alkaa valmistelemaan koevapauden aikaista rangaistusajan suunnitelmaa. Tämä suunnitelma pitää sisällään määräykset vangin koevapauden aikaisesta asunnosta, toimintavelvollisuuden sisällöstä, koevapauden valvontaan liittyvistä yksityiskohdista, asunnossa pysymiseen velvoittavasta ajasta, liikkumisen ja yhteydenpidon rajoituksista, yhteydenpidosta Rikosseuraamuslaitokseen, koevapauden edistymistä tukevista toimista sekä henkilökohtaisten asioiden hoitamiseen varattavasta ajasta. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.)

Varsinaiseen koevapauteen siirryttäessä vangilla on tiettyjä velvollisuuksia, jotka toimivat myös ehtoina koevapauden jatkumiselle. Valvotussa koevapaudessa vanki on velvollinen osallistumaan toimintavelvollisuuteen kuuluviin toimintoihin, pysymään asunnossaan rangaistusajan suunnitelmassa määriteltynä aikoina, noudattamaan asetettua viikkosuunnitelmaa, pitämään yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen, ilmoittamaan mahdollisista lääkityksistä, pitämään huolta tälle annetuista valvontavälineistä sekä päästämään valvontatehtävää suorittavan virkamiehen asuntoonsa. Koevapaudessa sijoitettuna oleva ei myöskään saa käyttää alkoholia tai muita päihdyttäviä aineita koevapauden aikana. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.)

4.3 Perhe vankilan ulkopuolella

Vaikka rikosseuraamusasiakas onkin Takaisin kotiin! -työskentelyn keskiössä, ei prosessissa tule unohtaa asiakkaan perhettä sekä näiden arkeen liittyviä ilmiöitä ja haasteita. Näitä haasteita voidaan käyttää tarttumapintana, kun asiakasta yritetään saada pohtimaan omaa rooliaan perheensä ja lastensa arjessa sekä huomaamaan mahdollisia muutostarpeita.

Vankien lapsista ei Suomessa ole tarkkoja tilastoja. Tämän määrän on kuitenkin arvioitu olevan noin 10 000 (Ensi- ja turvakotien liitto 2019a; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019). Vankeusrangaistuksella voi olla hyvin moninaisia vaikutuksia perheen lapsiin; vanhemman vankilaan joutuminen voi olla hyvin yllättävä ja äkillinen muutos lapselle ja perheelle. Perheissä on myös hyvin erilaisia toimintatapoja vankeusrangaistuksen käsittelyssä. Vankeusrangaistuksen salaaminen tai asiasta valehtelu saattavat helpottaa vanhempien kokemia vaikeita tunteita, mutta lapselle tämä on erittäin vahingollista. Asian salaaminen lapselta voi aiheuttaa

lapselle hämmennystä sekä romuttaa lapsen luottamusta vanhempiinsa. (Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2019.)

Vanhemman vankeus vaikuttaa väistämättä myös vankilan ulkopuolella olevaan perheen kokonaistilanteeseen. Vankeusrangaistuksella saattaa olla leimaavia vaikutuksia, joista niin vangin kuin tämän perheen voi olla hyvin vaikea irtautua. Perheenjäsenet saattavat joutua salailemaan vankeusrangaistusta esimerkiksi työnantajalta tai koulukavereilta, sillä tämän tiedon aiheuttamat reaktiot saattavat herättää perheenjäsenissä pelkoa ja häpeää. Vankeuden aiheuttama stigma saattaa vaikuttaa negatiivisesti myös vankilassa olevan vanhemman minäkuvan ja vahvistaa tämän rikollista identiteettiä. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 16.) Toisen vanhemman poissaolosta voi aiheutua perheelle toimeentuloon liittyviä haasteita; perheen kokonaistulot saattavat laskea merkittävästi ja pakottaa perheen turvautumaan toimeentulotukeen sekä muihin sosiaalietuuksiin selviytyäkseen arjestaan (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2022).

Vankeusrangaistuksella voidaan siis katsoa olevan hyvin negatiiviset vaikutukset vanhemmuuteen sekä perheenjäsenten välisiin suhteisiin. Toinen vanhempi menettää puolisonsa ja lapsi vanhempansa; varsinkin lapsen kohdalla toisen vanhemman puuttuminen voi vaikuttaa erityisen negatiivisesti tämän kehitykseen. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 17-18.) Vanhemman poissaolo voi aiheuttaa lapselle kriisin sekä vaikuttaa tämän minäkuvan ja itsetunnon kehitykseen. Erityisesti pienten lasten kohdalla vanhemman poissaolo voi heikentää turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista. Toisen vanhemman poissaolo voi myös aiheuttaa lapsessa erilaista oireilua; tämä oireilu voi ilmetä lapsen käytöksessä suruna tai vihana sekä vanhemmilla lapsilla koulumenestyksen laskuna. (Poiijula 2016, 263-264.)

Vankeuden aikaisten vanhemmuuden haasteiden tunnistaminen on haastavaa, sillä vangit muodostavat erittäin heterogeenisen ryhmän, jonka haasteissa, mahdollisuuksissa sekä kognitiivisessa toimintakyvyssä voi olla erittäin suuria eroja. Vankilan ulkopuolella olevat perheet saattavat myös olla hyvin monimuotoisia; esimerkiksi uusioperheet, erillään asuvat vanhemmat sekä lastensuojelun sijoittamat lapset ovat kaikki mahdollisia vangin perhettä koskettavia teemoja. (Enroos 2021, 246.) Vankeuden aikana lapsen ja vangin väliseen yhteydenpitoon vaikuttaa merkittävästi lapsen toinen vanhempi. Vankeusaikana läheisinä säilyneet suhteet ovat pitkälti sen ansiota, että vankilan ulkopuolella oleva vanhempi on huolehtinut vangin ja lapsen välisestä yhteydenpidosta. Tilannetta auttaa myös lapsen oma halu sekä mahdollisuus tavata toista vanhempaansa vankilassa. Vankeus saattaa kuitenkin aiheuttaa horjumista vangin ja lapsen välisissä suhteissa ja johtaa lopulta etäantymiseen. Näiden suhteiden korjaaminen vapautumisen jälkeen voi olla erittäin haastavaa, vaikka halua yhteydenpitoon lapsen kanssa löytyisikin. (Enroos 2021, 249; 251-253.) Vanki saattaa myös alkaa laiminlyömään yhteydenpitoa ja olettaa, että vankilan ulkopuolella oleva perhe ja lapsi itse pitävä tähän yhteyttä. Tämä on yleistä varsinkin isompien ja aikuisten lasten kohdalla. (Enroos 2021, 257.)

Toisaalta perheen tilanne ennen vankeusrangaistusta voi jo olla erittäin haastava. Tällaisia haasteita voivat olla esimerkiksi molempien vanhempien päihteiden käyttö sekä perheessä tapahtuva lähisuhdeväkivalta. Joissakin tilanteissa toisen vanhemman poissaolo voi jopa helpottaa perheen yleistä ilmapiiriä ja tasoittaa perheen arkea. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 18.) Tämä tilanne asettaa lapsen hyvin vaikeaan asemaan, sillä hän saattaa vaikeasta tilanteesta huolimatta kokea lojaaliuden tunteita vankilassa olevaa vanhempaansa kohtaa. Vaikka lapsi olisi perheessä kohdannut väkivaltaa tai joutunut itse sen kohteeksi, saattaa hän tästä huolimatta nähdä vanhempansa hyvänä ja rakastavana. (Laajasalo & Peltonen 2021.) Vankeusrangaistuksen aikana vaikea perhetilanne saattaa myös johtaa vängin ja lapsen välisen suhteen katkeamiseen. Yleensä tämä johtuu vängin pitkästä tuomiosta, päihteiden käytöstä sekä heikolle pohjalle rakennetusta parisuhteesta. Yhteys lapseen saattaa katketa myös vapautumisen jälkeen; tähän pisteeseen saatetaan päätyä esimerkiksi tilanteissa, jossa vängin lapset ovat sijoitettuna sijaisperheeseen. (Enroos 2021, 256.)

Vapautuminen voi omalta osaltaan lisätä perheen sisäisiä jännitteitä ja aiheuttaa stressiä niin perheessä kuin vapautuvassa vängissä. Perheen arkeen paluu saattaa herättää häpeän tunteita sekä ahdistusta ympäröivän yhteisön reaktioista vankeusrangaistukseen. Myös käytännön asiat kuten perhe-elämän uudelleen opettelu, epärealistiset odotukset arjesta sekä avun hakeminen julkisen ja kolmannen sektorin toimijoilta saattavat aiheuttaa vapautuvalle vängille haasteita. (Rikosseuraamusvirasto 2003, 19.)

5 Mentalisaatio

Mentalisaation vahvistaminen toimi keskeisenä vanhemmuuden tukemisen taustateorianä tämän työskentelymallin kehittämisessä. Mentalisaatiota on aikaisemmin hyödynnetty vaikeassa tilanteessa olevien asiakasperheiden vanhemmuuden tukemisessa. Suomessa yhtenä esimerkkinä toimii Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni -hoitojärjestelmä, joka yhdistää päihteitä käyttävien perheiden päihdekuntoutusta sekä vanhemmuuden vahvistamista. Tällä hoitojärjestelmällä on saatu aikaan positiivisia tuloksia Ensi- ja turvakotien liiton ensikodeissa (Ensi- ja turvakotien liitto 2019b, 2; 5.) Mentalisaatiokyvyn arviointia on myös hyödynnetty ulkomaisissa tutkimuksissa vankilassa olevan vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tarkastelussa.

Mentalisaatiolla tarkoitetaan ihmisen kykyä pohtia syitä sekä oman että toisen ihmisen toiminnan ja tunteiden takana. Mentalisaation avulla ihminen kykenee ymmärtämään sekä ennakkoimaan omia ja toisen ihmisen tunnereaktioita erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Ilman tätä kykyä ihmisen elämä olisi arvaamatonta ja erilaisten tunnetilojen hallitseminen olisi erityisen haastavaa. Heikko mentalisaatiokyky onkin usein linkitetty epävakaiseen persoonallisuushäiriöön sekä muihin neuropsykiatriisiin haasteisiin. (Larmo 2017, 15.) Mentalisaatioteoria koostuu

useista yksittäisistä teorioista, joiden ymmärtäminen on tärkeää mentalisaatiokyvyn eri osa-alueiden hahmottamisen kannalta. Tässä opinnäytetyössä sovellettiin myös mentalisaatiokyvyn arviointimenetelmiä, joiden asianmukainen soveltaminen edellytti syvällisempää mentalisaatioteorian ymmärtämistä.

Mentalisaatiokyvyn peruspilareita ovat skitsoparanoidisen sekä depressiivisen position käsitteet. Skitsoparanoidinen positio on tila, jossa yksilö on hetkellisesti menettänyt kykynsä nähdä sekä omat että toisen ihmisen hyvät ja huonot puolet samanaikaisesti. Tämä johtaa hyvin mustavalkoiseen maailmankuvaan, jossa kaikki hyvät ja pahat asiat ovat ulkopuolisten tahojen aiheuttamia. Depressiivisessä positiossa ihminen puolestaan ymmärtää toisen ihmisen kärsimystä ja pahaa oloa sekä myös oman mahdollisen asemansa niiden aiheuttajana. Mentalisaatioteorian kannalta nämä tilat ovat oleellisia, sillä voimakkaat tunteet, kriisit ja stressi heikentävät ihmisen vastaanottokykyä ja aiheuttavat vaihtelua mentalisaatiokyvyssä. (Kauppi & Takalo 2014, 13-14.) Perhetyötä toteutettaessa tulee myös tarkastella vanhempien välisen vuorovaikutuksen laatua sekä sen vaikutuksia perheen lapsiin. Kyky nähdä hyvää toisessa ihmisessä sekä oman toiminnan vaikutusten ymmärtäminen ovat hyvin keskeisiä peruspilareita Takaisin kotiin! -työskentelyssä hyödynnetyssä lyhyt-terapeuttisessa työotteessa. Jos asiakas on avoimen vihamielinen lapsen toista vanhempaa kohtaa tai pitää vanhemmuuden haasteitaan ulkopuolisten tahojen aiheuttamana, ei tämä ole erityisen soveltuva osallistumaan työskentelyyn.

Säiliökyvyn käsite mentalisaatioteoriassa viittaa kykyyn sietää ja ottaa vastaan toisen ihmisen tunteita sekä työstää näitä tunteita omassa mielessään. Säiliökyky muodostaa pohjan ihmisen itseymmärrykselle ja samalla ehkäisee käsittelemättömien tunnetilojen muodostumista, jotka voivat pidemmällä aikavälillä muodostaa ahdistuksen tuntemuksia. Vanhemmuuden kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että vanhempi toimii lapselleen peilinä tunteiden sekä tarpeiden ymmärtämisessä. Jos vanhempi on kykenemätön ottamaan vastaan lapsen tarpeita tai tulkitsee niitä toistuvasti väärin, voi tämän vaikuttaa negatiivisesti lapsen kehitykseen sekä tunnetilojen säätelyyn. (Kauppi & Takalo 2014, 14-15.)

Aito itsekokemus ja sen kehitys ovat myös merkittävä osa mentalisaatioteoriaa. Aito itsekokeemus on jo varhaislapsuuden vuorovaikutuksessa syntynyt käsitys omista tarpeista ja niiden sisäistämisestä. Lapsen saadessa vanhemmiltaan vastinetta omiin tarpeisiinsa ja reaktioihinsa muodostuu tälle realistinen kuva myös omista tarpeistaan. Näistä vuorovaikutustilanteista lapselle kehittyy käsitys itsestään sekä ympäröivistä suhteistaan, jotka vaikuttavat tähän aina aikuisikään asti. Jos nämä lapsen tarpeet jäävät kuitenkin joistain syystä täyttymättä, joutuu lapsi täyttämään nämä tyhjät kohdat omalla tulkinnallaan, joka johtaa vieraaseen itsekokeemukseen. Nämä vääränlaiset ratkaisukeinot johtavat tilanteeseen, jossa yksilön kyky ymmärtää itseään ja toisia heikentyy; tämä johtuu yksilön kyvyttömyydestä nähdä omia todellisia tarpeitaan ja ymmärtää omia todellisia tunteitaan. (Kauppi & Takalo 2014, 15-16.)

Virheellisten tulkintojen tekeminen saattaa aiheuttaa perheessä konflikteja sekä jännitteitä, jotka olisi voitu välttää varsin helposti. Pahimmillaan nämä virhetulkinnat saattavat eskaloitua lähisuhdeväkivallaksi.

Kiintymyssuhdeteoria toimii niin ikään yhtenä merkittävänä osana mentalisaatioteoriaa. Kiintymyssuhdeteorian perusajatuksena on lapsen ja vanhemman jo varhaisessa vaiheessa syntyvän vuorovaikutuksen ja tunnesiteen kehityksen kuvaaminen. Vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde muodostuu kahdesta perustehtävästä: elossa pysymisestä sekä vakauden ja turvallisuuden tunteiden luomisesta. Tämä turvallinen ja vakaa ilmapiiri auttaa lasta säätelmään omia tunteitaan. Turvallinen ilmapiiri luo myös vakaan pohjan lapselle tutustua ympäristöönsä ja kiinnostua toisista ihmisistä. (Kauppi & Takalo 2014, 17.) Lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen käsittely on erityisen tärkeää vanhemman identiteetin ja roolien kannalta. Mitä vahvemmin asiakas on kiintynyt omaan lapseensa, sitä helpompi hänen on sitoutua vanhemmuutta tukevaan työskentelyyn ja keskustella vanhemmuuden eri teemoista.

Kiintymyssuhdeteoriasta on eritelty myös erilaisia kiintymysmalleja. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsen kaikki perustarpeet täyttyvät ja lapsen vanhempi on tämän saavutettavissa. Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on sensitiivistä ja ennalta arvattavaa; vanhempi pyrkii myös aktiivisesti tulkitsemaan lapsensa tarpeita ja tunteita. Tämän kiintymysmallin vastakohtana toimii turvaton kiintymyssuhde. Tässä mallissa lapsi joutuu pärjäämään kehitykseensä liittyvien haasteiden kanssa yksin. (Kauppi & Takalo 2014, 18.)

Turvaton kiintymyssuhde voidaan jakaa vielä kolmeen alakategoriaan: välttelevään, ristiriitaiseen ja organisoimattomaan kiintymyssuhteeseen. Välttelevässä kiintymyssuhteessa lapsi välttelee tarpeidensa ilmaisemista vanhemmilleen, sillä tämä kokee, että nämä eivät kykene otamaan lapsen tarvitsevuutta vastaan. Tämä johtaa lapsen kehityksessä voimakkaiden tunteiden tukahduttamiseen sekä pidättäytyneisyyteen tulevaisuuden ihmissuhteissa. Ristiriitainen kiintymyssuhde puolestaan ilmenee heikkona tunnesäätelynä sekä epäluottamuksena toisia ihmisiä kohtaan. Tämä johtuu lapsen epäluottamuksesta vanhempien kykyyn vastata tämän tarpeisiin. Organisoimattomaan kiintymyssuhteeseen liittyvät vahvasti ristiriitainen ja ennakoimaton käytös vanhempien puolelta. Tällä kiintymyssuhteella on katsottu olevan eniten yhteyksiä psyykkiseen oireiluun aikuisiällä. (Kauppi & Takalo 2014, 19.) Nämä kiintymyssuhteet tuovat vanhemmuuden vahvistamiseen näkökulmia, joita asiakkaan kanssa voidaan työstää pohdittaessa lapsen mielenmaisemaa sekä tuntemuksia.

5.1 Mentalisaatio vanhemmuudessa

Mentalisaatiokyvyn vahvistaminen on yksi Takaisin kotiin! -työskentelymallin keskeisistä tavoitteista. Pelkästään mentalisaatioteoriaa tarkasteltaessa voidaan huomata, että kykyyn

ymmärtää omaa sekä toisen ihmisen tunteita vaikuttavat monet eri tekijät. Näihin tekijöihin vaikuttaminen on kuitenkin pitkä prosessi, johon sisältyy myös terapeuttisia elementtejä. Tämän takia Takaisin kotiin! -työskentely pyrkikin tunnistamaan vanhemmuuden kannalta keskeisimmät mentalisaation elementit ja vahvistamaan näitä asiakkaassa.

Vanhemmuuden kontekstissa mentalisaatio liittyy vanhemman kykyyn ymmärtää lapsensa tarpeita sekä tämän tervettä uteliaisuutta lapsen tuntemuksia ja kokemuksia kohtaan. Vanhemmuuden mentalisaatiokyvyn kehityksen voidaan katsoa alkavan jo raskausaikana. Äidin ja lapsen välinen yhteys on hyvin konkreettinen jo melko aikaisessa vaiheessa, sillä äiti voi tuntea lapsen liikkeet kohdussaan ja alkaa tätä kautta muodostaa tunnesidettä vielä syntymättömään vauvaan. Kun lapsi alkaa liikkua, voi myös lapsen isä alkaa muodostaa tätä tunnesidettä kosketuksen ja lapselle jutteleminen avulla. (Kalland 2014, 30.)

Vanhemmaksi kasvamisen prosessi on miehillä ja naisilla hyvin erilainen. Koska mies ei naisen tavoin koe fyysisiä muutoksia kehossaan, alkaa vanhemmaksi tuleminen realisoitua aikaisintaan siinä vaiheessa kun naisen kehossa tapahtuvat muutokset tulevat näkyviksi. Maarit Andersson jakaa isäksi kasvamisen prosessin kolmeen vaiheeseen: entisestä erottumiseen, pysähtymisvaiheeseen ja paneutumisvaiheeseen. Entisestä erottumisen vaihe koostuu pääsääntöisesti raskaudesta kuulemisen aiheuttamien tunteiden käsittelystä; nämä tunteet voivat olla joko positiivisia tai negatiivisia. Pysähtymisvaiheen pituus riippuu edellisen vaiheen aiheuttamista tunteista. Näitä tunteita värittävät myös pinnalle nousevat ajatukset ja muistot isän omasta lapsuudesta, perheen taloudellinen tilanne sekä vanhempien parisuhteen laatu. Tämä vaihe saattaa aiheuttaa haasteita isäksi kasvamisessa, jos esiin nousevat tunteet ovat pääsääntöisesti negatiivisia. Näiden vaikeiden tunteiden väistyessä päästään paneutumisvaiheeseen, jossa isä pystyy osallistumaan raskauteen, tukemaan puolisoaan ja valmistautumaan vanhemman rooliin. (Andersson 2019, 77-78.)

Mentalisaatiokykyä voidaan pitää taitona, joka kehittyy vanhemman rooliin kasvamisen rinnalla. Vanhemmat pyrkivät aktiivisesti ymmärtämään lapsen tarpeita ja tunteita mutta myös sietämään vanhemmuudesta syntyvää epävarmuutta sekä hyväksymään sen, että he eivät voi täydellä varmuudella ymmärtää lapsensa tarpeita. Lapsen kanssa käytävää vuorovaikutusta tulisikin lähestyä avoimin mielin ja sensitiivisellä otteella. Näin vanhemmat voivat helpommin korjata tekemiään virhetulkintoja sekä tukea lapsen itsesäätelyn kehitystä. Liialliseen täydellisyyteen pyrkiminen vanhemmuudessa ei myöskään ole erityisen rakentavaa lapsen kehityksen kannalta ja voi johtaa myöhemmällä iällä emotionaalisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. (Kalland 2014, 30-31.)

5.2 Reflektiivinen funktio ja sen arviointi

Mentalisaatiokyvystä käytetään myös rinnakkaista käsitettä reflektiivinen funktio, joka on teellisessä tutkimuksessa mitattavissa oleva taito. Tätä taitoa voidaan mitata erilaisilla kyselylomakkeilla sekä haastatteluilla. (Kalland 2014, 31.) Reflektiivisen funktion tarkastelun kannalta mentalisaatio on jaettu kahteen ryhmään: implisiittiseen ja eksplisiittiseen mentalisaatioon. Implisiittinen mentalisaatio on luonteeltaan spontaania ja luonnollista mentalisaatiota, jota yksilöt kokevat kaikessa vuorovaikutuksessa. Eksplisiittisellä mentalisaatiolla puolestaan tarkoitetaan tiedostettua mentalisaatiota, jonka parissa pysähdytään pohtimaan ja tarkastelemaan erilaisia vuorovaikutukseen liittyviä teemoja; tästä mentalisaation muodosta pystytään helpommin tekemään havaintoja ja sen mittaamiseen voidaan käyttää erilaisia arviointityökaluja. (Pajulo & Pyykkönen 2014, 144.) Takaisin kotiin! -työskentelymallissa sovellettiin reflektiivistä funktiota mittaavia haastattelumenetelmiä ja näiden soveltaminen vaati syvällisempää ymmärrystä näistä arviointimenetelmistä.

Hyvässä reflektiivisen funktion arviointimenetelmässä toistuvat tietyt piirteet. Menetelmän tulee tarkastella erilaisia vuorovaikutustilanteita monipuolisesti. Sen tulee myös arvioida reflektiivisen funktion kykyä myös haastavissa tilanteissa ja antaa tilaa erilaisille mentalisaation muodoille. Menetelmän tulisi myös tukea vanhemmuutta eikä aiheuttaa vanhemmassa hämmennystä ja epäluottamusta omiin kykyihinsä. (Pajulo & Pyykkönen 2014, 144.) Yksi tällainen vanhemmuuden reflektiivisen funktion arviointimenetelmistä on Parent Development Interview (PDI), joka keskittyy kuvaamaan vanhemman käsitystä itsestään, lapsestaan ja näiden välisestä suhteesta. Vanhemman kertomusten perusteella pyritään muodostamaan käsitys vanhemman mentalisaatiokyvystä sekä tarkastelemalla tämän vastauksia ja niistä esiin nousevia teemoja. (Pajulo & Pyykkönen 2014, 146-148.)

Haastattelussa esiin nousevat mentalisaation merkit voidaan jakaa neljään eri ryhmään: vanhemman tietoisuuteen mielentiloista, vanhemman selvään yritykseen ymmärtää lapsen mielentilaa, vanhemman kykyyn tunnistaa mielentilojen muutoksia ja kehitystä sekä vanhemman mielentilojen huomioimiseen haastattelutilanteessa. Mielentiloilla tarkoitetaan sisäisessä maailmassa tapahtuvia kokemuksia, kuten uskomuksia, olettamuksia ja toiveita. Haastattelijan on puolestaan huomioitava haastateltavan mielentiloihin vaikuttavat fysiologiset tekijät kuten esimerkiksi väsymys, nälkä tai stressi. (Pajulo & Pyykkönen 2014, 148-149.)

Haastattelumenetelmiä on hyödynnetty monien eri asiakasryhmien mentalisaatiokyvyn arvioinnissa. Takaisin kotiin! -työskentelyn kannalta keskeisin on Michelle Sleedin, Tessa Baradonin sekä Peter Fonagyn toteuttama tutkimus, jossa pyrittiin selvittämään vankeudesta aiheutuvaa vaikutusta äidin ja vauvan väliseen kiintymyssuhteeseen. Seitsemässä englantilaisessa naisvankilassa toteutetussa tutkimuksessa PDI:ta hyödynnettiin interventioryhmän sekä kontrolliryhmän reflektiivisen funktion mittaamisessa, jotta kahta keskinäistä ryhmää sekä ryhmän

sisällä tapahtuvaa kehitystä olisi helpompi mitata numeerisella asteikolla. (Sleed, Baradon & Fonagy 2013.)

Parent Development Interview -haastattelumenetelmää sovellettiin Takaisin kotiin! -työskentelymallissa osana asiakkaan perustietoja kartoittavaa puolistrukturoitua haastattelua. Asiakkaan perheen kokonaistilanteen lisäksi pyrittiin selvittämään asiakkaan vuorovaikutuksen laadua suhteessa lapseen sekä lapsen toiseen vanhempaan. Asiakkaan kanssa myös pohdittiin vanhemmuutta iloa tuottavien sekä haastavien kasvatustilanteiden kautta. Näin asiakkaan sisäistä maailmaa saatiin tuotua paremmin esiin ja osaksi työskentelyä.

6 Motivoiva keskustelu

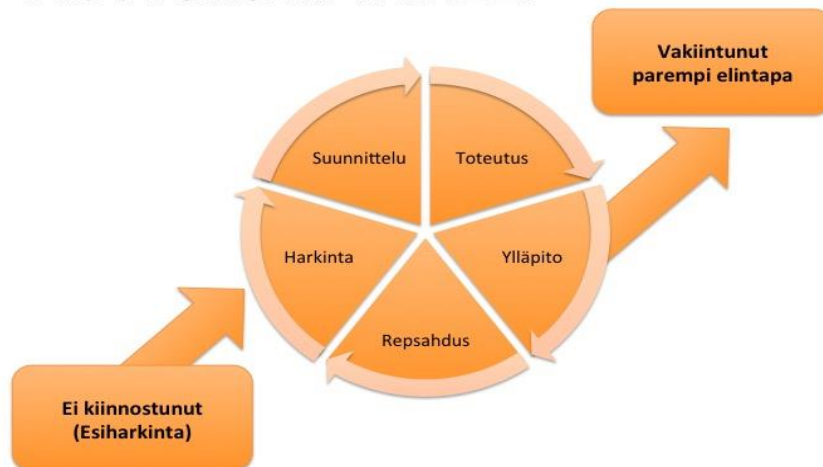
Motivoiva keskustelu valikoitui työskentelyn kannalta keskeiseksi mentalisaatiokyvyn vahvistamiseksi tukeväksi menetelmäksi. Motivoiva keskustelua käytetään jo Rikosseuraamuslaitoksessa hyvin laajasti ja sen on todettu olevan tehokas muutosta tukeva menetelmä. Jo olemassa olevan osaamisen hyödyntämistä pidettiin järkevänä, sillä sen uskottiin helpottavan työskentelymallin implementointia osaksi Jokelan vankilan avovankilaosaston perhetyötä. Motivoivalla keskustelulla tarkoitetaan yksikertaisuudessaan tavoitteellista keskustelua, jonka tarkoituksena on herättää muutoshalua (Miller & Rollnick 2013, 3). Motivoivan keskustelun menetelmien avulla voidaan asiakasta herätellä huomaamaan muutostarpeita omassa toiminnassaan sekä saada tämä sitoutumaan muutoksen prosessiin.

Motivoiva keskustelu voidaan jakaa kolmeen erilaiseen tyyliin: ohjaavaan (directing), neuvoaan (guiding) sekä seuraavaan (following) tyyliin. Ohjaavalla tyylillä asiakkaalle tarjotaan tietoa ja ohjeita, jotka voisivat auttaa tätä huomaamaan oman muutostarpeensa ja mahdollisesti auttavat tätä muutosprosessin etenemisessä. Tämän tyylin vastakohtana on asiakasta seuraavaa tyyli, joka keskittyy pääsääntöisesti asiakkaan kuuntelemiseen sekä tämän esiin nostamien asioiden pohtimiseen. Näiden kahden tyylin väliin asettuu neuvova tyyli, jossa työntekijän tarkoituksena on olla hyvä kuuntelija sekä tarvittaessa asiantuntija. (Miller & Rollnick 2013, 4-5.) Oikeanlaisen tyylin valitseminen riippuu hyvin paljon asiakkaasta sekä tämän keskustelutyylistä. Asiakkaalle ominainen keskustelutyyli tuleekin huomioida sopivaa tyyliä valittaessa.

Muutoksen kehitystä ja liikettä kuvataan tyypillisesti muutoksen vaihemallin avulla. Perinteinen tapa kuvata muutosta on DiClemnten ja Prochaskan (1998) kehittämä ympyrämalli, jolla kuvataan muutoksen eri vaiheita. Muutoksen voidaan katsoa alkavan esiharkinnanvaiheesta, jossa yksilö ei välttämättä vielä tunnista muutoksen tarpeellisuutta. Tästä luonnollinen jatkumo on harkintavaihe, jossa yksilö pystyy jo keskustelemaan muutoksen tarpeellisuudesta ja tunnistamaan mahdollisia muutoksen tarpeita. Tästä päädytään päätökseen, jossa yksilö on

tunnistanut muutostarpeen ja sovittanut siihen vaadittavat keinot omaan arkeensa. Päätöstä seuraa toiminta; tätä vaihetta varjostavat uuteen tapaan totuttelu ja muutoksen aiheuttamat mahdolliset vaikeatkin tunteet. Tämän turbulenssin laannuttua päädytään muutokseen vakiintumiseen ja ylläpitämiseen. Vakiintunutta tapaa saattavat ajoittain horjuttaa retkahdukset eli hetkelliset palaamiset vanhaan toimintatapaan. (Oksanen 2014, 41-42.)

MUUTOKSEN VAIHEET

Kuvio 1: Kaavamainen kuvaus muutoksen vaiheista. Mukailtu lähteestä: Middelkamp J. (toim.). EuropeActive's Essentials of Motivation & Behaviour Change. Netherlands. BlackBox-Publishers 2015.

Tätä muutoksen prosessia voidaan tukea erilaisten vuorovaikutustaitojen avulla. Näitä taitoja ovat avoimet kysymykset, vahvistaminen, heijastava kuuntelu sekä yhteenvetojen tekeminen. Avoimet kysymykset ovat toimiva keino saada asiakas tuottamaan puhetta sekä ohjaamaan keskustelua, tekemättä keskustelusta kuitenkaan turhan virallista. Avoimet kysymykset ovat myös hyvä keino luoda luottamusta. Vahvistaminen puolestaan on pyrkimystä saada asiakas puhumaan itsestään ja itseään koskevista asioista avoimesti. Tarkoituksena on myös vahvistaa asiakkaan positiivisia näkemyksiä ja toimintatapoja. Heijastavalla kuuntelulla puolestaan korostetaan asiakkaan esiin nostamia puheenaiheita ja asiakkaalle tärkeitä teemoja. Heijastavan kuuntelun avulla pystytään korostamaan asiakkaan muutospuhetta sekä nostamaan esiin mahdollisia ristiriitoja, jotka voivat työskentelyn edetessä tuoda asiakkaalle uusia näkökulmia. Tapaamisten lopuksi voidaan tehdä yhteenvetoja asiakkaan kanssa. Yhteenvedot tuovat asiakkaalle tunteen siitä, että tätä on kuunnellut ja että työskentelyssä keskitytään hänelle merkittäviin asioihin. (Oksanen 2014, 145-149.)

Motivoivan keskustelun menetelmien lisäksi tärkeää on hyvä kohtaaminen asiakkaan kanssa. Hyvän kohtaamisen syntyminen edellyttää hyvin moninaisten elämänskatsomusten sekä

arvojen ymmärtämistä. Jukka Oksanen (2014) nostaa esiin ”hyvän transsin” käsitteen, joka tarkoittaa rentoutumista sekä itsensä saattamista neutraaliin tilaan. Näin keskustelija voi helpottaa omia tunnetilojaan tapaamisen välillä sekä vähentää omaa henkistä kuormitustaan. Tapaamiseen asiakkaan kanssa on myös hyvä valmistautua; näin voidaan selkeyttää tapaamisen rakennetta, kulkua sekä laatua. (Oksanen 2014, 130.)

Kohtaamiseen voi liittyä myös hankaluuksia. Asiakkaan toivo tulevaisuuden tai muutoksen suhteen saattaa olla varsin heikkoa ja tämän takia hän saattaa pitää tiukasti kiinni vallitsevasta tilanteesta. Tällaiseen aktiiviseen muutoksen vastustamiseen puuttuminen saattaa olla haasteellista ja saattaa ilmetä asiakkaan vähättelevänä ja välinpitämättömänä käytöksenä. Tähän vastarintaan voidaan vastata korostamalla asiakkaan aikaisempia puheita ja niistä esiin nousseita ristiriitoja sekä testaamalla asiakkaan esittämiä kärkkäitä väittämiä. (Rosengren 2009, 139-141.) Tämän kaltaisissa tilanteissa vaaditaan jämäkkyyttä mutta myös kykyä lukea asiakasta sekä tämän kanssa käytäviä vuorovaikutustilanteita (Oksanen 2014, 134).

Muutos on aina hyvin kokonaisvaltainen asia; siihen liittyy muutettujen tapojen ja asioiden lisäksi paljon tunne-elämään ja sisäiseen maailmaan liittyvää myllerrystä, joka ei välttämättä näy ulospäin. Nämä pinnan alla olevat tuntemukset sekä ajatukset ovat vaikeasti mitattavissa mutta niiden käsittely asiakkaan kanssa on siitä huolimatta tärkeää. Tällaisia vaikeasti mitattavia asioita ovat esimerkiksi minäkuvan ja arvomaailman muutokset sekä kehossa ja ajattelussa tapahtuvat muutokset. Näitä muutoksia voidaan verrata myös aikaisempaan toimintaan, sillä kontrastit nykyisen ja aikaisemman toiminnan välillä ovat selkeämpiä muutoksen vakiintuessa. (Oksanen 2014, 240-241.)

Takaisin kotiin! -työskentelyssä motivoiva keskustelu toimi käytännön työkaluna, joka oli läsnä jokaisella asiakastapaamisella, mutta se korostui erityisesti toisella tapaamisella. Tällä tapaamisella asiakkaan kanssa käsiteltiin vanhemmuuden rooleja sekä tämän vahvuuksia ja kehittämistarpeita vanhempana. Omien vahvuuksien tunnistaminen voi vankilaympäristössä olla erityisen haasteellista, kun otetaan huomioon vankeusrangaistukseen liittyvä stigma, häpeä ja syyllisyys. Tämän takia motivoiva keskustelu valikoitui keinoksi, jolla asiakkaan voimavaroja voitiin sanoittaa ja tämän positiivisia toimintamalleja tuoda työskentelyssä esiin.

7 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena opinnäytetyönä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Jokelan vankilan avovankilaosastolle valvottuun koevapauteen siirtyvien, perheellisten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta tukeva työskentelymalli. Työskentelymallin sisällön ja taustateorian kasaamisessa sovellettiin konstruktivisen kehittämistyön prosessia. Tämän prosessin avulla luotua työskentelymallia testattiin toimintatutkimuksen spiraalimallin

avulla. Lopuksi työskentelymallista laadittiin vielä prosessikuvaus hyödyntäen prosessikuvauksen kolmisivutekniikkaa, jolla Jokelan vankilan avovankilaosaston työntekijöille kehitettiin konkreettinen työkalu työskentelymallin toteuttamiseen. Tästä prosessikuvauksesta kerättiin vielä palautetta Google Forms -kyselylomakkeen avulla.

7.1 Konstruktiivinen kehittämistyö

Konstruktiivisen tutkimusotteen keskeisenä ideana on löytää käytännön ratkaisuja konkreettisiin ongelmiin. Tutkimusotteen tarkoituksena on kehittää innovatiivisia ratkaisuja sekä toimintamalleja tunnistettuihin ongelmiin ja testata näiden toimivuutta. Tämän tutkimusotteen toimivuuden edellytyksenä on toimeksiantajan sekä tutkimuksen toteuttajan tiivis yhteistyö sekä toiminnan linkittäminen teoreettiseen tietoon. (Lukka 2001.) Konstruktiivisen kehittämistyön prosessin tarkoituksena oli helpottaa työskentelymallin implementointia osaksi avovankilaosaston perhetyötä, tunnistaa mahdollisimman monipuolisesti asiakasryhmään liittyviä erityiskysymyksiä sekä tunnistaa työskentelyyn soveltuvia menetelmiä.

Kuvio 2: Konstruktiivisen kehittämistyön prosessi (Lukka 2001).

Konstruktiivisen tutkimuksen prosessi alkaa ongelman tunnistamisesta (Lukka 2001). Tässä opinnäytetyössä kehittämiskohteeksi nousi valvottuun koevapauteen siirtyvien, perheellisille rikosseuraamusasiakkaille kohdistettu perhetyö. Jokelan vankilan oli havainnut tämän kehittämistarpeen omassa toiminnassaan ja siihen haluttiin löytää vaikuttamiskeinoja avovankilaosaston perhetyön kehittämisen kautta. Prosessin toiseen vaiheeseen kuuluu yhteistyötahon sitoutuminen tehtävään tutkimukseen. Asiakastapaamisille osallistui Jokelan vankilan avovankilaosastolta työntekijä, joka toi kehittämisprosessiin toimeksiantajan näkökulmaa sekä auttoi sovittamaan toimintaa avovankilaosaston asiakastyön käytänteisiin. Työskentelymallin suunnitteluvaiheessa järjestettiin myös useampi suunnittelupalaveri Jokelan vankilan johdon kanssa.

Kolmas vaihe koostuu laajan ymmärryksen luomisesta tutkittavasta aiheesta sekä siihen liittyvistä ilmiöistä. Tämä tietämyksen avulla voidaan linkittää syntyvää ratkaisua jo olemassa olevaan tietoon. (Lukka 2001.) Tätä vaihetta varten koottiin laaja teoreettinen viitekehys, joka koostuu niin vankeuteen liittyvästä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta kuin myös tunnetaitoihin ja motivaatioon vaikuttavien menetelmien ja teorioiden läpikäymisestä. Tätä teorial tietoa hyödynnettiin myös opinnäytetyöprosessin aikana tehtyihin havaintoihin sekä opinnäytetyön tuloksiin.

Neljännessä vaiheessa innovoidaan tunnistetulle ongelmalle ratkaisu. Tämä vaihe tulisi toteuttaa mahdollisimman monen toimijan kanssa yhteistyössä. (Lukka 2001.) Työskentelyn keskeiseksi taustateoriaksi valikoitui mentalisaatio teoria, sillä sen vaikuttavuudesta onnistuttiin löytämään näyttöä sekä tutkimuksia, jotka sopivat myös Takaisin kotiin! -työskentelyn teemoihin sekä asiakasryhmä erityiskysymyksiin. Käytännön työskentelyn keskeiseksi menetelmäksi valikoitui motivoiva keskustelu, sillä sitä käytetään jo hyvin laaja-alaisesti Rikosseuraamuslaitoksessa ja sen on todettu toimivaksi motivaatiotyöskentelyn menetelmäksi. Työskentelyn käytännön toteuttamisesta keskusteltiin asiakastapaamisille osallistuneen työntekijän kanssa koko prosessin ajan. Tältä saatiin myös hyödyllisiä näkökulmia työskentelyyn sekä esimerkkejä työntekijöiden käyttämistä asiakastyön menetelmistä.

Viidennessä vaiheessa testataan kehitetyn ratkaisun toimivuutta. Luotua ratkaisua testataan käytännössä mutta samalla testataan tutkimusprosessin toimivuutta. Tätä prosessia tuetaan aktiivisesti tuomalla tutkimukseen liittyviä asioita esiin toimeksiantajalle. (Lukka 2001.) Työskentelymallin testaamisessa hyödynnettiin toimintatutkimuksen spiraalimallia, jotta työskentelymallista saataisiin mahdollisimman monipuolista palautetta ja sen rakenne sekä mahdolliset sudenkuopat konkretisoituisivat mahdollisimman selvästi jo aikaisessa vaiheessa. Tutkimukseen osallistui yksi testiasiakas, jolta kerättiin välitöntä palautetta tapaamisten sisällöstä. Testiasiakkaan palautteen avulla pyrittiin tunnistamaan mahdollisia puutteita kehitetyssä prosessissa ennen kuin sitä sovellettiin kahden muun tutkimukseen osallistuvan asiakkaan kanssa. Työskentelymallin testaamisen lopussa yhdelle asiakkaalle järjestettiin yksilöhaastattelu, jossa kerättiin tämän näkemyksiä ja kokemuksia työskentelyn sisällöstä sekä sen herättämistä ajatuksista. Alkuperäisenä tavoitteena oli kerätä palautetta kahdelta osallistuneelta asiakkaalta mutta työskentely keskeytyi toisen asiakkaan kohdalla.

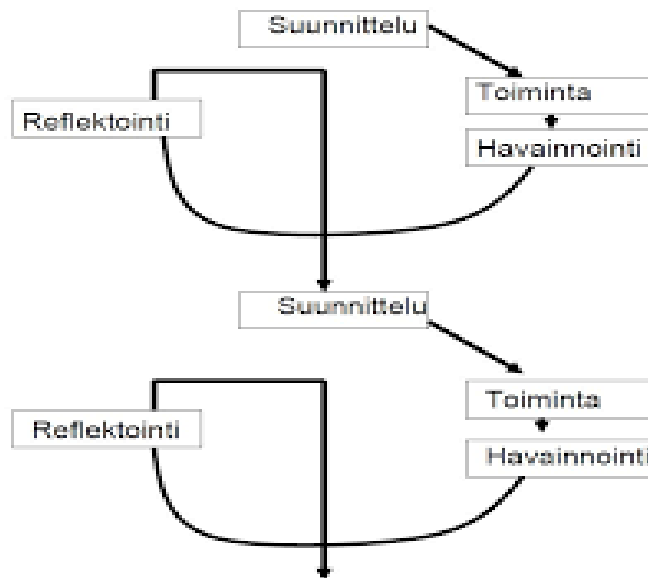
Kuudes vaihe koostuu ratkaisun soveltamisalan pohdinnasta. Tässä vaiheessa analysoidaan luodun ratkaisun onnistumisia tai epäonnistumisia. Molempien vaiheiden analysointi tuo esiin suunnitellun toiminnan kehittämistarpeet sekä mahdolliset sudenkuopat. (Lukka 2001.) Testiasiakkaan sekä työntekijän antaman palautteen perusteella prosessikuvauksen prototyyppiin tehtiin muutoksia sekä lisäyksiä, jotka katsottiin tarpeellisiksi tai vaativat selkeyttämistä. Näin saatiin aikaan ensimmäinen versio työskentelymallista.

Seitsemännessä vaiheessa tunnistetaan ja analysoidaan projektin teoreettinen anti. Tämä voi joko olla työskentelyn konkreettinen tuotos, jos se todetaan toimintaympäristöön sopivaksi ja toimivaksi ratkaisuksi. Teoreettinen anti voi myös liittyä itse kehittämisprosessiin ja erilaisten menetelmien testaamiseen. Tyypillinen tulos konstruktivisessa tutkimuksessa onkin olemassa olevan teorian jalostaminen (Lukka 2001.) Ensimmäistä työskentelymallin versiota testattiin kahden avovankilaosaston asiakkaan kanssa. Työskentely kuitenkin keskeytyi toisen asiakkaan kanssa, joten palautetta voitiin kerätä vain yhdeltä asiakkaalta. Tämän asiakkaan keskeyttäminen päätettiin korvata työntekijöiden ryhmähaastattelulla. Asiakkaan antaman palautteen sekä työntekijöille suunnatun palautekyselyn pohjalta luotiin käsitys työskentelyntavan toimivuudesta sekä soveltuvuudesta Jokelan vankilan avovankilaosaston asiakastyöhön. Asiakkaan antamaa palautetta peilattiin myös teoreettiseen viitekehykseen ja sen pohjalta arvioitiin vallitujen menetelmien toimivuutta työskentelymallissa. Lopuksi asiakkaan antaman palautteen sekä työntekijöiden ryhmähaastattelun perusteella työskentelymalliin tehtiin vielä viimeiset tarpeelliset muutokset ja lisäykset. Näiden palautteiden analysoinnin jälkeen luotiin Takaisin kotiin! -työskentelymallista prosessikuvaus, jota työntekijät voivat hyödyntää työskentelyn toteuttamisessa.

Konstruktivinen tutkimus on toimiva tapa tuoda teoriaa ja käytäntöä lähemmäksi toisiaan. Ongelmanratkaisuprosessi tuo myös organisaatioon syvällisempää ymmärrystä, osaamista tietoutta vallitsevan ongelman ratkaisemiseksi. Haasteena konstruktivisessa tutkimuksessa monelle tutkijalle on yhteistyöorganisaation sitoutuminen projektiin. Voi myös olla, että organisaation kokemus tutkittavan aiheen ratkaisemisesta ei olekaan niin merkittävä kuin alun perin on annettu ymmärtää. (Lukka 2001).

7.2 Toimintatutkimuksen spiraalimalli

Toimintatutkimuksen spiraalimallissa toteutetaan useita peräkkäisiä tutkimuksen kehii. Nämä kehät muodostuvat toiminnan suunnittelusta, toteuttamisesta, havaintojen tekemisestä sekä havaintojen reflektoinnista. Tämän jälkeen kehä toistuu uudelleen. (Toikko & Rantanen 2009, 66).

Kuvio 3: Toimintatutkimuksen spiraalimalli (Toikko & Rantanen 2009).

Toimintatutkimuksen spiraalimalli on hyvin pitkäjänteinen prosessi ja keskeisessä roolissa ovat havainnoinnin ja reflektoinnin välinen suhde. Mallin tuloksellisuuteen vaikuttaa myös merkittävästi se, kuinka monta silmukkaa prosessin aikana ehditään toteuttamaan. (Toikko & Rantanen 2009, 66-67.) Tätä spiraalimallia hyödynnettiin työskentelymallin testaamisessa, kun teoreettinen viitekehys oli kasattu, käytettävät menetelmät valittu ja suunnitelma tapaamisten toteuttamisesta laadittu. Testaamisen aikana toteutettiin kaksi spiraalimallin mukaista kehää. Ensimmäinen kehän tarkoituksena oli viedä prosessi kerran läpi testiasiakkaan avulla ja kerätä tältä sekä tapaamisille osallistuvilta avovankilaosaston työntekijältä palautetta työskentelyn sisällöstä sekä sen herättämistä ajatuksista. Tämän palautteen perusteella pyrittiin tunnistamaan mahdollisia valuvikoja, joita työskentelymalli saattaisi sisältää. Tämän palautteen perusteella työskentelymallia muokattiin ja sitä testattiin kahden muun avovankilaosaston asiakkaan kanssa. Toisesta kehästä saadun palautteen perusteella luotiin lopullinen versio Takaisin kotiin! -työskentelymallista, josta laadittiin kolmisivutekniikkaa hyödyntävä prosessikuvaus.

7.3 Prosessikuvauksen kolmisivutekniikka

Työskentelymallin prosessikuvausta laadittaessa sovellettiin prosessikuvauksen kolmisivutekniikan, jossa prosessia kuvataan kolmen sivun kokonaisuudella. Nämä kokonaisuudet ovat yhteenveto, prosessikaavio sekä vaiheiden kuvaus. Prosessin yhteenvedosta käyvät ilmi prosessin

nimi, tarkoitus, omistaja, lähtötilanne, lopputilanne, asiakkaat ja sidosryhmät, asiakkaan tarpeet ja vaatimukset, keskeiset resurssit, tavoitteet ja menestystekijät, mittarit, ohjaus- ja kehittämismenettelyt sekä rajapinnat. (Arter 2022.) Prosessikuvauksessa on myös visuaalinen kuvaus prosessin etenemisestä. Tämä visuaalinen kuvaus alkaa ja päättyy asiakkaasta; keskeisenä periaatteena on asiakkaan tarve sekä asiakkaalle otollinen lopputulos. Prosessin vaiheita kuvataan myös tiivistetysti visuaalisen kaavion avulla. Näistä kuvauksista tulisi käydä ilmi prosessin vaihe ja tehtävä, vastuuhenkilö, kriittiset ja tärkeät tekijät, menetelmät, ohjeet ja mallit sekä syntyvä ja jäljiteltävä tieto. (Arter 2022.)

Prosessikuvauksesta kehitettiin testaamisvaiheessa kolme eri versiota; prototyyppi, ensimmäinen versio ja lopullinen versio. Prototyyppi mukaili hyvin tarkasti kolmisivutekniikan mukaista prosessikuvausta. Ensimmäisestä versiosta sekä toisesta versioista päätettiin kuitenkin karsia pois osuudet, jotka eivät olleen tämän työskentelymallin osalta oleellisia. Työskentelymallin yhteenvetoa ei kyetty tiivistämään yhden sivun mittaiseksi, joten tästä osuudesta päätettiin luopua. Asiakkaan palvelupolun visuaalinen kuvaus sekä työskentelyn vaiheiden kuvaukset päätettiin säilyttää, sillä ne tiivistävät työskentelymallin keskeiset kohdat helposti luettavaan ja ymmärrettävään muotoon.

8 Prototyypin testaaminen

Tämän Jokelan vankilan avovankilaosastolla toteutetun opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda työskentelymalli, jolla vahvistetaan valvottuun koevapauteen siirtyen rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta. Toimintamallin konseptin toimivuuden kartoittamiseksi sekä suljetun vankilan että avovankilan työntekijöiden kanssa pidettiin palaveri, jossa keskusteltiin Takaisin kotiin! -työskentelymallin prototyypin sisällöstä, työskentelyn tarpeellisuudesta sekä roolista osana rangaistusajan suunnitelmaa tukevaa palveluketjua. Näissä keskusteluissa esiin nousi jo käytössä oleva Lapset puheeksi -menetelmä, jota sovelletaan sekä suljetussa vankilassa että avovankilassa. Vankila tarjosi koulutusmateriaaleja Lapset puheeksi -menetelmän käyttöön, jotka auttoivat tutkimuksen toteuttajaa hahmottamaan vankilassa jo tapahtuvaa perhetyötä.

Takaisin kotiin! -työskentelyn varsinainen toteuttaminen alkoi sopivien asiakkaiden kartoittamisella marraskuussa 2022. Avovankilaosaston työntekijöiden kanssa käytiin läpi avovankilaosaston perheellisten asiakkaiden tilanteita ja etsittiin tutkimukseen soveltuvia asiakkaita. Täysin tutkimuksen profiiliin sopivia asiakkaita löytyi kaksi; näillä kahdella oli alaikäisiä lapsia ja heidän valvottu koevapautensa oli valmisteilla avovankilaosastolla. Toinen näistä sopivista asiakkaista kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen ja toisen asiakkaan valvottu koevapaus ehti alkaa työskentelyn valmisteluun sekä tutkimuslupaan liittyvien pitkien prosessien takia.

Tämän takia tutkimukseen osallistuvien asiakkaiden profiilia päätettiin muuttaa siten, että tutkimukseen osallistui yksi lyhytaikainen asiakas sekä kaksi pitkäaikaista asiakasta. Jokelan vankilan avovankilaosastolla lyhytaikaisiksi asiakkaiksi katsotaan avovankilaosastolla kaikki ne asiakkaat, joiden lainvoimainen tuomio on alle kuusi kuukautta. Vaikka nämä asiakkaat eivät täysin sopineet alkuperäiseen profiiliin, heidän katsottiin silti hyötyvän vankeuden aikaisesta perhetyöstä sekä vanhemmuuden vahvistamisesta. Vaikka näiden asiakkaiden valvotun koevapauden alkaminen ei ollut vielä erityisen ajankohtaista ei sillä katsottu olevan merkittävää vaikutusta työskentelyn sisältöön.

Toinen pitkäaikaista asiakkaista valikoitui niin sanotuksi testiasiakkaaksi. Takaisin kotiin! -työskentelyn prosessi on suurilta osin puolistrukturoitu, jotta asiakkaiden näkemyksille saadaan annettua tarpeeksi tilaa ja että ohjauskerroilla käsitellään varmasti asiakkaalle merkityksellisiä vanhemmuuden teemoja. Tämän takia prosessin läpivienti testiasiakkaan avulla osoittaisi mahdolliset valuviat, joita prosessissa saattaisi olla. Testiasiakkaan kanssa testattiin työskentelymallin prototyyppiä, joka oli kehitetty täysin teorian tiedon sekä avovankilaosaston työntekijän kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta. Ennen työskentelyn aloittamista anottiin asiakkaiden haastattelua varten tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitoksen strategiyksiköstä. Tämä tutkimuslupa myönnettiin joulukuussa 2022.

8.1 Työskentely testiasiakkaan kanssa

Testiasiakkaan kanssa tapahtuva työskentely oli positiivinen yllätys. Ensimmäiseen tapaamiseen oli valmistauduttu syventymällä motivoivan keskustelun menetelmiin sekä varautumalla siihen, että asiakas ei ole vielä erityisen avoin keskustelemaan työskentelyn teemoista tutkimuksen toteuttajan kanssa, joka on tälle täysin tuntematon henkilö. Asiakas kertoi kuitenkin ensimmäisellä tapaamisella erittäin avoimesti omasta tilanteestaan sekä vaikutti erittäin sitoutuneelta työskentelyyn. Asiakas kertoi, että on työstänyt vanhemmuuden teemoja myös aikaisemmin, joten niistä keskusteleminen ei tuntunut erityisen vaikealta. Asiakas pohtikin tilannettaan erittäin monipuolisesti sekä tuoden esiin erilaisia näkökulmia tilanteeseensa. Asiakkaalle osoittautui haastavaksi tuoda esiin vanhemmuutensa hyviä puolia ja tähän pyrittiinkin kiinnittämään enemmän huomiota työskentelyn edetessä. Asiakkaalle pyrittiin sanoittamaan mahdollisimman paljon tämän positiivisia vanhemmuuden toimintamalleja. Seuraava tapaaminen sovittiin viikon päähän.

Toinen tapaaminen toteutui suunnitellusti ja keskittyi vanhemmuuden roolikartan läpikäymiseen sekä vanhemmuutta tukevan toimintasuunnitelman laatimiseen. Roolikartan käyttäminen helpotti asiakkaan pohdintaa ja tarjosi tälle tarttumapintaa reflektoida omaa vanhemmuuttaan eri näkökulmista. Suunnitelmaan saatiinkin kirjattua sekä vahvuuksia että kehittämistarpeita, jotka asiakas itsessään tunnisti yhteisen pohdinnan päätteeksi. Asiakas kirjasi myös

suunnitelmaan erilaisia tekoja, joilla hän pystyisi tukemaan omaa vanhemmuuttaan. Asiakas sai tapaamisen päätteeksi itselleen laaditun toimintasuunnitelman sekä kopion tapaamisella käytetystä vanhemmuuden roolikartasta. Näihin papereihin oli tarkoitus palata seuraavalla tapaamisella.

Kolmas tapaaminen sijoittui asiakkaan toiveesta kahden viikon päähän toisesta tapaamisesta. Asiakas oli kadottanut sekä toimintasuunnitelman että vanhemmuuden roolikartasta annetut kopiot, joten keskustelua käytiin muistiinpanojen pohjalta. Asiakas ei ollut toteuttanut suunnitelmaan kirjaamaansa tekoa, sillä hän koki, että sen toteuttaminen ei ollut hänelle itselleen enää merkityksellistä. Asiakas oli myös edistynyt muiden vanhemmuuteen liittyvien prosessinsa kanssa, mikä puolestaan oli muuttanut hänen tavoitteitaan. Tämän takia asiakkaan kanssa päätettiin muuttaa suunnitelmaan kirjattuja tekoja vanhemmuuden tueksi, jotta suunnitelma kuvastaisi paremmin asiakkaan henkilökohtaisia tavoitteita.

Testiasiakkaalta kerättiin välitön palaute tapaamisen jälkeen työskentelyn herättämistä ajatuksista. Vastaanotto oli hyvin positiivinen; asiakas piti tapaamisilla läpikäytyjä asioita tärkeinä ja hän piti keskusteluista hyvinä. Asiakas piti keskusteluista hyödyllisenä myös tulevaisuuden kannalta, kun vapautuminen olisi ajankohtaisempaa. Asiakas ei kuitenkaan sitoutunut toisella tapaamisella laadittuun toimintasuunnitelmaan. Tämä johtui asiakkaan mukaan siitä, että hän ei kokenut suunnitelmaan kirjattuja tekoja enää merkityksellisinä itselleen. Asiakkaan kanssa tehtiin kolmannella tapaamisella uusi suunnitelma, johon kirjattiin uusia tavoitteita vanhojen tilalle. Huolimatta siitä, että suunnitelmaan kirjattuja tavoitteita ei saavutettu, oli asiakkaan kokemus työskentelystä kuitenkin positiivinen. Asiakkaan toiveena kuitenkin oli, että työskentelyyn sisältyisi enemmän konkretiaa. Tämä konkretia voisi koostua esimerkiksi erilaisista harjoituksista tai materiaaleista, jotka toimisivat työskentelyn ja keskustelun tukena.

Työntekijältä saatu palaute oli myös positiivista. Asiakas kertoi työntekijän mielestä todella avoimesti asioistaan ja oli erittäin sitoutunut keskustelemaan työskentelyn teemoista. Positiivista oli myös asiakkaan haastaminen pohtimaan oman vanhemmuutensa positiivisia puolia, joka saattaa olosuhteisiin nähden olla vaikeaa. Työskentelyn puolistrukturoitu muoto antaa myös paljon tilaa asiakkaan tarpeille sekä näkemyksille. Motivoiva keskustelu voisi kuitenkin tulla vielä selkeämmin esiin työskentelyssä, sillä se on työskentelyn kannalta tärkeä menetelmä.

Testiasiakkaan ja työntekijän palautteen sekä yleisten huomioiden pohjalta Takaisin kotiin! -työskentelymallin prototyypistä jalostettiin ensimmäinen versio. Asiakkaan toivomaa konkretiaa pyrittiin lisäämään työskentelyyn korostamalla vanhemmuuden roolikartan hyödyntämistä toisella tapaamisella. Toimintasuunnitelman laatimista pyrittiin myös selkiyttämään korostamalla SMART-periaatteen tuomia raameja, jotka asettavat suunnitelmaan kirjatuille

tavoitteille selkeät reunaehdot. Teoreettiseen viitekehykseen sisällytetty itseohjautuvuusteoria päätettiin karsia tässä vaiheessa pois, sillä sen katsottiin pirstaloivan työskentelyn kiintopisteitä. Myös ideasta käyttää prosessikuvauksen kolmisivutekniikkaa luovuttiin osittain, sillä prosessin sanallinen tiivistäminen yhteen sivuun tuntui mahdottomalta. Prosessin visuaalinen kuvaaminen ja tiivistelmän tekeminen olivat kuitenkin toimivia ratkaisuja palautteen perusteella, joten ne päätettiin säilyttää.

Tätä ensimmäistä versiota testattiin kahden avovankilaosaston asiakkaan kanssa ja sitä oli tarkoitus kerätä palautetta sekä kahdelta asiakkaan yksilöhaastattelulla sekä työntekijän haastattelulla. Työskentely toisen tutkimukseen osallistuneen asiakkaan kanssa valitettavasti keskeytyi, joten hänen kohdallaan työskentelystä ei voitu kerätä palautetta. Tämä asiakkaan poisjäänti päätettiin korvata laajentamalla avovankilan työntekijöiltä kerättävää palautetta toteuttamalla ryhmähaastattelu.

9 Ensimmäisen version testaaminen

Työskentelymallin ensimmäistä versiota testattiin kahden asiakkaan kanssa. Tapaamiset aloitettiin tammikuussa 2023 ja saatiin päätökseen helmikuussa 2023. Näiden asiakkaiden kanssa oli tarkoitus järjestää yksilöhaastattelut työskentelyn päätyttyä palautteen keräämistä varten. Ensimmäisen asiakkaan kanssa kaikki kolme tapaamista toteutuivat suunnitellusti. Toisen asiakkaan kanssa työskentely keskeytyi toisen tapaamisen jälkeen, joten hänen kohdaltaan ei voitu kerätä palautetta työskentelyn kehittämistä varten. Toisen asiakkaan tapaamisilta tehtiin kuitenkin muistiinpanoja ja huomioita, joita päätettiin käyttää kehittämistyön aineistona.

9.1 Työskentely ensimmäisen asiakkaan kanssa

Ensimmäisellä asiakkaalla ei noussut työskentelyn aikana selkeää tuen tarvetta omalle vanhemmuudelleen. Hänen kanssaan työskentely keskittyi pääsääntöisesti keskusteluun vanhemmuudesta sekä siihen liittyvistä rooleista ja teemoista. Ensimmäisellä tapaamisella asiakkaalta kerättiin perustietoja sekä tämän omia näkemyksiä vanhemmuudestaan. Asiakas kertoi niin ikään erittäin avoimesti perheensä tilanteesta ja pystyi nostamaan esiin positiivisia puolia itsestään vanhempana. Asiakas pystyi myös pohtimaan tilannettaan varsin monipuolisesti sekä lapsensa että tämän toisen vanhemman näkökulmasta. Asiakas nimesi myös itseään vanhempana huolestuttavia asioita mutta hän oli selkeästi pohtinut näitä mieltään askarruttavia kysymyksiä paljon jo ennen työskentelyn aloittamista. Asiakkaan toinen tapaaminen sovittiin viikon päähän ensimmäisestä tapaamisesta.

Toinen tapaaminen toteutui suunnitellusti sovittuna ajankohtana. Tapaamisella asiakkaan kanssa käytiin läpi vanhemmuuden roolikarttaa sekä laadittiin toimintasuunnitelma vanhemmuuden tueksi. Asiakasta tuettiin auttamalla tätä linkittämään omaa toimintaansa vanhemmuuden roolikartassa esitettyihin rooleihin. Näistä keskusteluista nousi esiin paljon positiivisia toimintamalleja, jotka ovat hyväksi kehittyvälle lapselle. Vahvuuksiin ja kehittämistarpeisiin saatiin niin ikään hyviä pohdintoja vanhemmuuden roolikartan pohjalta. Vanhemmuutta tukevien tekojen keksiminen tuotti kuitenkin tapaamisella haasteita. Tämä johtui pitkälti siitä, että asiakkaan kanssa ei onnistuttu tunnistamaan selkeää tuen tarvetta työskentelyn aikana. Tämän takia asiakkaan suunnitelmaan kirjaamat teot eivät noudattaneet täysin SMART-periaatetta. Asiakas sai mukaansa toimintasuunnitelman sekä kopion vanhemmuuden roolikartasta, jota tapaamisella käsiteltiin. Asiakkaan kolmas tapaaminen sovittiin reilun viikon päähän toisesta tapaamisesta.

Kolmas tapaaminen toteutui suunnitellusti. Tapaaminen keskittyi pääsääntöisesti asiakkaan kanssa edellisten tapaamisten kertaamiseen sekä asiakkaan kanssa keskusteluun. Asiakas oli kadottanut laaditun toimintasuunnitelman sekä kopion vanhemmuuden roolikartasta, joten keskustelua käytiin muistiinpanojen pohjalta. Kolmannen tapaamisen teemat keskittyivät asiakkaan hyvinvointiin sekä lapsen kanssa vietetystä ajasta keskusteluun. Tapaamisen prosessimukaisia tavoitteita oli haastavaa toteuttaa mutta tärkeimpänä asiana pidettiin asiakkaalle tarjoutunutta tilaisuutta päästä puhumaan vanhemmuudesta sekä hyvinvoinnistaan.

9.2 Työskentely toisen asiakkaan kanssa

Toisen asiakkaan ensimmäisellä tapaamisella keskusteluiden perusteella haasteiksi nousivat perheenjäsenten välinen vuorovaikutus sekä asiakkaan arvioitu mentalisaatiokyky. Asiakas pystyi kuitenkin tunnistamaan vanhemmuudessaan vahvuuksia sekä kehittämistarpeita ja kuvailemaan vanhemmuuden tuomaa iloa monipuolisesti. Asiakkaan perheessä haasteet tuntuivatkin olevan enemmän aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa, ei niinkään aikuisten ja lapsen välisissä suhteissa. Toinen tapaaminen sovittiin suunnitelman mukaan viikon päähän.

Asiakkaan toinen tapaaminen toteutui suunnitellusti. Asiakkaan kanssa käytiin läpi vanhemmuuden roolikarttaa ja laadittiin toimintasuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi. Asiakkaan kanssa saavutettiin erittäin lupaavaa edistystä toisella tapaamisella. Asiakas kertoi hyvin avoimesti omasta elämästään sekä jakoi ajatuksiaan ja tuntemuksiaan hyvin estottomasti. Asiakas havaitsi myös suunnitelmaa laadittaessa hyvin selkeän kehittämistarpeen omassa vanhemmuudessaan ja suunnitelmaan kirjattiin hyvin konkreettinen teko, joka noudatteli SMART-periaatetta ja jonka asiakas kykenisi toteuttamaan seuraavaan tapaamiseen mennessä. Asiakkaan kanssa päädyttiin tähän havaintoon, kun hänen kanssaan tarkasteltiin hänen suhteitaan lapsiinsa yksilöinä. Seuraava tapaaminen sovittiin kahden viikon päähän toisesta tapaamisesta.

Valitettavasti työskentely keskeytyi tämän asiakkaan kohdalla ennen kolmatta tapaamista. Keskeyttämisen syitä ei voida avata asiakkaan anonymiteetin suojaamiseksi. Tutkimukseen osallistuminen on myös täysin vapaaehtoista ja asiakkaalla on oikeus keskeyttää osallistumisen milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Tämän takia toiselta asiakkaalta ei pystytty keräämään palautetta työskentelystä. Tämän toisen asiakkaan keskeyttäminen päätettiin korvata toteuttamalla ryhmähaastattelu avovankilaosaston työntekijöiden kanssa.

10 Menetelmälliset ratkaisut

Asiakkaan kanssa käytävässä yksilöhaastattelussa ja avovankilan työntekijöiden kanssa käytävässä ryhmähaastattelussa hyödynnettiin teemahaastattelun menetelmää. Haastattelun avulla voidaan tuottaa hyvin monipuolisesti tietoa tutkittavasta asiasta tai teemasta. Haastattelulla voidaan myös korostaa tutkimukseen osallistuvien toimijuutta sekä tarkentaa ja täydentää näiden esiin nostamia näkemyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 34-35.) Takaisin kotiin! -työskentelymallin kehittämisessä haluttiin saada myös asiakkaiden näkemykset esiin ja peilata näitä näkemyksiä työntekijöiden tarjoamaan ammatilliseen näkökulmaan.

Teemahaastattelu on muodoltaan puolistrukturoitu haastattelu. Haastattelun perimmäisenä ajatuksena on jokaisen haastatteluun osallistuvan kokemusten, ajatusten, uskomusten ja tunteiden esiintuomien; näin haastateltavan ääntä saadaan paremmin kuuluviin. Teemahaastattelu eteneekin ennalta valittujen teemojen kautta, tarkan rakenteen ja ennalta laadittujen kysymysten sijaan. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 48.) Asiakkaan kanssa käytävän yksilöhaastattelun teemat liittyivät pääsääntöisesti tapaamisten sisältöön. Käsiteltäviä teemoja asiakkaan yksilöhaastattelussa olivat tapaamisten sisältö, yleinen palaute työskentelystä sekä asiakkaan mielestä toimivat osuudet työskentelyssä. Vankilan työntekijöiden kanssa käydyssä ryhmähaastattelussa läpikäytäviä teemoja olivat tapaamisten sisältö, teorian ja käytännön täydentäminen, toimivat osuudet sekä kehittämis ehdotukset.

Asiakkaan haastatteluun oli varattu aikaa yksi tunti ja avovankilan työntekijöiden kanssa käytävään ryhmähaastatteluun 1,5 tuntia, joista puolituntia oli varattu keskustelun alustamiseen. Eri teemoista saatettiin puhua haastattelun eri vaiheissa, joten tutkittavien teemojen yhdistäminen haastatteluissa esiin nousseisiin puheenaiheisiin oli tärkeää. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 142.) Teema-analyysin avulla voitiin sekä asiakkaan kanssa käydystä yksilöhaastattelusta että avovankilan työntekijöiden kanssa käydystä ryhmähaastattelusta eritellä kehittämistyön kannalta oleellinen tieto sekä nostaa esiin Takaisin kotiin! -työskentelyn kehittämiskohteita. Syn-tyneiden analyysien perusteella luotiin lopullinen versio työskentelymallista sekä prosessikuvausten komisivutekniikkaa soveltava kuvaus työskentelymallista. Valmiista prosessikuvauksesta kerättiin vielä palautetta avovankilaosaston työntekijöiltä Google Forms -kyselyn avulla lopputuloksen arviointia varten.

10.1 Aineiston keruu

Ryhmähaastattelu toteutettiin avovankilaosaston sosiaalityötä tekevien työntekijöiden kanssa helmikuussa 2023. Haastattelu toteutettiin Teams -sovelluksen avulla ja siitä tehtiin videotallenne työntekijöiden suostumuksella. Ryhmähaastatteluun osallistui kolme Jokelan vankilan avovankilaosaston työntekijää. Alkuperäisenä suunnitelmana oli haastatella vain asiakastapaamisille osallistunutta työntekijää sekä kahta työskentelyyn osallistunutta asiakasta mutta toisen asiakkaan poisjäännin takia päätettiin työntekijöiltä kerättävää palautteen määrää laajentaa.

Ryhmähaastattelun tarkoituksena oli kerätä työntekijöiden näkemyksiä Takaisin kotiin! -työskentelyn sisällön ja teorian täydentämisestä, toimivista osuuksista sekä keskustella yleisesti työskentelyyn liittyvistä havainnoista. Näiden teemojen avulla voidaan toteuttaa spiraalimallin mukaista havainnointia ja reflektointia. Tarkoituksena on myös lisätä työskentelyn objektiivisuutta, joka on tärkeää konstruktiivisen kehittämistyön onnistumisen kannalta (Lukka 2001).

Työntekijöille oli lähetetty ennakkoon luettavaksi Takaisin kotiin! -työskentelymallin ensimmäisen version prosessikuvaus, jota oli testattu kahden avovankilan asiakkaan kanssa. Haastattelu aloitettiin myös puolentunnin mittaisella alustuksella, jossa käytiin läpi Takaisin kotiin! -työskentelyn taustaa, teoreettista viitekehystä sekä sisältöä. Alustuksen jälkeen käytiin asiakastapaamisten sisällöt systemaattisesti läpi työntekijöiden kanssa. Teemahaastattelurungossa jokaisesta tapaamisesta kerättiin ensin yleiset ajatukset, huomioit sekä täydentämisehdotukset. Tämän jälkeen keskityttiin käymään läpi käsiteltävään tapaamiseen liittyviä erityishuomioita, kuten esimerkiksi ensimmäiseen tapaamiseen liittyvän mentalisaatiokyvyn arvioinnin ohjeen selkeyttä. Työntekijöiltä kerättiin myös ehdotuksia ja ajatuksia mahdollista jatkokehittämistä varten. Viimeisessä osiossa käsiteltiin vielä yleisellä tasolla työskentelymallin herättämiä ajatuksia sekä prosessikuvauksen visuaalisuuteen ja käyttäjäystävällisyyteen liittyviä teemoja. Materiaalia tästä haastattelusta kertyi lopulta 52 minuuttia ja kaikki haastatteluun suunnitellut keskeiset teemat saatiin käytyä läpi.

Asiakkaan kanssa käydyssä yksilöhaastattelussa rakenne oli rakenteeltaan samankaltainen kuin työntekijöiden haastattelu, mutta asiakkaan haastattelusta esiin nousevat teemat olivat erilaisia. Asiakkaan kanssa ei käyty läpi erillistä pohjustusta eikä hänelle ollut annettu ennakkomateriaalia haastattelua varten. Asiakkaan kanssa käytiin läpi kakkien kolmen tapaamisen sisältö samoin kuin työntekijöidenkin kanssa. Asiakkaan haastattelun teemat keskittyivät tämän kokemuksiin työskentelystä, tämän palautteeseen ja näkemyksiin työskentelystä sekä asiakkaan mielestä toimiviin kokonaisuuksiin. Asiakkaan haastattelu toteutettiin Jokelan vankilan avovankilaosastolla helmikuussa 2023. Haastattelu toteutettiin erityisohjaajan toimistossa ja

siihen oli varattu aikaa yksi tunti. Haastattelu nauhoitettiin digitaalisella sanelulaitteella ja materiaalia haastattelusta kertyi 21 minuuttia.

Aineistoa työskentelymallin kehittämiseen kerättiin myös teoriakirjallisuudesta sekä tieteellisistä tutkimuksista. Kerätty aineisto koostui sekä suomen- että englanninkielisestä materiaalista ja näiden materiaalien tarkoituksena on ollut luoda teoreettisista viitekehystä Takaisin kotiin! -työskentelymallin sisällölle, taustoittaa asiakasryhmään liittyviä ilmiöitä ja problematiikkaa sekä ottamaan toimintaympäristöön liittyvät erityiskysymykset mahdollisimman kattavasti huomioon. Teoriakirjallisuuden avulla myös tunnistettiin työskentelyyn soveltuvia menetelmiä sekä kirkastettiin Takaisin kotiin! -työskentelyn käytännön toteutukseen liittyviä yksityiskohtia koko prosessin ajan. Teoriaa myös peilattiin aktiivisesti toteutuneeseen työskentelyyn.

10.2 Aineiston analyysi

Sekä ryhmähaastattelusta että asiakkaan yksilöhaastattelusta syntyneistä tallenteista tehtiin muistiinpanot Word -ohjelman avulla. Muistiinpanojen tarkoituksena oli helpottaa haastattelujen analysointia. Koska haastatteluiden tarkoituksena oli tuottaa näkökulmia työskentelymallin täydentämiseen ja kehittämiseen, ei haastatteluiden litterointia pidetty tarpeellisena analyysin kannalta. Ryhmähaastattelun teemat keskittyivät työskentelymallin käytännön sekä teorian täydentämiseen, jo toimiviin kokonaisuuksiin sekä jatkokehittämisajatuksiin. Ryhmähaastattelusta esiin nousseet käytännön täydentämisehdotukset koodattiin punaisella, teorian täydentäminen sinisellä, toimivat osuudet vihreällä ja jatkokehittämisehdotukset keltaisella. Yksilöhaastattelusta poimittiin esiin asiakkaan kokemuksia ja huomioita työskentelystä sekä asiakkaan mielestä toimivia kokonaisuuksia. Asiakkaan antamasta palautteesta eriteltiin kokemukset työskentelystä punaisella, yleiset huomiot sinisellä ja toimivat osuudet vihreällä. Nämä teema-analyysit ovat luettavissa tämän opinnäytetyön liiteluettelossa (Liite 3).

Ensimmäisen tapaamisen keskeiseksi puheenaiheeksi nousi tunnetaitojen arviointiin liittyvä ohjeistus. Mentalisaatiokykyä mittaavan PDI-haastattelun käytöstä toivottiin konkreettisempia esimerkkejä kuten esimerkiksi asiakkaan puheesta nostettavia tärpejä. Myös mentalisaatioon liittyvää teoriaa pyydettiin täydentämään. Apukysymyksiä sekä vanhempien välisen vuorovaikutuksen huomioimista pidettiin hyvinä asioina. Ensimmäisellä tapaamisella käytettävän haastattelurungon rakennetta pidettiin loogisena. Hyväksi asiaksi koettiin myös työntekijöiden vapaus toteuttaa tapaamisia itselleen sopivalla tavalla. Asiakas puolestaan piti tapaamisilla käytyjä keskusteluja hyvinä ja tapaamisten teemoja selkeinä sekä riittävinä. Asiakkaan mielestä työskentely ei välttämättä ollut juuri hänelle hyödyllistä mutta näkee, että siitä voisi toisella tavalla tilanteessa olla enemmän hyötyä.

Toisen tapaamisen kohdalla kehittämisen kohteeksi nousi vanhemmuuden roolikartan hyödyntämiseen liittyvä ohjeistus. Roolikartan hyödyntämisestä haluttiin saada konkreettisia esimerkkejä sekä apukysymyksiä, joilla roolikarttaa voitaisiin käydä läpi asiakkaan kanssa. Roolikartasta nostettiin esiin myös armollisuuden ja voimavarakeskeisyyden näkökulmat. Vanhemmuuden roolikartta on rikosseuraamusalan toimintaympäristössä varsin armoton työkalu, sillä se ei ota huomioon vankilan asettamia rajoitteita sekä asiakasryhmää koskettavia huono-osaisuuden ilmiöitä. Haastattelussa pohdittiin myös toisella tapaamisella syntyvän keskustelun rajaamista. Työskentelymallin prosessikuvauksessa tulisi selventää, miten työntekijän tulisi rajata keskustelua. Hyvänä asiana toisessa tapaamisessa pidettiin vanhemmuuden rooleista syntyneitä keskusteluita, jotka tarjoaisivat tarttumapintoja myös muihin kokonaisvaltaisen kuntoutuksen työskentelyalueisiin.

Asiakkaan antaman palautteen perusteella suunnitelman laatiminen ei sopinut juuri hänen tilanteeseensa mutta näkee, että sen laatimisesta on hyötyä, jos vanhemmuuteen ja perheeseen liittyviä asioita ei ole käsitelty vankeuden aikana. Asiakkaan mielestä asioiden kirjaaminen suunnitelmaan on hyödyllinen työkalu, kun halutaan saada asiakas työskentelemään itsensä kanssa. Asiakkaan mielestä roolikarttaa käytiin tapaamisella riittävästi läpi. Hän toi myös esiin, että roolikartan liian perusteellinen läpikäyminen saattaa uuvuttaa asiakasta. Asiakas ei henkilökohtaisesti haluaisi keskustella parisuhteestaan osana vankilassa tapahtuvaa perhetyötä mutta katsoo, että se voisi toisenlaisessa tilanteessa olla hyödyllistä. Asiakas totei myös, että parisuhteen käsittelylle tulee olla avoin; muuten työskentely ei ole hyödyllistä.

Jos ei sille [parisuhteen käsittelylle] oo avoin nii sit se on ihan ajantuhlaamista kaikilta. (Asiakas)

Kolmanteen tapaamiseen työntekijät ehdottivat jotakin tulevaisuuteen tähtäävää työskentelyä, sillä asiakkaan prosessit jatkuvat, vaikka työskentely päättyykin. Myös asiakas nosti omassa haastattelussaan esiin huomion, että työskentelyn käynnistämät prosessit saattavat jäädä kesken tapaamisten välillä ja niistä on hyvä saada tilaisuus vielä keskustella kolmannella tapaamisella. Sekä työntekijät että asiakas pitivät hyvänä asiana sitä, että asiakkaalle tarjotaan vielä tilaisuus päästä puhumaan vanhemmuudestaan sekä palaamaan jo käsiteltyihin teemoihin.

Yleisessä palautteessa ryhmähaastattelussa nousi esiin prosessikuvauksen visuaalisen puolen väriteeman tarkastaminen, joka saattaa tulostetussa versiossa vaikeuttaa taulukoiden lukemista. Toiveeksi nousivat myös työntekijän toteuttamien yhteenvetojen sekä asiakkaan toiminnan sanoittamisen korostaminen. Asiakasryhmälle saattaa olla haasteellista löytää yhteyttä oman toimintansa sekä vanhemmuuden roolikartassa mainittujen roolien yhdistämisessä. Työskentelymallissa on myös elementtejä sosiaalisesta kuntoutuksesta, joten

kuntouttavan työotteen vahvempi linkittäminen Takaisin kotiin! -työskentelymalliin katsottiin tarpeelliseksi. Työskentelymallin vahvuudeksi nähtiin sen lyhyt kesto sekä monipuolinen sovellettavuus asiakastyöhön. Työskentelymallia voidaan työntekijöiden näkemysten mukaan soveltaa muihinkin asiakkaisiin kuin vain opinnäytetyössä rajattuun asiakasprofiiliin.

Mä ajattelin, että hei, kerrankin meillä on tämmönen simppeli juttu... tulee semmonen vaikutelma et tätä on aika helppokin käyttää. (Avovankilan työntekijä)

Myös asiakas näki, että työskentelystä saattaa olla hyötyä vankeuden aikana tapahtuvaan vanhemmuuden vahvistamiseen. Asiakkaan näkemysten mukaan työskentelyyn vaikuttavat kuitenkin paljon osallistujan motiivit, elämäntilanne vankilan ulkopuolella, rikollisen maailman ja elämäntavan viehättävyys sekä laadittujen suunnitelmien ja tavoitteiden realistisuus.

Nehän on ihan mielettömiä, ku kivitalostaki vapautuu, ne suunnitelmat... Mut sit se totuus on se et kerätää jotain tyhjiä pulloja seuraavalla viikolla. (Asiakas)

Asiakas piti hyvänä asiana sitä, että oli osallistunut työskentelyyn, vaikka kokikin, että työskentely ei juuri hänen kohdallaan tuottanut suuria valaistumisen kokemuksia. Hän myös koki, että hän oli tullut työskentelyn aikana kuulluksi ja ymmärretyksi.

Eka mä ajattelin sillon ku mä lupasin et, voi vittu mitä tuli taas luvattua... Mut siinähän sit niinku näkee et oli ihan hyvä juttu. (Asiakas)

Saadun palautteen perusteella Takaisin kotiin! -työskentelymalliin tehtiin täydennyksiä ja muutoksia. Työskentelymallin prosessikuvaukseen lisättiin tarkennuksia työntekijän roolista sekä tarkennettiin ohjeistuksia työskentelyn yleisestä toteutuksesta. Ensimmäisen tapaamisen kuvaukseen lisättiin teoriatietoa Parent Development Interview -menetelmästä sekä mentalisaatioteoriasta. Tähän osuuteen lisättiin myös erilaisia reflektointia tukevia kysymyksiä, joiden tarkoituksena on auttaa työntekijöitä tunnetaitojen arvioinnin toteuttamisessa. Tapaamisen kuvaukseen sekä haastattelulomakkeeseen lisättiin myös asiakasta kiinnostavien vanhemmuuden työskentelyalueiden selvittäminen. Näin voidaan varmistua siitä, että työskentelyn käsittelemät teemat ovat asiakkaalle merkityksellisiä.

Toisen tapaamisen kuvaukseen lisättiin vanhemmuuden roolikartan sisältöä avaavaa teoriaa sekä erilaisia apukysymyksiä, joilla roolikarttaa voidaan käydä läpi asiakkaan kanssa. Esimerkeissä on myös huomioitu erilaiset keskustelijatyypit. Näin roolikarttaa voidaan käydä läpi joko yleisellä tasolla tai systemaattisesti rooli kerrallaan. Ohjeeseen lisättiin myös viittaus parisuhteen roolikarttaan, jota työntekijä voi niin ikään hyödyntää perhetyössä, jos se on asiakkaan kohdalla aiheellista ja asiakasta kiinnostavaa työskentelyä. Ohjeeseen lisättiin myös

huomioitavia seikkoja työntekijälle roolikartan käytöstä sekä siihen liittyvistä asiakasryhmän erityishuomioista. Näitä lisättyjä huomioita olivat esimerkiksi roolikartan voimavarakeskeinen käyttäminen sekä armollisuuden huomioiminen.

Kolmanteen tapaamiseen lisättiin tulevaisuutta käsittelevää työskentelyä. Suunnitelman purkamisen lisäksi tapaamisella voidaan hyödyntää Tulevaisuuden muistelu -menetelmään. Tulevaisuuden muistelu on ennakoitdialoginen menetelmä, jossa tulevaisuutta hahmotellaan kuvitteellisen tulevaisuuden avulla (Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos 2023). Menetelmän hyödyntämisen tueksi kirjattiin kolmannen tapaamisen kuvaukseen apukysymyksiä, joilla menetelmään voidaan hyödyntää. Kuvaukseen lisättiin myös apukysymyksiä loppukesustelun toteuttamiseen. Näiden lisäysten avulla kolmanteen tapaamiseen saatiin selkeämpää struktuuria ja työskentelylle saatiin myös selkeämpi lopetus kuin aikaisemmin. Hyvällä lopettamisella on vaikutusta asiakkaan näkemykseen työskentelyn onnistumisesta ja määrittelee paljon asiakkaan kokemusta työskentelystä (Kanninen & Uusitalo-Arola 2015, 255).

Prosessikuvauksen visuaalista osuutta päätettiin myös muokata. Palvelupolussa sekä eri työskentelyvaiheiden kuvaukseen käytettävän taulukon värejä päätettiin muokata vähemmän räikeiksi. Työskentelyvaiheista päätettiin poistaa myös työskentelyn vastuurooleja kuvaava sarakke, sillä se ei ollut taulukon ymmärrettävyyden kannalta olennainen osio. Sarakkeen poistaminen lisäsi myös taulukon selkeyttä. Työskentelymallin lyhyt-terapeuttisen työotteen elementtejä päätettiin myös korostaa. Tällä lisäyksellä pyrittiin huomioimaan sekä työntekijöitä tullut palaute kuntouttavan työotteen esiintuomisesta sekä ottamaan paremmin huomioon työskentelyn keston asettamat realiteetit. Lyhyt-terapeuttisessa työotteessa asiakkaan prosesseja ei pyritä saattamaan loppuun, vaan työskentely keskittyy tarjoamaan asiakkaalle näkökulmia sekä työkaluja asioiden työstämiseen (Kanninen & Uusitalo-Arola 2015, 27).

Seuraavassa luvussa käydään läpi Takaisin kotiin! -työskentelymallia, jota testattiin kolmen Jokelan vankilan avovankilaosaston asiakkaan kanssa. Tämä luku kuvaa työskentelymallin runkoa, joka pysyi samankaltaisena koko kehittämisprosessin ajan. Tässä kuvauksessa syvennytään enemmän työskentelyn eri vaiheiden teoriaan sekä työskentelyn tarkempiin yksityiskohtiin. Jokelan vankilan avovankilaosaston käyttöön tarkoitettussa prosessikuvauksessa on enemmän käytännön läheistä ohjeistusta sekä suppeampaa teorian kuvausta, jotta prosessikuvauksen luettavuus ei kärsisi. Tämä työntekijöille tarkoitettu prosessikuvaus löytyy tämän opin näytetyön liiteluettelosta (Liite 5).

11 Takaisin kotiin! -työskentelymalli

Asiakkailla toteutettiin kolme yksilöohjauskertaa, joiden tarkoituksena oli herätellä asiakkaita vanhemmuuteen liittyviin teemoihin. Kokonaisvaltaista identiteettiä muokkaavaa ja muutosta vakiinnuttavaa vaikutusta ei realistisesti voitu saavuttaa kolmella ohjauskerralla ennen

valvottuun koevapauteen siirtymistä. Tämän takia työskentelymallin peruseriaatteet perustuivat lyhyt-terapeuttiseen työotteeseen. Suuret elämänmuutokset ovat myös kokonaisvaltaisia prosesseja. Asiakkaan siirtyä valvottuun koevapauteen on suuri muutos, varsinkin jos tuomio on ollut erityisen pitkä. Tämä nivelvaihe onkin otollinen hetki tarjota asiakkaalle uusia ajatuksia sekä työkaluja uudenlaisen ajattelumallin ja identiteetin rakentamisen aloittamiseen. (Oksanen 2014, 209-210.)

Tapaamisiin varattiin aikaa tunti, jotta asiakkaan kanssa voitiin käydä tapaamiselle suunnitellut asiat läpi ilman kiirettä. Tapaamisilta tehtiin muistiinpanoja, jotka helpottivat työskentelyn yksilöllistä suunnittelua ja motivoivan keskustelun menetelmien hyödyntämistä. Näissä muistiinpanoissa välteltiin kirjaamasta tietoja, joista asiakas voitaisiin yksilöidä tai tunnistaa. Kaikessa dokumentoinnissa pyrittiin myös läpinäkyvyyteen ja asiakkaille pyrittiin tekemään mahdollisimman selväksi ennen työskentelyn aloitusta, mitä kerätyillä tiedoilla tehdään.

Varsinaiseen työskentelyyn osallistui kaksi avovankilaosaston asiakasta, jotka avovankilaosaston työntekijöiden arvion mukaan voisivat hyötyä vanhemmuuteen liittyvästä työskentelystä. Asiakkaita tavattiin ennen työskentelyn aloittamista lyhyellä tapaamisella, jossa näiltä kerättiin alustavia tietoja näiden perhesuhteista sekä halukkuudesta osallistua työskentelyyn. Työskentelyyn pyrittiin valitsemaan asiakkaita, jotka olivat halukkaita keskustelemaan perhetilanteestaan vankilan henkilökunnan kanssa, ja joiden perhesuhteet eivät olleet kriisiytyneet. Tällaisiksi kriiseiksi katsottiin esimerkiksi hiljattainen huostaanotto, erittäin riitaisa erotilanne tai lähisuhdeväkivalta. Ulkopuoliset tekijät ja erittäin suurta stressiä aiheuttavat tilanteet saattavat heikentää asiakkaan kykyä tarkastella omaa vanhemmuuttaan objektiivisesti ja antaa tutkimuksen toteuttajalle väärän kuvan asiakkaan mentalisaatiokyvystä. Tämä rajausta perustuu myös lyhyt-terapeuttisen työotteen kolmen tapaamisen mallin asettamiin periaatteisiin, joissa asiakkaan tulisi kyetä tunnistamaan kehitettäviä osa-alueita itsestään (Kanninen & Uusitalo-Arola 2015, 85).

Näiden asiakkaiden kanssa käytiin joulukuun 2022 ja tammikuun 2023 aikana kolme yksilöohjauskertaa, joissa käsiteltiin heidän perhesuhteitaan, heidän omia käsityksiään vanhemmuudesta sekä henkilökohtaisia vahvuuksiaan ja kehittämistarpeitaan vanhempana. Ensimmäisen ja toisen tapaamisen suunniteltiin tapahtuvan perättäisinä viikkoina. Ensimmäinen tapaaminen koostui alkutilanteen kartoittamisesta sekä mentalisaatiokyvyn arvioinnista ja toinen tapaaminen vanhemmuuden roolikartan läpikäymisestä sekä vanhemmuutta tukevan toimintasuunnitelman laatimisesta. Kolmannen tapaamisen ajankohdan oli suunniteltu olevan hiukan joustavampi, jotta asiakkaan kanssa laadittua toimintasuunnitelmaa ehditään toteuttaa. Tavoitteena kuitenkin oli, että toisen ja kolmannen tapaamisen välissä olisi enintään 1-2 viikkoa. Kokonaiskestoltaan työskentelyn suunniteltiin kestävän 4-5 viikkoa.

11.1 Ensimmäinen tapaaminen

Ensimmäisellä tapaamisella käytettiin ennalta laadittua lomaketta, jonka tarkoituksena oli kartoittaa asiakkaan perheen kokonaistilannetta, arvioida asiakkaan mentalisaatiokykyä sekä käsitellä asiakkaan omia käsityksiä vanhemmuudesta. Näiden perustietojen tarkoituksena oli tuoda esiin asiakkaan yksilöllisiä vahvuuksia sekä kehittämistarpeita vanhempana ja auttaa häntä tunnistamaan ja työstämään niitä.

Perustietojen keruussa sekä vahvuuksien ja kehittämistarpeiden tunnistamisessa sovellettiin motivoivan keskustelun menetelmiä, joilla pyrittiin saamaan asiakas refleктоimaan omaa tilannetta monipuolisesti. Tapaamisella sovellettiin myös Parent Development Interview -haastattelumenetelmää, jonka tarkoituksena oli arvioida asiakkaan mentalisaatiokykyä. Tässä puolistrukturoidussa haastattelussa käytiin läpi tietyt keskeiset teemat, jotka käsittelivät niin perhesuhteisiin liittyviä teemoja, kuin myös asiakkaan omia käsityksiä vanhemmuudesta.

Nämä teemat olivat:

- Perheen tilanne siviilissä
- Mahdolliset huolen aiheet perheestä
- Suhde lapsen toiseen vanhempaan
- Suhde lapseen/lapsiin
- Oman vanhemmuuden pohdinta
- Vahvuudet ja ilon aiheet vanhemmuudessa
- Kehittämistarpeet ja haastavat tilanteet vanhemmuudessa

PDI:n tarkoituksena oli tuoda esiin tapaa, jolla asiakas puhuu omista lapsistaan ja näiden toisesta vanhemmasta sekä nostaa esiin tämän käsityksiä omasta vanhemmuudestaan eri kasvatustilanteissa. Haastattelulla pyrittiin myös vahvistamaan asiakkaan positiivisia toimintatapoja sekä nostamaan esiin mahdollisia ristiriitaisia toimintamalleja. Näiden ristiriitojen esiintuomisella voitiin asiakkaan kanssa alkaa tunnistamaan mahdollisia muutostarpeita, jotka voitiin myöhemmillä tapaamisilla kootta vanhemmuutta tukevaksi suunnitelmaksi (Oksanen 2014, 195).

11.2 Toinen tapaaminen

Toinen tapaaminen oli suunniteltu viikon päähän ensimmäisestä tapaamisesta. Toisen tapaamisen keskeisenä tavoitteena oli muodostaa yhdessä asiakkaan kanssa toimintasuunnitelma, jonka avulla voidaan vahvistaa tämän vanhemmuuden rooleja, luoda tälle tilaisuuksia käyttää vahvuuksiaan sekä työstää kehittämistarpeitaan vanhempana. Suunnitelmaan kirjattiin

vanhemmuuden roolikartan avulla jäsenneltyjä asiakkaan vahvuuksia ja kehittämistarpeita sekä konkreettisia tekoja, joilla asiakas voi tukea vanhemmuuttaan ennen valvottuun koepauteen siirtymistä. Asiakasta pyrittiin tapaamisella kannustamaan muutospuheen tuottamiseen ja saamaan tämä huomaamaan oma kehittämisen tarpeensa. Kun muutostarvetta saadaan tuotua esiin, voidaan muutokseen liittyviä mielikuvia alkaa vahvistamaan. Nämä asiakkaan muutoksesta syntyvät mielikuvat ovat tärkeitä synnyttämään motivaatiota sekä sitoutumista luotuun suunnitelmaan. (Oksanen 2014, 196.) Vaikka positiivisten mielikuvien vahvistaminen oli tärkeää, oli työskentelyssä kuitenkin syytä muistaa Rikosseuraamuslaitoksen Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2019) mainitsema tavoite realistisen käsityksen luomisesta vanhemmuuden taidoista sekä muistaa Vankeuslain (767/2005) asettamat rajoitteet ja realiteetit yhteydenpidolle ja tapaamisoikeudelle.

Vanhemmuuden roolikartta toimi konkreettisena työkaluna, jolla voitiin havainnollistaa vanhemmuuteen liittyviä muutostarpeita. Roolikartta rakentuu viidestä pääroolista, jotka ovat ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja, rakkauden antaja sekä elämän opettaja. Jokaisen lapsen voidaan katsoa tarvitsevan näitä rooleja tasapainoisen kehityksen tueksi. Roolikartta on myös helppokäyttöinen työkalu ja se ei edellytä syvällisten taustateorioiden tunte-musta. Roolikarttaa pyrittiin käyttämään voimavarakeskeisesti. Näin voidaan auttaa asiakasta tunnistamaan omia vahvuuksiaan sekä mahdollisia kehittämiskohteitaan lisäämättä asiakkaan mahdollisia syyllisyyden ja häpeän tunteita. Vanhemmuuden roolikarttaa sovellettaessa vanhemmuutta käsiteltiin suhteessa jokaiseen lapseen yksilönä. On syytä muistaa, että ei ole olemassa niin sanottua yleistä vanhemmuutta, vaan vanhemmuus on aina vanhemman ja lapsen välinen suhde. (Ylitalo 2011, 9; 17.)

Tapaamisella laadittu toimintasuunnitelma seurasi SMART-periaatetta. SMART muodostuu englannin kielen sanoista Specific, Measurable, Attainable, Realistic ja Trackable. Toisin sanoen suunnitelman tulee olla tarpeeksi tarkka, mitattavissa oleva, realistinen ja saavutettavissa oleva sekä jollakin tavalla seurattavissa. (Wade 2009, 293.) Varsinaisessa toimintasuunnitelmalomakkeessa oli kaksi osiota. Ensimmäisessä osiossa hyödynnettiin vanhemmuuden roolikarttaa reflektoinnin tukena. Asiakas kirjasi suunnitelmaan 2-3 asiaa, jotka hän koki oman vanhemmuutensa vahvuudeksi sekä 2-3 asiaa, joita hän halusi omassa vanhemmuudessaan kehittää. Toisessa osiossa asiakas kirjasi 2-4 konkreettista tekoa, jolla tämä voisi tukea omaa vanhemmuuttaan. Asiakasta tuettiin vahvuuksien sekä kehittämistarpeiden pohdinnassa sekä konkreettisten tekojen keksimisessä. Näitä tekoja pohdittaessa pyrittiin huomioimaan SMART-periaate sekä vankilaympäristön asettamat rajoitteet, jotta suunniteltiin kirjatut tavoitteet pysyivät realistisina.

Suunnitelman rakennetta oli mahdollista lähestyä kolmesta eri tulokulmasta. Nämä olivat rationaaliseen, unelmiin sekä pitkäjänteiseen työskentelyyn pohjautuvat tulokulmat. Rationaalinen tulokulma perustuu keskusteluissa esiin nousseiden haasteiden ratkaisukeskeiseen

lähestymiseen; suunnitelman tavoitteet perustuvat tällöin pitkälti hyvin konkreettisten ongelmien ratkaisemiseen ja sopivien ratkaisujen löytämiseen. Unelmiin perustuva tulokulma perustuu puolestaan toiveisiin ja odotuksiin siitä, miten asiat voisivat olla. Olettamana unelmiin perustuvassa tulokulmassa on myös se, että asiakas ei välttämättä osaa tarkasti sanoittaa omia tavoitteitaan ja toiveitaan vanhemmuuden suhteen. (Oksanen 2014, 198-199.) Pitkäjänteinen tulokulma on niin ikään validi tulokulma mutta tämän opinnäytetyö kannalta se ei ollut soveltuva, sillä asiakkaan kanssa käytäviä tapaamisia oli käytössä rajallinen määrä. Suunnitelman tulokulman tärkein määrittäjä oli kuitenkin asiakas itse. Asiakaslähtöisyyden avulla asiakasta sitoutettiin yhteiseen suunnitelmaan ja motivoivien tavoitteiden avulla rakennettiin selkeämpää näkymää tulevaisuudesta. (Oksanen 2014, 199.)

11.3 Kolmas tapaaminen

Kolmas tapaaminen järjestettiin tyypillisesti 1-2 viikon kuluttua toisesta tapaamisesta. Tähän vaikutti eniten toimintasuunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden laajuus sekä asiakkaan mahdollisuudet päästä toteuttamaan suunnitelmaan kirjattuja tekoja ja tavoitteita. Tapaamisella käytiin läpi aikaisemmalla tapaamisella tehtyä toimintasuunnitelmaa ja siihen tehtiin tarvittaessa muutoksia tapaamisella esiin nousseiden seikkojen perusteella. Tapaamisella oli myös mahdollista tehdä myös kokonaan uusi suunnitelma, jos sille oli tarvetta.

Kolmannen tapaamisen tarkoitus oli toimia laaditun suunnitelman purkutilaisuutena. Tapaamisella käydyt teemat liittyivät paljolti suunnitelmassa esiin nousseiden asiakkaan vahvuuksien ja kehittämistarpeiden reflektointiin sekä suunnitelmaan kirjattujen konkreettisten tekojen toteutumisen arviointiin. Tarkoituksena oli nostaa esiin niin onnistumisia kuin myös kehittämistä vaativia kohtia.

Suunnitelman toteutumisen seurannassa on monia eri tasoja, joita tällä seurantatapaamisella oli tarkoitus kartoittaa. Jukka Oksanen (2014) nostaa esiin muutoksen seurannan tasoista keskeisiksi teemoiksi yksittäisen tavan muutoksen, yksittäisen asian muuttamisen, tapaamisten säännöllisyyden sekä kokonaisvaltaisen tuentarpeen ja elämäntapamuutoksen seurannan. Takaisin kotiin! -työskentelyn kannalta keskeisiksi seurannan teemoiksi nousivat yksittäisen tavan tai yksittäisen asian muuttaminen. Työskentelyyn varatun ajan takia ei ollut realistista olettaa, että suuriin elämäntapamuutoksiin voitaisiin saada vaikutusta niin lyhyessä ajassa.

Kolmannella tapaamisella keskusteltiin myös työskentelyn jälkeisestä ajasta sekä keskusteltiin työskentelyn herättämistä ajatuksista loppukeskustelun avulla. Loppukeskustelun tarkoituksena oli tehdä yhteenvetoja toteutuneesta työskentelystä sekä tuoda esiin asiakkaan näkemyksiä tulevaisuudesta ja siihen liittyvistä odotuksista ja toiveista. Loppukeskustelun

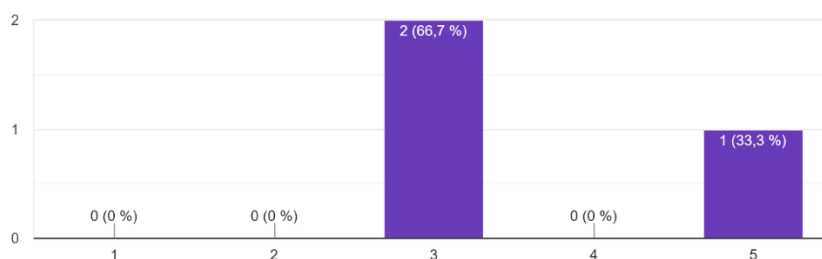
tarkoitus oli myös tarjota mahdollisuus keskustella mahdollisista keskeneräisistä prosesseista sekä yleisesti vanhemmuudesta ja sen herättämistä ajatuksista.

12 Lopputuloksen arviointi

Takaisin kotiin! -työskentelymallin prosessikuvauksen lopullisesta versiosta kerättiin palautetta Google Formsilla tehdyn kyselyn avulla. Kyselyssä oli yhdeksän kysymystä, jotka asetettiin lineaariselle asteikolle. Asteikko asetettiin välille 1-5, jossa 5 tarkoitti täysin samaa mieltä ja 1 täysin eri mieltä. Kyselyssä oli myös kaksi avointa kysymystä, joissa pyydettiin perusteluja annetuille vastauksille sekä tarjottiin mahdollisuus antaa vapaata palautetta. Kysymykset käsittelivät työskentelymallista luodun prosessikuvauksen selkeyttä ja helppolukuisuutta, visuaalisuutta, käytännönläheisyyttä, konkretian ja teorian kattavuutta sekä työskentelymallin soveltuvuutta avovankilaosaston asiakastyöhön. Kysely lähetettiin avovankilaosastolla sosiaalityötä tekeville työntekijöille, joita on Jokelassa kolme; kaikki kolme työntekijää vastasivat kyselyyn. Vastaajien pienen määrän vuoksi kyselyn tulokset selitetään auki, sillä keskiarvojen tekeminen vääristäisi saatuja tuloksia.

Prosessikuvauksen selkeydestä, helppolukuisuudesta sekä visuaalisuudesta saatu palaute asetettiin vastaajien kesken välille 3-5. Tämän perusteella voidaan todeta, että prosessikuvauksen käytettävyydestä saatu palaute on pääsääntöisesti positiivista mutta siitä on hankalaa tehdä selkeitä tulkintoja pienen vastaajamäärän sekä suuren hajonnan takia. Prosessikuvausta pidettiin myös käytännönläheisenä ja siinä oli kuvattu riittävästi työskentelyssä käytettävien menetelmien ja työkalujen hyödyntämistä. Prosessikuvauksen teorian kuvaaminen jätti vastaajien mukaan kuitenkin toivomisen varaa. Työskentelymallin jatkokehittämisessä tulisi huomioida teorian tiedon laajempi kuvaaminen.

4. Prosessikuvauksessa on tarpeeksi teorian tietoa työskentelystä
3 vastausta

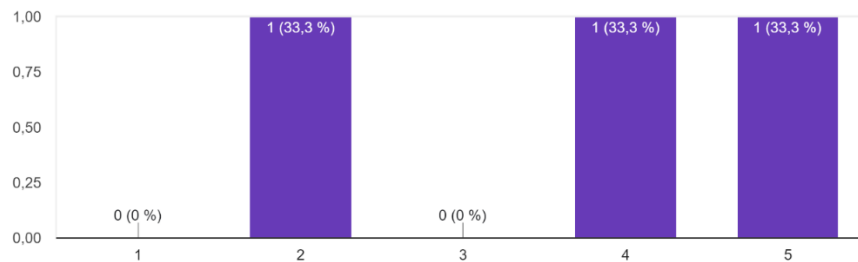

Kaavio 1: Palautekyselyn vastaukset (Kysymys 4).

Suurin osa vastaajista koki pystyvänsä hyödyntämään työskentelymallia omassa työssään ja uskoi myös käyttävänsä sitä omassa työssään. Vastaajat myös uskoivat työskentelymallin tukevan avovankilan perhetyötä ja sopivan avovankilaosaston asiakastyöhön. Avoimiin kysymyksiin 10 ja 11 ei saatu vastauksia.

6. Pystyn hyödyntämään prosessikuvausta omassa työssäni

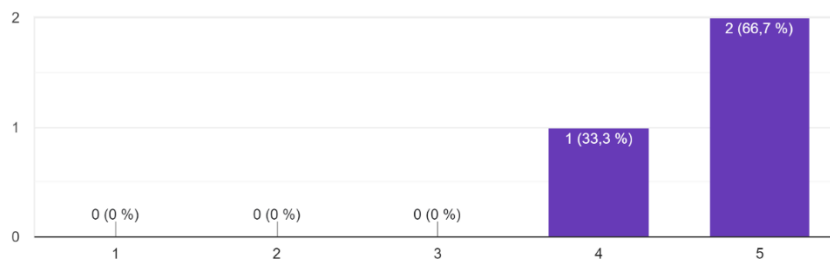
3 vastausta

Kaavio 2: Palautekyselyn tulokset (Kysymys 6).

7. Työskentelymalli tukee avovankilan perhetyötä

3 vastausta

Kaavio 3: Palautekyselyn tulokset (Kysymys 7).

13 Tulokset

Opinnäytetyön tuloksena syntyi lopullinen versio Takasin kotiin! -työskentelymallista, josta laadittiin prosessikuvaus tukemaan Jokelan vankilan avovankilaosaston perhetyötä. Rikosseuraamuslaitoksen määrittelemien perhetyön sisältöihin verrattaessa Takaisin kotiin! -työskentely tukee motivointi- ja yksilötyöskentelyä. Työskentelymallin avulla on haluttu tukea Jokelan vankilan avovankilaosastolla tehtävää perhetyötä ja tarjota työntekijöille työkaluja perhetyön toteuttamiseen. Samalla on myös haluttu tukea valvottuun koevapauteen siirtyvien

rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta. Tässä tavoitteessa on pitkälti onnistuttu ja Takaisin kotiin! -työskentelymalli tulee Jokelan vankilan avovankilaosaston työntekijöille luettavaksi ja käytettäväksi Tiimeri -työtilaan. Työskentelymallin prosessikuvauksessa käydään yksityiskohtaisesti läpi kaikkien tapaamisten kriittinen sisältö sekä toteutuksessa huomioitavat asiat. Prosessikuvauksessa on myös käyty läpi visuaalisen kuvauksen avulla työskentelymallin palvelupolku. Näitä palvelupolun vaiheita on kuvattu erillisen taulukon avulla, josta jokaisen vaiheen keskeinen sisältö on helposti löydettävissä. Näin työskentelyä toteuttava työntekijä voi kerrata Takaisin kotiin! -työskentelyn keskeisiä tehtäviä sekä tavoitteita riippumatta siitä, kuinka paljon aikaa tällä on valmistautua tapaamiseen. Työntekijä voi myös hyödyntää taulukkoa myös tapaamisen jälkeen arvioidessaan toteutuivatko kaikki tapaamiselle suunnitellut tavoitteet tai vaihtoehtoisesti tapaamisen aikana muistilistana keskeisille tapaamisen teemoille.

Konstruktivisen kehittämistyön viimeisessä vaiheessa pyritään tunnistamaan lopputuloksen tuottama teoreettinen anti. Tämän opinnäytetyö prosessi mukaili Monsbakken, Skardhamarin & Lyngstadin tutkimuksen (2012) tekemiä huomioita rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuuden vaikutuksista näiden uusintarikollisuuteen. Vanhemmuus itsessään ei ollut katkaissut asiakkaiden rikollista elämäntyyliä mutta vanhemmuus oli näille selkeä voimavara ja rikollinen käyttäytyminen oli asiakkaiden kertoman mukaan laskenut niin sanotuista pahimmista ajoista. Vanhemmuudella vaikutti olevan suurempi merkitys niiden asiakkaiden kohdalla, jotka olivat tulleet uudestaan vanhemmiksi myöhemmällä iällä. Tämän vahvistaa myös sitä huomiota, että vanhemmuuden täytyy olla asiakkaalle merkityksellistä; vanhemmuus itsessään ei riitä asiakkaan desistanssin kasvattamiseen.

Asiakkaiden perheet olivat hyvin monimuotoisia kuten tutkimuksista voidaan todeta (Enroos 2021, 246). Lapsia saattoi olla useamman naisen kanssa ja lapsilla saattoi olla myös paljon ikäeroa. Asiakkaan elämäntilanne saattoi myös poiketa varsin radikaalisti eri lasten syntymän kohdalla. Näihin vaikeisiin ja toisinaan jopa sekaviin perhekuviioihin saatiin selkeyttä vanhemmuuden roolikarttaan avulla. Kun asiakkaiden pohdintaa yhdistettiin voimavarakeskeisesti vanhemmuuden roolikartassa esiintyviin päärooleihin ja tätä autettiin asiakkaita oman toimintansa sanoittamisessa, saatiin asiakkaat huomaamaan omassa vanhemmuudessaan myös positiivisia puolia. Asiakkaiden kanssa pyrittiin myös tarkastelemaan näiden lapsia yksilöinä. Kun lapset huomioitiin työskentelyssä yksilöinä, saatiin asiakkaita pohtimaan myös vaikeampia vanhemmuuteen liittyviä teemoja. Tämä korostui erityisesti niiden asiakkaiden kohdalla, joilla oli hyvin eri ikäisiä lapsia.

Mentalisaatioteorian keskeiset sisällöt tulivat selkeästi esiin asiakkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Hallitsevaksi teemaksi keskusteluissa nousikin depressiiviseen positioon liittyvä oman roolin tunnistamisen toisen ihmisen pahan olon aiheuttajana (Kauppi & Takalo 2014, 13-14). Osallistuneiden asiakkaiden kohdalla tämä tuli esiin lapsiin liittyvänä syyllisyytenä, jota toiset toivat enemmän ja toiset vähemmän esiin. Toinen keskusteluissa esiin nouseva teema

liittyi aitoon itsekokemukseen. Asiakkaiden kyvyssä tulkita muiden perheenjäsenten toiminnan motiiveja oli suuria eroja. Toiset puhuivat lapsen toisesta vanhemmasta erittäin arvostavasti kun taas toiset eivät juurikaan halunneet pohtia syitä toisen vanhemman tunteiden ja käytöksen takana. Tähän saattavat tosin myös vaikuttaa fysiologiset tekijät, kuten väsymys ja ympäristön aiheuttama stressi, mikä tulee huomioida tehtäessä tulkintoja asiakkaan mentaali-saatiokyvystä (Kauppi & Takalo 2014, 13-14.)

Motivoivan keskustelun menetelmillä saatiin aikaan myös erittäin positiivisia tuloksia. Motivoivan keskustelun eri tyylejä yhdistelemällä saatiin yksi asiakas huomaamaan selkeä kehittämistarve omassa vanhemmuudessaan. Asiakkaalle onnistuttiin myös tarjoamaan uusia näkökulmia omaan vanhemmuuteensa. Tämä asiakkaan valaistumisen kokemus saatiin aikaan käsittelemällä tämän lapsia yksilöinä. Tämän huomion avulla asiakas saatiin tuottamaan muutospuhetta, jonka vahvistaminen on oleellista DiClemnten ja Prochaskan (1998) muutoksen vaihemallin etenemisessä (Oksanen 2014, 145-149).

14 Pohdinta

Opinnäytetyön toteuttaminen oli erityisen haastavaa monesta eri syystä. Jokelan vankilassa sekä avovankilaosastolla tapahtui paljon henkilöstön vaihtuvuutta opinnäytetyöprosessin aikana. Tämä aiheutti paljon aikataulullisia sekä organisointiin liittyviä haasteita, jotka jouduttiin ratkaisemaan ennen toiminnan aloittamista. Profiiliin soveltuvien asiakkaiden löytäminen oli myös haastavaa, sillä asiakkaisiin liittyvät prosessit saattoivat edetä hyvinkin nopealla aikataululla, mikä puolestaan aiheuttaa työskentelylle aikataulullisia haasteita. Kaikki profiiliin sopivat asiakkaat eivät myöskään olleet halukkaita osallistumaan työskentelyyn ja osan kohdalla katsottiin, että he eivät ole soveltuvia työskentelymallissa nimettyjen rajaavien tekijöiden vuoksi. Rikosseuraamuslaitoksen laatimat prosessit tutkimusluvan hakemiseen muuttuivat myös kesken kehittämistyön suunnittelun, joten tähän liittyviä selvitystyö venytti työskentelyn aloittamista. Prosessi vaati myös hyvin aktiivista reflektointia sekä uudelleen orientoitumista tutkimuksen perimmäiseen tavoitteeseen, tarkoitukseen sekä tutkimuskysymykseen. Tämä johtui pitkälti siitä, että tutkimuksen kiintopiste tahtoi ajoittain kadota, sillä laajan prosessin organisoimisen lisäksi opinnäytetyössä jouduttiin ratkaisemaan monta itse kehittämistyöhön liittymätöntä haastetta.

Prosessin aikaiset merkittävät haasteet tekivät sen kuvauksesta sekä lopputuloksesta sekavamman kuin tutkielman toteuttaja olisi toivonut. Suurin takaisku oli toisen asiakkaan keskeyttäminen työskentelymallin testaamisen aikana. Tämä sekoitti suunnitelman mukaista prosessia merkittävästi ja se jouduttiin paikkaamaan nopealla ja jopa hiukan hätäisellä ratkaisulla. Opinnäytetyöprosessi oli myös tässä vaiheessa kestänyt yli vuoden ja tutkielman toteuttajalle tämä alkoi kasautua jo merkittäväksi aikataululliseksi haasteeksi. Kun otetaan

huomioon, että lähes jokaisessa prosessin nivelkohdassa törmättiin merkittäviin haasteisiin, jotka pakottivat tutkielman tekijän merkittäviin poikkeamiin alkuperäisestä suunnitelmasta, alkoi prosessi myös aiheuttaa ajoittain valtavaa turhautumista. Tämän takia lopputuloksen implementointi jäi puolitiehen ja sen koettu vaikuttavuus jätti tutkielman toteuttajalle toivomisen varaa.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää Jokelan vankilan avovankilaosastolle työskentelymalli, joka tukee avovankilaosaston ohjaajien ja erityisohjaajien tekemää perhetyötä. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda Jokelan vankilan avovankilaosastolle työskentelytapa, jolla voidaan vahvistaa valvottuun koevapauteen siirtyvien rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta. Opinnäytetyöllä vastattiin tutkimuskysymykseen: Miten rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta voitaisiin vahvistaa ennen valvottuun koevapauteen siirtymistä?

Opinnäytetyön tavoitteen voidaan katsoa toteutuneen. Työskentelymalli, jota Jokelan vankilan avovankilaosastolle lähdettiin kehittämään saatiin valmiiksi opinnäytetyöprosessin aikana. Lopullisen version prosessikuvauksen palautekyselystä voidaan myös todeta, että tässä tavoitteessa onnistuttiin. Kyselyssä todettiin lähestulkoon yksimielisesti, että työskentelymalli sopii avovankilaosaston asiakastyöhön ja se tukee avovankilaosastolla toteutettavaa perhetyötä. Asiakkaan antaman palautteen perusteella työskentely oli niin ikään vanhemmuutta vahvistavaa. Vaikka asiakas ei kokenutkaan, että työskentely oli antanut hänelle suuria valaistumisen kokemuksia, piti hän silti osallistumisestaan hyvänä asiana ja näki, että työskentelystä voisi olla hyötyä muiden avovankilaosaston asiakkaiden kohdalla. Tätä tukivat myös tutkimuksen tekijän sekä tapaamisille osallistuneen tarkkailevan työntekijän tekemät havainnot.

Tutkimuskysymykseen saatiin myös vastaus. Mentalisaatioteorian sekä motivoivan keskustelun yhdistelmällä pystyttiin luomaan kokonaisuus, joka vahvasti osallistuneiden asiakkaiden vanhemmuutta. Työskentelyllä oli myös selkeästi eniten vaikutusta asiakkaalle, jonka tuen tarve oli alkukartoituksen perusteella selkein. Tilaisuus päästä keskustelemaan omasta vanhemmuudesta sekä erilaisten vanhemmuuden teemojen työstäminen koettiin saadun palautteen perusteella hyödylliseksi ja käsitellyt teemat olivat osallistujien mielestä hyviä.

Asiakkaiden kanssa toteutetun työskentelyn yhdeksi yhdistäväksi teemaksi nousi asiakkaiden hankala tausta. Oli hyvin tyypillistä, että asiakkaiden elämässä oli pidempi ajanjakso, jolloin asiakkaat eivät olleet aktiivisesti tekemisissä lapsiensa kanssa, mikä on saattanut tehdä vahinkoa näiden väliselle kiintymyssuhteelle. Tähän ajanjaksoon liittyy myös erilaisia haastavia teemoja kuten rikollinen elämäntyyli ja päihteidenkäyttö. Keskusteluita värittävätkin hyvin voimakkaasti vankeusrangaistuksen langettama stigma sekä häpeän ja syyllisyyden tunteet omasta toiminnasta.

Asiakkaiden tuen tarpeet olivat myös hyvin erilaisia. Vaikka kaikkia tutkimukseen osallistuneita asiakkaita yhdistikin se seikka, että he kaikki olivat vankilassa, oli heidän

vanhemmuutensa tuen tarpeissaan suuriakin eroja. Asiakkaat, jotka olivat vankeuden aikana osallistuneet jonkinlaiseen subjektiiviseen muutostyöskentelyyn pohtivat omaa vanhemmuuttaan erittäin monipuolisesti ja vanhemmuudesta käydyt keskustelut olivat erittäin rakentavia. Asiakkaat, joiden sisäiset prosessit eivät välttämättä olleet yhtä pitkällä, osasivat myös tuoda esiin vanhemmuutensa vahvuuksia. Näiden asiakkaiden kohdalla haasteeksi nousi suppea ymmärrys oman toiminnan vaikutuksista perheeseen sekä omien kehittämistarpeiden tunnistaminen. Vaikka nämä asiakkaat ymmärsivät jollakin tasolla oman toimintansa vaikutuksia muihin perheenjäseniin, eivät he työskentelyn alussa olleet kuitenkaan sisäistäneet toimintansa seurauksia. Tämän teeman kohdalla saatiinkin erittäin lupaavia tuloksia tarjoamalla asiakkaille uusia näkökulmia sekä hyödyntämällä motivoivan keskustelun menetelmiä.

Vanhemmuuden roolikartalla oli suuri merkitys vanhemmuuden vahvuuksien ja kehittämistarpeiden sanoittamisessa. Vankilaympäristö asetti joillekin asiakkaille selkeän henkisen lukon oman vanhemmuuden pohtimiselle. Moni asiakas korosti fyysisen läsnäolon merkitystä omassa vanhemmuudessaan. Fyysisen läsnäolo vankilaympäristössä on erittäin haastavaa, sillä asiakkaiden yhteydenpito on pitkälti viikonloppu- ja perhetapaamisten sekä puhelimen varassa. Myös poistumisluvat ovat mahdollisia mutta rangaistusajan perusteella myönnettävät poistumisluvat ovat kuitenkin sidonnaisia Vankeuslain (767/2005) asettamiin rajoitteisiin. Nämä seikat yhdistettynä vaikeaan taustaan vaikeuttivat vanhemmuuden reflektointia sekä omien vahvuuksien sanoittamista. Vanhemmuuden roolikartan avulla nämä vahvuudet saatiin tuotua esiin ja asiakkaiden ajattelua saatiin siirrettyä pois vankilaympäristöstä. Roolikartan avulla pystyttiin myös havaintojen perusteella vahvistamaan mentalisaatioteorian kannalta keskeisiä osa-alueita, kuten esimerkiksi oman toiminnan vaikutuksien ymmärtämistä sekä perheenjäsenten tunteiden pohtimista. Motivoivan keskustelun menetelmien, kuten esimerkiksi heijastavan kuuntelemisen sekä yhteenvetojen avulla, pystyttiin asiakkaiden kanssa käymään erittäin autenttista dialogia sekä luomaan näille kokemus siitä, että heitä on kuunneltu ja ymmärretty.

14.1 Eettisyys

Kaikessa tutkimuksessa hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattaminen on tärkeässä roolissa. Tutkimustieteellinen neuvottelukunta (2012) on määritellyt hyväksyttävyyteen, uskottavuuteen ja luotettavuuteen vaikuttavat tekijät kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa. Tutkimuksen tulisi noudattaa huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tietojen tallentamisessa, esittämisessä sekä arvioinnissa.

Tutkimuksen tulee noudattaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa 2012, 6). Tämä opinnäytetyö on toteutettu tieteellisesti todistettuja ja hyväksyttyjä tiedonhankinta

menetelmiä hyödyntäen. Osallistuneille asiakkaille on annettu saatekirje, jossa selvitetään tutkielman tarkoitus sekä näiden oikeudet tutkielmaan liittyen. Asiakkailta on myös kerätty kirjalliset suostumukset materiaalin keräämiseen ja näille on kerrottu materiaalien hävittämiseen liittyvät yksityiskohdat. Vankilan työntekijöiden ryhmähaastattelu sekä asiakkaan yksilöhaastattelu toteutettiin hyvin tutkimuskäytänteiden mukaan. Kaikkia osallistujia informoitiin siitä, mitä kerättävälle materiaalille tehdään ja kuinka sitä käsitellään. Osallistujille on myös korostettu, että tutkielmaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Haastatteluihin osallistuneilta ei myöskään kerätty minkäänlaisia henkilötietoja, eikä vastauksista voida yksilöidä osallistuneita henkilöitä.

Tutkimuksen täytyy myös ottaa muiden tutkijoiden työ huomioon ja viitata niihin asianmukaisesti (Hyvä tieteellinen käytäntö... 2012, 6). Tämän opinnäytetyön lopusta löytyy lähdeluettelo, josta löytyvät kaikki opinnäytetyössä käytettävät lähteet. Kaikki opinnäytetyössä käytettävät lähteet on merkitty asianmukaisesti Laurean viittausohjeita noudattaen. Tulosten asianmukainen dokumentointi on huomioitu opinnäytetyössä samoin kuin asiakkailta kerättyjen tietojen käsitteleminen. Tutkielmaa varten on anottu tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitoksen strategiyksiköltä vapaamuotoisella hakemuksella, josta käyvät ilmi opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus sekä kerättävien tietojen käyttötarkoitus. Tämä tutkimuslupa löytyy liitteenä opinnäytetyön lopussa olevasta liiteluettelosta (Liite 4).

14.2 Luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuden arviointi perustuu tutkimusmenetelmien, tutkimusprosessin sekä tutkimustulosten tarkasteluun (Toikko & Rantanen 2009, 121). Tässä opinnäytetyössä on hyödynnetty laadullisen tutkimuksen menetelmiä, joten sen luotettavuutta voidaan arvioida kvalitatiivisen tutkimuksen kriteereiden avulla.

Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa keskeisenä käsitteenä on vakuuttavuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkijan tulee todentaa tutkimuksen uskottavuus ja johdonmukaisuus. Tätä voidaan toteuttaa käyttämällä eettisiä tiedonhankintamenetelmiä sekä kuvaamalla tutkimusprosessia sekä siihen vaikuttaneita tekijöitä läpinäkyvästi ja avoimesti. (Toikko & Rantanen 2009, 123-124.) Tämän opinnäytetyön uskottavuutta on pyritty vahvistamaan huolellisella raportoinnilla. Prosessin ajan on tehty muistiinpanoja sekä muistiinpanomaista päiväkirjaa tapaamisten sisällöstä sekä niiden herättämistä huomioista. Näistä huomioista on myös keskusteltu paljon Jokelan vankilan avovankilaosaston työntekijän kanssa, joka osallistui tapaamisille tarkkailevana osapuolena. Näiden toimenpiteiden avulla voitiin varmistaa konstrukttiiviselle kehittämistyölle tärkeä yhteistyö toimeksiantaja organisaation kanssa. Työntekijöille järjestetystä ryhmähaastattelusta sekä asiakkaalle järjestetystä yksilöhaastattelusta tehtiin teema-analyysit, jotka ovat luettavissa tämän opinnäytetyön liitteissä (Liite 3).

Opinnäytetyössä on myös kuvattu konstruktivisen kehittämistyön prosessin sekä toimintatutkimuksen spiraalimallin mukaisesti työskentelyä, siitä tehtyjä havaintoja sekä työskentelymalliin tehtyjä muutoksia ja lisäyksiä.

Opinnäytetyön lopputuloksena syntyneestä Takaisin kotiin! -työskentelymallin prosessikuvauksesta tehtiin työntekijöille palautekysely Google Formsin avulla, joka koostui väittämistä sekä vapaasta kirjallisesta palautteesta. Kyselyn avulla varmistettiin se, että jokainen työntekijä saa antaa palautetta anonymisti. Google Formsin avulla tehty kysely on myös selkeä analysoida ja siitä voidaan selkeitä johtopäätöksiä työskentelymallin onnistumisesta sekä toimivuudesta.

14.3 Jatkokehittäminen

Työskentelymallin soveltamiseen liittyviä jatkokehittämisajatuksia alkoi syntyä jo hyvin varhaisessa vaiheessa kehittämisprosessia. Jatkokehittämisajatuksia nousi esiin myös työntekijöiden kanssa järjestetystä ryhmähaastattelusta sekä asiakkaan kanssa pidetystä yksilöhaastattelusta. Haastatteluissa todettiin, että työskentelymallin sisältöä voidaan soveltaa muihinkin vankilan asiakasprofiileihin kuin vain valvottuun koevapauteen siirtyviin asiakkaisiin. Yhdeksi tällaiseksi asiakasryhmäksi todettiin lyhytaikaiset avovankilaosaston asiakkaat. Lyhytaikaisella asiakkaalla tarkoitetaan Jokelan vankilan avovankilaosastolla kaikkia niitä rikosseuraamusasiakkaita, joiden lainvoimainen tuomio on alle kuusi kuukautta. Tälle asiakasryhmälle ei tällä hetkellä ole Jokelan vankilan avovankilaosastolla lyhyt kestoista ohjelmatyötä. Käytössä olevat työskentelymallit ovat asiakkaiden tuomio huomioon ottaen liian pitkäkestoisia, eikä niitä ehditä välttämättä viedä loppuun jokaisen asiakkaan kohdalla. Takaisin kotiin! -työskentelymalli tarjoaakin mahdollisuuden toteuttaa lyhytaikaisten asiakkaiden kanssa perhetyötä, jonka toteutuksessa on myös huomioitu näiden tuomion pituus.

Työskentelymallin sisältöä voidaan soveltaa myös rangaistusajan suunnitelmaa edistävään työskentelyyn. Työskentelyn aikana syntyneissä keskusteluissa huomattiin olevan paljon tarttumapintaa myös rikos- sekä päihdekeskusteluihin, joissa tarkoituksena on työstää päihteiden käyttöön sekä rikolliseen käyttäytymiseen liittyviä arvoja, toimintamalleja sekä muutosta. Näihin potentiaalsiin työskentelyalueisiin ei kuitenkaan voitu tämän opinnäytetyön rajauksen vuoksi tarttua, sillä se ei olisi vastannut opinnäytetyön tavoitetta tai tarkoitusta. Työntekijät voivatkin jatkossa soveltaa työskentelymallin osia perheellisten asiakkaiden kanssa toteutettavassa työskentelyssä.

Palautekyselyssä Takaisin kotiin! -työskentelymallin prosessikuvauksen merkittävimmäksi heikkoudeksi todettiin teoreettisen tiedon kattavuus. Yhtenä jatkokehittämisen kohteena onkin prosessikuvauksen nykyisen teoreettisen viitekehyksen laajempi kuvaaminen.

Mentalisaatioteoria sekä motivoivan keskustelun menetelmät ovat erittäin laajoja kokonaisuuksia ja niiden kattava kuvaaminen oli haastavaa, sillä prosessikuvausta kehitettäessä haluttiin myös varmistaa ohjeiden selkeys sekä helppolukuisuus. Pienen otannan sekä suuren haajonnan takia työskentelymallin selkeydestä ja helppolukuisuudesta on kuitenkin haastavaa tehdä selkeitä tulkintoja.

Yhtenä mahdollisena jatkotutkimusideana on työskentelymallin vaikuttavuuden mittaaminen. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää avovankilaosaston perhetyötä tukeva työskentelymalli. Tämä työskentelymalli saatiin valmiiksi tämän opinnäytetyön aikana mutta sen vaikuttavuudesta ei voida vielä tehdä merkittäviä yleistyksiä. Työskentelymallin vaikuttavuutta voidaan tutkia esimerkiksi kvantitatiivisen tutkimuksen tai vaihtoehtoisesti laadullisen arviointitutkimuksen avulla.

Työskentelymalliin voidaan tulevaisuudessa mahdollisesti lisätä myös palveluohjauksen elementtejä. Asiakkailla saattaa valvottuun koevapauteen siirryttäessä ilmetä erinäisiä vanhemmuuteen palveluntarpeita, joihin Rikosseuraamuslaitos ei kykene vastaamaan lainvoimaisen tuomion puitteissa. Takaisin kotiin! -työskentelyn aikana voitaisiinkin toteuttaa myös palveluohjausta ja ohjata asiakkaita hakeutumaan esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoiden palveluiden piiriin. Näiden palveluiden lisäksi asiakkaille voidaan tarjota tietoa myös erilaisista kynnyksettömistä kohtaamispaikoista sekä vertaistukiryhmistä, jotka voisivat palvella asiakkaan tarpeita. Tämän toteutumiseksi vaadittaisiinkin aktiivista yhteistyötä erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden sekä palveluntuottajien kanssa. Näin pystyttäisiin luomaan myös yhtenäisempiä palveluketjuja, jotka tukevat kokonaisvaltaisesti rikosseuraamusasiakkaiden vanhemmuutta.

Lähteet

Painetut

- Enroos, R. 2021. Lapsisuhteet vankien elämässä. Teoksessa S. Kainulainen & J. Saari (toim.). Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere. Vastapaino, 241-262.
- Kanninen, K. & Uusitalo-Arola, L. 2015. Lyhyt-terapeuttinen työote. Jyväskylä. PS-Kustannus.
- Kauppi, A. Tako, A. 2014. Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa A. Viinikka (toim.). 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 8-25.
- Kainulainen, S. 2021. Vankien elämään tyytyväisyys. Teoksessa S. Kainulainen & J. Saari (toim.). Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere. Vastapaino, 39-55.
- Kalland, M. 2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa A. Viinikka (toim.). 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 26-38.
- Larmo, A. 2017. Mentalisaatio -kyky pitää mieli mielessä. Teoksessa I. Laitinen & S. Ollikainen (toim.). Mentalisaatio. Teoriasta käytäntöön. Helsinki. Therapie-säätiö, 15-25.
- Oksanen, J. 2014. Motivointi työvälineenä. Helsinki. PS-kustannus.
- Pajulo, M. & Pyykkönen, M. 2014. Mentalisaatiokyvyn arviointi. Teoksessa A. Viinikka (toim.). 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 142-157.
- Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytyminen ja tukeminen. Helsinki. Kirjapaja.
- Rikosseuraamusvirasto. 2003. Perhe muurin ulkopuolella. Työryhmän mietintö. Helsinki. Rikosseuraamusvirasto.
- Rosengren D. 2009. Building motivational interviewing skills. A practitioner workbook. Lontoo. Guildford Press.
- Saari, J. 2021. Suomalisen vangin tulevaisuus. Teoksessa S. Kainulainen & J. Saari (toim.). Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere. Vastapaino, 263-286.
- Saari, J. 2021. Vankien statusjärjestelmä. Teoksessa S. Kainulainen & J. Saari (toim.). Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere. Vastapaino, 103-125.
- Suonpää, K. Ellonen, N. Aaltonen, M. & Tyni, S. 2021. Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa S. Kainulainen & J. Saari. Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere. Vastapaino, 199-218.

Sähköiset

Andersson, M. 2019. Äitiys on mahdollisuus. Teoksessa A. Pehkonen, T. Kekoni & K. Kuusisto. Oikeus päihdehuoltoon. Tampere. Vastapaino, 72-87.

Arter. 2022. Prosessien kuvaaminen kolmisivutekniikalla. Onko organisaatiosi prosessit kuvattu? <https://www.arter.fi/prosessien-kuvaaminen-kolmisivutekniikalla/> Viitattu 4.11.2022.

Ensi- ja turvakotien liitto. 2019a. Vangin lapset kannattaa ottaa huomioon. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/vangin-lapset-kannattaa-huomioida/> Viitattu 17.8.2022.

Ensi- ja turvakotien liitto. 2019b. Pidä kiinni. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/pida_kiinni_hoitojarjestelma Viitattu 16.3.2023

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Gaudeamus.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2012. Helsinki Tutkimustieteellinen neuvottelukunta. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 3.11.2022.

Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2022. Toimeentulotuki vangin perheelle. <https://www.krits.fi/toimeentulotuki-perheelle/> Viitattu 17.8.2022

Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.). Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki. Gaudeamus, 103-120.

Laajasalo, T. & Peltonen, K. 2021. Lapsen kohdistuva lähisuhdeväkivalta- keskiössä lasten traumaperäisten oireiden ehkäisy ja hoito. <https://kasvuntuki.fi/aikakauslehti/julkaisut/kasvun-tuki-aikakauslehti-12021/laajasalo-peltonen/> Viitattu 14.7.2022.

Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629#L4P29> Viitattu 17.7.2022.

Lukka, K. 2001. Konstruktiivinen tutkimusote. <https://metodix.fi/2014/05/19/lukka-konstruktiivinen-tutkimusote/> Viitattu 9.11.2022.

Miller, W. & Rollnick, S. 2013. Motivational Interviewing. Helping people change. New York. Guildford Press.

Monsbakken, C. Skardhamar, T. & Lyngstad, T. 2012. Crime and the transition to parenthood. The role of sex and relationship context. <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/DP/dp673.pdf> Viitattu 16.9.2022.

Rikosseuraamuslaitos. 2022a. Toimipaikat. Jokelan vankila. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/jokelanvankila.html#> Viitattu 28.10.2022.

Rikosseuraamuslaitos. 2022b. Koronavirukseen varautuminen Rikosseuraamuslaitoksessa. <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/korona.html> Viitattu 1.9.2022.

Rikosseuraamuslaitos. 2021. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220614144512/7a0qfFI1R/RISE_Tilastollinen_vuosi-kirja_2021_FI.pdf Viitattu 1.9.2022.

Rikosseuraamuslaitos. 2020. Rise 2.0. Ehdotus Rikosseuraamuslaitoksen uudeksi organisatorakenteeksi. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20201023153851/7LJkoAEnx/Rise_2.0_loppuraportti_Valmis.pdf Viitattu 12.12.2022.

Rikosseuraamuslaitos. 2019. Lapsi- ja perhetyön linjaukset. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi_ ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf Viitattu 12.6.2022.

Rikosseuraamuslaitos. 2018. Vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (7/004/2017). <https://rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vanginsijoittaminenaisiirtaminenavolaitokseenjaavolaitoksestasuljettuunvankilaan70042017.html> Viitattu 7.11.2022.

Rikosseuraamuslaitos. 2014. Valvottu koevapaus. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/valvottukoevapaus.html> Viitattu 17.7.2022.

Skardhamar, T. & Savolainen, J. 2014. Changes in criminal offending around the time of job entry. A study of employment and desistance. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1745-9125.12037> Viitattu 16.9.2022.

Skardhamar, T. Savolainen, J. Aase, K. & Lyngstad, T. 2015. Does marriage reduce crime? <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/681557> Viitattu 16.9.2022.

Sleed, M. Baradon, T. & Fonagy P. 2013. New Beginnings for mothers and babies in prison: A cluster randomized controlled trial. Attachment and Human Development, 15. 349-367.

Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. 2023. Ennakointidialogit. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/dialogiset-toimintavat/ennakointidialogit> Viitattu 17.2.2023.

Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. 2019. Lastensuojelun käsikirja. Vanhemman vankeusrangaistus. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus> Viitattu 15.8.2022.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf Viitattu 20.1.2023.

Vankeuslaki 767/2005. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767> Viitattu 15.8.2022.

Wade, DT. 2009. Goal setting in rehabilitation. An overview of what, why and how. Clinical Rehabilitation. 23, 291-295.

Ylitalo, P. (toim.). 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki. Suomen kuntaliitto.

Kuviot

Kuvio 1: Kaavamainen kuvaus muutoksen vaiheista. Mukailtu lähteestä: Middelkamp J. (toim.). EuropeActive's Essentials of Motivation & Behaviour Change. Netherlands. BlackBoxPublishers 2015..... **Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.**

Kuvio 2: Konstruktiivisen kehittämistyön prosessi (Lukka 2001).	24
Kuvio 3: Toimintatutkimuksen spiraalimalli (Toikko & Rantanen 2009).	27

Kaaviot

Kaavio 1: Palautekyselyn vastaukset (Kysymys 4).	43
Kaavio 2: Palautekyselyn tulokset (Kysymys 6).	44
Kaavio 3: Palautekyselyn tulokset (Kysymys 7).	44

Liitteet

Liite 1: Saatekirje	58
Liite 2: Suostumuslomake	60
Liite 3: Aineiston analyysi	61
Liite 4: Tutkimuslupa	65
Liite 5: Takaisin kotiin! -työskentelymalli (Prosessikuvaus)	67

Liite 1: Saatekirje

Saatekirje tutkimukseen osallistuvalla

Hyvä vastaanottaja,

Opiskelen Laurea-ammattikorkeakoulussa sosionomin tutkintoon johtavassa koulutuksessa ja teen opinnäytetyötäni syksyn 2022 ja kevään 2023 aikana. Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää Jokelan vankilan avovankilaosastolla tehtävää perhetyötä suunnittelemalla, toteuttamalla ja arvioimalla valvottuun koevapauteen siirtyviä, perheellisiä rikosseuraamusasiakkaita tukeva työskentelymalli, joka tukee avovankilaosaston ohjaajien ja erityisohjaajien asiakastyötä. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää Jokelan vankilan avovankilaosastolle työskentelytapa, jolla voidaan tukea rikosseuraamusasiakkaiden siirtymää takaisin osaksi lapsiperheen arkea sekä vahvistaa näiden vanhemmuuden taitoja.

Opinnäytetyö toteutetaan tutkimuksellisena kehittämistoimintana ja sen sisältö koostuu asiakkaan tilanteen kartoittamisesta, vanhemmuuden roolien reflektoinnista sekä yhteisen toimintasuunnitelman laatimisesta ja seurannasta. Tapaamisten päätyttyä järjestettävän loppuhaastattelun tarkoituksena on tuottaa tietoa ohjauksen asiakaskokemuksesta sekä tuoda esiin asiakkaiden näkemyksiä mahdollisesta jatkokehittämisestä. Tutkimuksessa kerätään myös tietoa tapaamiselle osallistuvan erityisohjaajan näkemyksistä sekä työskentelyn soveltuvuudesta Jokelan vankilan avovankilaosaston asiakastyöhön.

Loppukeskustelu toteutetaan kolmen yksilöohjauskerran jälkeen ja se järjestetään joulukuun 2022 ja tammikuun 2023 aikana Jokelan vankilan avovankilaosaston tiloissa. Loppukeskusteluun osallistuu ohjaukseen osallistunut asiakas, tutkimusta tekevä opiskelija sekä avovankilaosaston erityisohjaaja. Aikaa keskusteluun on varattu yksi tunti. Loppukeskustelu ei edellytä asiakkaalta ennalta valmistautumista. Loppukeskustelusta tehdään äänitallenne. Loppukeskustelun tallenne tuhotaan heti, kun siitä saatava aineisto on analysoitu. Loppukeskustelun tallenne säilytetään opinnäytetyöprosessin ajan huolellisesti siten, ettei ulkopuolisilla henkilöillä ole siihen pääsyä.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja osallistuminen voidaan keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilmoittamalla siitä tutkimuksen tekijöille. Keskeyttämiselle ei tarvitse ilmoittaa minkäänlaista syytä. Tapaamisilta ja palautekeskustelusta saatavia tietoja käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja anonymisti siten, ettei vastauksista voida yksilöidä osallistuneen henkilön tunnistamiseksi. Osallistuvan henkilötietoja ei kerätä eikä niistä synny henkilörekisteriä.

Opinnäytetyön toteutukseen on saatu asianmukainen lupa Jokelan vankilan johtajalta. Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan verkossa osoitteessa www.theseus.fi.

Liite 2: Suostumuslomake

Suostumuslomake

Annan suostumukseni siihen, että Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija haastattelee minua sekä äänittää haastattelun. Tutkijalla on lupa käyttää haastattelussa tuottamaani aineistoa opinnäytetyössään. Minulla on oikeus milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen.

Minulle on luvattu, että tallenteet hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Olen saanut haastatteluun osallistuville lähetetyn tiedotteen, jossa on riittävät tiedot tutkimuksesta ja minusta kerättyjen tietojen käsittelystä niin, että henkilötietojani ei kerätä, ei myöskään epäsuoria tunnisteita, joista minut voitaisiin tunnistaa. Allekirjoituksella vahvistan, että olen ymmärtänyt saamani tiedot ja haluan osallistua tutkimukseen sekä haastattelutallenteitani voi käyttää kyseisen opinnäytetyön aineistona.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus ja nimenselvennys

_____

Liite 3: Aineiston analyysi

Ensimmäinen tapaaminen		Ryhmähaastattelu
Työskentelymallin ohjeen täydentäminen	Teorian täydentäminen	Toimivat osuudet
Mentalisaatiokyvyn arvioinnin toteuttaminen	Mentalisaation arviointiin liittyvä teoria	Vapaus toteuttaa keskusteluita
Viittaus parisuhteen roolikarttaan	Tavoitteiden ja tärppien havainnollistaminen	Apukysymykset
		Looginen haastattelurunko
		Vanhempien vuorovaikutuksen huomiointi

Toinen tapaaminen		Ryhmähaastattelu
Työskentelymallin ohjeen täydentäminen	Teorian täydentäminen	Toimivat osuudet
Ohje vanhemmuuden roolikartan käyttöön	Lapsen elämästä löytyvät roolit	Keskustelut vanhemmuudesta ja rooleista antoisia
Esimerkki roolikartan käytöstä		
Voimavarakeskeisyys selkeämmin esiin	Armollisuuden huomioiminen	
Ohje keskustelun rajaamiseen		

	Kolmas tapaaminen	Ryhmähaastattelu
Työskentelymallin ohjeen täydentäminen	Teorian täydentäminen	Toimivat osuudet
Tulevaisuuden reflektointi	<p>Yhteenvedojen tekeminen</p> <p>Työntekijän sekä asiakkaan näkemysten esiin tuominen</p>	Tilaisuus päästä puhumaan vanhemmuudesta

	Yleinen palaute	Ryhmähaastattelu	
Työskentelymallin ohjeen täydentäminen	Teorian täydentäminen	Toimivat osuudet	Jatkokehittäminen
Väriteeman tarkistaminen	<p>Kuntouttavan työotteen korostaminen</p> <p>Sanoittamisen tukeminen</p>	<p>Työskentelyn looginen rakenne</p> <p>Soveltuu asiakastyöhön</p> <p>Helppokäyttöinen</p> <p>Lyhyt ja napakka</p>	<p>Rikos- ja päihdekeskusteluihin soveltaminen</p> <p>Ohjelmatyötä lyhytaikaisille vangeille</p> <p>Rangaistusajan suunnitelman työstäminen</p>

Ensimmäinen tapaaminen		Yksilöhaastattelu
Asiakkaan kokemukset työskentelystä	Asiakkaan palaute	Toimivat osuudet
<p>Ei selkeää palvelun tarvetta</p> <p>Työskentely voisi olla pitkäkestoisempaa ja -järkeisempää</p>	<p>Työskentely hyödyllisempää toisenlaisessa tilanteessa</p>	<p>Keskustelut hyviä</p> <p>Tapaamisilla selkeät teemat</p> <p>Teemoja oli keston nähden riittävästi</p>

Toinen tapaaminen		Yksilöhaastattelu
Asiakkaan kokemukset työskentelystä	Asiakkaan palaute	Toimivat osuudet
<p>Suunnitelma ei sopinut asiakkaan tilanteeseen</p> <p>Ei halua keskustella parisuhteesta osana perhetyötä</p>	<p>Roolikartan perusteellinen läpikäynti heikentää tarkoitusta</p> <p>Suunnitelma hyödyllinen, jos asioita ei ole mietitty</p> <p>Parisuhteen käsittelylle tulee olla avoin</p>	<p>Roolikarttaa käytiin riittävästi läpi</p> <p>Suunnitelman kirjoittaminen hyödyllistä, kun työskennellään itsensä kanssa</p>

Kolmas tapaaminen		Yksilöhaastattelu
Asiakkaan kokemukset työskentelystä	Asiakkaan palaute	Toimivat osuudet
Olisi halunnut keskustella, jos sille olisi ollut tarvetta	Prosessit voivat jäädä kesken tapaamisten välillä	Vanhoihin teemoihin palaaminen hyvä asia

Yleinen palaute		Yksilöhaastattelu
Asiakkaan kokemukset työskentelystä	Asiakkaan palaute	Toimivat osuudet
Uskoo joidenkin asiakkaiden hyötyvän työskentelystä	<p>Asiakkaita saattavat motivoida oma etu sekä pakko</p> <p>Asiakkaiden elämäntilanteet hyvinkin erilaisia</p> <p>Rikollisen maailman arvot suhteessa muihin arvoihin</p> <p>Realistiset tavoitteet ja suunnitelmat</p>	<p>Saanut puhua suoraan ja tullut kuulluksi sekä ymmärretyksi</p>

Liite 4: Tutkimuslupa

Tutkimuslupa

RISE/153/2022

15.12.2022

Niko Pulli
 Laurea-ammattikorkeakoulu
 Tikkurilan kampus
 Sosionomi

Hakemuksenne 15.11.2022

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun sosionomi-opintojen opinnäytetyötä varten.

Tutkimuksen aihe

Takaisin kotiin! -valmennus valvottuun koevapauteen siirtyville

Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää Jokelan vankilan avovankilaosastolla tehtävää perhetyötä suunnittelemalla, toteuttamalla ja arvioimalla valvottuun koevapauteen siirtyviä, perheellisiä rikosseuraamusasiakkaita tukeva valmennus, joka tukee avovankilaosaston ohjaajien ja erityisohjaajien asiakastyötä.

Opinnäytetyö toteutetaan tutkimuksellisenä kehittämistoimintana ja sen sisältö koostuu asiakkaan tilanteen kartoittamisesta, vanhemmuuden roolien reflektoinnista sekä yhteisen toimintasuunnitelman laatimisesta ja seurannasta. Tapaamisten päätyttyä järjestettävän loppuhaastattelun tarkoituksena on tuottaa tietoa ohjauksen asiakaskokemuksesta sekä tuoda esiin asiakkaiden näkemyksiä mahdollisesta jatkokehittämisestä.

Loppukeskustelu toteutetaan kolmen yksilöohjauskerran jälkeen ja se järjestetään joulukuun 2022 ja tammikuun 2023 aikana Jokelan vankilan avovankilaosaston tiloissa. Loppukeskusteluun osallistuu ohjaukseen osallistunut asiakas, tutkimusta tekevä opiskelija sekä avovankilaosaston erityisohjaaja. Loppukeskustelusta tehdään äänitallenne.

Lupahakemus

Haette lupaa tutkimuksen toteuttamiseen.

Osoite

00530 Helsinki

Puhelin

Faksi
 029 56 65440

Sähköpostiosoite**Www-osoite**

vankilatute.fi

RISE/153/2022

15.12.2022

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Tutkimus tulee toteuttaa vankilan yksikönpäällikön tai apulaisjohtajan suostumuksella.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulisi lähettää sähköinen kopio tai paperikopio allekirjoittaneelle erityisasiantuntijalle, asianomaiseen vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Pauli Nieminen
johtaja

Blomster Peter
912073386

Peter Blomster

erityisasiantuntija

Allekirjoittaja Blomster Peter 912073386
DN: cn=Blomster Peter 912073386,
o=Rikosseuraamuslaitos,
ou=Keskushallintoyksikkö,
email=peter.blomster@om.fi
Päiväys: 2022.12.15 09:16:41
+0200

Tiedoksi

Jokelan vankilan yksikönpäällikkö
Jokelan vankilan apulaisjohtaja
Uudenmaan rikosseuraamuskeskuksen johtaja

Osoite**Puhelin****Sähköpostiosoite****Www-osoite**

Liite 5: Takaisin kotiin! -työskentelymalli (Prosessikuvaus)

Takaisin kotiin!

-Rikosseuraamusasiakkaan vanhemmuuden vahvistaminen

Sisällys

1	Johdanto	3
2	Takaisin kotiin! -työskentelymalli	3
2.1	Ensimmäinen tapaaminen	4
2.2	Toinen tapaaminen	5
2.3	Kolmas tapaaminen.....	7
3	Asiakkaan palvelupolku	9
4	Työskentelyn vaiheiden kuvaus	10

1 Johdanto

Takaisin kotiin! -työskentelyn tarkoituksena on ohjata valvottuun koevapauteen siirtyville, perheellisille rikosseuraamusasiakkaille kolme yksilöohjauskertaa, joilla pyritään vahvistamaan asiakkaan vanhemmuutta. Työskentelyn tavoitteena on keskustella asiakkaan kanssa vanhemmuuteen liittyvistä teemoista sekä laatia yhdessä asiakkaan kanssa vanhemmuutta tukeva toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelman avulla pyritään korostamaan asiakkaan vahvuuksia vanhempana, tunnistamaan vanhemmuuteen liittyviä kehittämistarpeita sekä löytämään konkreettisia keinoja vanhemmuuden vahvistamiseksi. Asiakasta pyritään myös työskentelyn aikana kannustamaan oma-aloitteiseen toimintaan oman vanhemmuutensa tukemiseksi, siinä määrin kuin se olosuhteet huomioiden on mahdollista ja realistista. Työskentely kestää 4-5 viikkoa riippuen asiakkaan tilanteesta ja tarpeista. Tapaamisen suunniteltu kesto on yksi tunti.

2 Takaisin kotiin! -työskentelymalli

Takaisin kotiin! -työskentely koostuu kolmesta yksilöohjauskerrasta, jotka käsittelevät erilaisia vanhemmuuteen liittyviä teemoja. Työskentelymalli on suunniteltu rikosseuraamusasiakkaille, joiden valvotun koevapauden valmistelu on alkanut tai alkamassa. Työskentelymalli lähtee myös olettamuksesta, että asiakkaan perheessä ei ole työskentelyn aikana akuutteja kriisejä. Tällaisia akuutteja kriisejä voivat esimerkiksi olla hiljattainen huostaanotto, riitaisa erotilanne, lähisuhdeväkivalta tai perheenjäsenen kuolema. Nämä perheen sisäiset kriisit saattavat heikentää asiakkaan kykyä reflektoida omaa vanhemmuuttaan objektiivisesti sekä luoda työntekijälle väärän kuvan asiakkaan tunnetaidoista. Asiakkaan tulisi myös olla halukas keskustelemaan perheensä tilanteesta sekä omasta vanhemmuudestaan vankilan työntekijöiden kanssa. Työskentely perustuu lyhyt-terapeuttisen työotteen kolmen tapaamisen malliin, jossa olettamuksena on, että asiakas kykenee keskustelemaan suhteellisen avoimesti omista haasteistaan. Asiakkaan lasten iällä ei ole työskentelyn kannalta suurta merkitystä. Työskentely on suunniteltu lähtökohtaisesti alaikäisille lapsille mutta sen teemoja voidaan soveltaa myös aikuisiin lapsiin. Lopullisen päätöksen soveltuvista asiakkaista tekee työskentelyä toteuttava ohjaaja tai erityisohjaaja.

Takaisin kotiin! -työskentelymalli koskettaa sosiaalisen kuntoutuksen teemoja. Rikosseuraamusasiakkaiden tuen tarpeet saattavat olla hyvinkin erilaisia riippuen esimerkiksi asiakkaan päihdehistoriasta sekä iästä. Onkin tärkeää muistaa, että asiakkaan erilaiset tuen tarpeet eivät ole erillisiä kokonaisuuksia, vaan nämä kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin vaikuttavat tekijät ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa. Nämä hyvinvointiin liittyvät tekijät vaikuttavat myös asiakkaan vanhemmuuteen sekä kykyyn toimia vanhempana. Siksi onkin suositeltavaa, että työntekijä tekee koko työskentelyn ajan muistiinpanoja tapaamisten sisällöstä, valmistautuu tapaamisiin ja suunnittelee niitä mahdollisimman paljon, jotta työskentely

tukee asiakkaan tarpeita mahdollisimman monipuolisesti. Työntekijän on hyvä myös selkiyttää itselleen työskentelyn kiintopiste sekä tavoite, jotta työskentelyn teemat pysyvät oikeilla raiteilla. Asiakasta on työskentelyn aikana hyvä myös kannustaa itsenäiseen ja oma-aloitteiseen toimintaan vanhemmuuteen liittyvissä teemoissa. Näin pystytään tukemaan asiakkaan olemassa olevaa toimintakykyä, joka saattaa heikentyä laitossympäristön asettamien rajojen myötä. Takaisin kotiin! -työskentelymalli ei myöskään pyri saamaan asiakkaan vanhemmuuden prosesseja valmiiksi. Tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan vanhemmuutta sekä tarjota tälle näkökulmia ja työkaluja oman vanhemmuutensa reflektointiin ja kehittämiseen.

2.1 Ensimmäinen tapaaminen

Ensimmäisen tapaamisen keskeiset tavoitteet ovat:

1. *Alkutilanteen kartoitus*
2. *Asiakkaan tunnetaitojen arviointi*

Ensimmäisellä tapaamisella asiakkaan kanssa käydään läpi tämän alkutilannetta kartoittava puolistrukturoitu haastattelu. Haastattelussa käytetään ennalta laadittua lomaketta (Liite 1), jonka tarkoituksena on selvittää asiakkaan perheen kokonaistilannetta, asiakkaan suhdetta toiseen vanhempaan, asiakkaan suhdetta lapsiinsa sekä asiakkaan käsityksiä omasta vanhemmuudestaan. Kokonaistilanteen kartoittamisen avulla voidaan luoda käsitys mahdollisista haasteista, joita asiakas saattaa kohdata palatessaan aktiiviseksi osaksi perheensä arkea. Haastattelulla pyritään myös luomaan käsitystä vanhempien väleistä sekä vuorovaikutuksen laadusta. Samainen arvio tehdään myös aikuisen ja lapsen välisestä suhteesta ja vuorovaikutuksesta. Näiden tietojen ja havaintojen avulla voidaan luoda kokonaisvaltainen käsitys perhetyön keskiössä olevasta ”pyhästä kolminaisuudesta” eli aikuisen välisestä vuorovaikutuksesta sekä sen vaikutuksista lapseen. Jos asiakkaalla on useampia lapsia, tulisi lapset huomioida keskusteluissa yksilöinä, sen sijaan, että työskentelyssä puhuttaisiin niin sanotusta ”yleisestä vanhemmuudesta”. Tätä voidaan vahvistaa puhumalla lapsista heidän etunimillään.

Haastattelua toteuttava työntekijä tekee haastattelun aikana arviota asiakkaan tunnetaidoista. Haastattelulomakkeen toisessa osiossa käydään läpi asiakkaan käsityksiä tämän omasta vanhemmuudesta, vanhemmuuden iloista ja vaikeuksista sekä vanhemman rooliin liittyvistä vahvuuksista ja kehittämistarpeista. Työntekijän tehtäväksi jää tehdä tulkintoja siitä, kuinka monipuolisesti asiakas pystyy kuvaamaan omaa vanhemmuuttaan ja kuinka monipuolisesti hän pystyy refleктоimaan omaa vanhemman rooliaan.

Tunnetaitojen arviointi perustuu mentalisaatiokykyä tarkastelemaan Parent Development Interview -menetelmään, jonka tarkoituksena on mitata asiakkaan kykyä ymmärtää asioita

oman lapsen näkökulmasta sekä omaa toimintaansa vanhempana. Mentalisaatiokyky itsessään koostuu yksilön kyvystä nähdä toisessa ihmisessä samanaikaisesti sekä hyviä että huonoja puolia, ymmärtää omaa rooliaan toisen ihmisen pahan olon aiheuttajana, vastaanottaa toisen ihmisen tunteita sekä tulkita omia ja toisen ihmisen tunteita. Omien tunteiden jatkuva väärä tulkinta saattaa luoda asiakkaassa vahvoja uskomuksia sekä johtaa tätä tekemään vääriä tulkintoja myös toisista ihmisistä. Työntekijä voi toteuttaa tätä arviota tapaamisen aikana sekä sen jälkeen seuraavien tulkintaa tukevien kysymysten kautta:

- Pystyykö asiakas näkemään omassa vanhemmuudessaan sekä hyviä että huonoja puolia?
- Pystyykö asiakas näkemään oman toimintansa vaikutuksia lapseen ja vanhemmuuteen?
- Pohtiiko asiakas asioita myös lapsen/toisen vanhemman näkökulmasta?
- Onko asiakkaalla vahvoja uskomuksia liittyen vanhemmuuteen sekä perheeseen?
- Onko asiakas kiinnostunut lapsiensa kokemusten ja ajatusten pohtimisesta?

Näiden tietojen pohjalta voidaan muodostaa käsitys siitä, kuinka realistinen asiakkaan käsitys omasta vanhemmuudestaan on sekä tunnistaa mahdollisia haasteita työskentelyn kannalta. Asiakasta voidaan auttaa pohdinnassa nostamalla esiin asioita, joita hän tekee vanhemmuudessa oikein sekä tuomalla esiin asiakkaan tulkinnoissa esiintyviä ristiriitoja. Näitä ristiriitoja tunnistamalla voidaan asiakas saada huomaamaan omia kehittämistarpeita. Motivoivan keskustelun menetelmien tuntemus on suositeltavaa mutta ei välttämättä arviointia tehtäessä; työntekijältä vaaditaan ainoastaan aikaa ja halua perehtyä syvällisesti asiakkaan tilanteeseen sekä tämän käsityksiin omasta vanhemmuudestaan.

Asiakkaan kanssa voidaan myös käydä keskustelua siitä, mitä vanhemmuuden teemoja hän haluaa työskentelyn aikana käsitellä. Nämä teemat voivat liittyä niin lapsen kehitysvaiheisiin, erilaisiin virstanpylväisiin kuten koulun aloittamiseen sekä asiakkaan parisuhteeseen. Asiakkaan omat mielenkiinnon kohteet huomioimalla voidaan vahvistaa asiakkaan sitoutumista työskentelyyn sekä käsitellä juuri niitä asioita, jotka asiakas kokee itselleen tärkeiksi.

2.2 Toinen tapaaminen

Toisen tapaamisen keskeiset tavoitteet ovat:

1. *Vanhemmuuden roolikartan hyödyntäminen*
2. *Toimintasuunnitelman laatiminen*

Toinen tapaaminen ajoittuu noin viikon päähän ensimmäisestä tapaamisesta. Toisen tapaamisen alussa on hyvä käydä asiakkaan kanssa läpi ensimmäisen tapaamisen herättämiä ajatuksia. Tämä on myös hyvä tilaisuus havainnoida mahdollisia muutoksia tai alkavia muutoksia asiakkaan ajattelussa. Tapaamisella palataan edellisellä kerralla käsiteltyyn vanhemmuuden roolin vahvuuksiin ja kehittämistarpeisiin ja peilataan niitä vanhemmuuden roolikarttaan. Vanhemmuuden roolikartta koostuu erilaisista lapsen tarpeille perustuvista vanhemmuuden rooleista, joita lapsi tarvitsee kehityksensä tueksi. Näiden roolien ei tarvitse tulla yksinään yhdeltä vanhemmalta mutta niiden kaikkien tulisi löytyä lapsen arjesta ja molempien vanhempien tulisi tukea näitä rooleja. Eri roolit myös korostuvat lapsen eri kehitysvaiheissa. Esimerkiksi pienen lapsen kohdalla huoltajan rooli on jopa ylikorostunut, kun taas elämän opettajan rooli saattaa korostua vasta myöhemmällä iällä. Jos asiakkaalla on ollut vaikeuksia edellisellä tapaamisella tunnistaa omia vahvuuksiaan tai hän ei näe omassa vanhemmuudessaan kehittämistarpeita, voidaan asiakkaan vanhemmuutta tarkastella näiden roolien kautta. Myös parisuhteelle on laadittu vastaavanlainen roolikartta. Parisuhteen roolikarttaa käytettäessä on kuitenkin huomioitava asiakkaan perheen tilanne sekä asiakkaan halukkuus keskustella parisuhteestaan vankilan työntekijöiden kanssa.

Vanhemmuuden roolikartta rakentuu viidestä pääroolista (Elämän opettaja, Ihmissuhdeosaaja, Rajojen asettaja, Huoltaja sekä Rakkauden antaja), jotka muodostavat pohjan lapsen tasapainoiselle kehitykselle. Jokaiseen päärooliin liittyy erilaisia alaroleja, jotka kuvastavat pääroolille tyypillistä toimintaa. Keskeisenä tavoitteena vanhemmuuden roolikartan hyödyntämisessä on auttaa asiakasta löytämään yhteys tämän oman toiminnan sekä vanhemmuuden pääroolien välillä. Esimerkiksi Rajojen asettajana vanhempi korostaa lapsensa turvallisuutta sekä tämän fyysistä koskemattomuutta. Roolikarttaa voidaan käsitellä asiakkaan kanssa esimerkiksi seuraavien kysymysten kautta:

- Onko roolikartassa jokin rooli, johon samaistut erityisen paljon?
- Miten kyseinen rooli näkyy omassa vanhemmuudessasi?
- Onko roolikartassa jokin rooli, joka tuntuu haastavalta?
- Löytyykö kyseinen rooli lapsen elämästä?

Eri päärooleista voidaan myös keskustella asiakkaan kanssa esimerkiksi seuraavien kysymysten avulla:

- Mitä teette yhdessä lapsen kanssa? (Huoltajan rooli)
- Miten osoitat rakkautta lapselle? (Rakkauden antajan rooli)
- Mitä teet, kun lapsi toimii omasta mielestäsi väärin? (Rajojen asettajan rooli)
- Miten ristiriidat ratkaistaan perheessänne? (Ihmissuhdeosaajan rooli)
- Mitä arkielämän taitoja olet opettanut lapsellesi? (Elämän opettajan rooli)

Näiden kysymysten avulla pyritään tuomaan esiin asiakkaan toimintaa vanhempana, joka tukee lapsen kehitystä. Vaikka vanhempi tunnistaisi omassa toiminnassaan päärooleille tyypillisiä ominaisuuksia, konkreettiset teot määrittävät lapsen tarpeiden täyttymisen todellisen tilan. Vanhemmuuden roolikarttaa hyödynnettäessä tulee kuitenkin huomioida vankeusrangaistukseen liittyvät syyllisyyden sekä häpeän teemat. Roolikarttaa käytettäessä tulisi asiakkaan kanssa käsitellä ensin tämän vanhemmuuden positiivisia vaikutuksia lapsen kehitykseen, jonka jälkeen asiakas ja työntekijä etsivät kehittämistarpeita yhdessä. Työskentelyn tarkoituksena on vahvistaa asiakkaan vanhemmuutta, ei romuttaa tämän itsetuntoa vanhempana. Vanhemmuuden roolikartan läpikäymisessä kannattaa huomioida asiakkaalle luontainen keskustelutyyli. Jos asiakkaan on hankala tehdä roolikartasta yleisiä pohdintoja, voidaan roolikarttaa käydä läpi rooli kerrallaan. Keskusteluissa tulisi myös pääsääntöisesti keskittyä vankilan ulkopuolella tapahtuvaan vanhemmuuteen, sillä asiakkailla saattaa olla haasteita reflektoida omaa vanhemmuuttaan vankilaympäristön asettamien rajoitteiden vuoksi.

Roolikartan pohjalta käydyn keskustelun jälkeen tapaamisella laaditaan yhteinen toimintasuunnitelma (Liite 2) vanhemmuuden tukemiseksi. Tämän suunnitelma koostuu konkreettisista teoista, joita asiakas alkaa toteuttaa oman vanhemmuutensa vahvistamiseksi. Suunnitelman tulisi noudattaa SMART-periaatetta. Tämä tarkoittaa, että suunnitelman tulee olla tarpeeksi spesifi eli tarkka, sen tulee olla mitattavissa, sen tulee pohjautua asiakkaan vahvuuksiin ja kehittämistarpeisiin ja sen on oltava realistinen sekä aikataulutettu. Näiden periaatteiden toteutumisella pyritään vahvistamaan asiakkaan sitoutumista laadittuun toimintasuunnitelmaan. Suunnitelma voi perustua hyvin selkeiden ongelmien ratkaisemiseen tai vaihtoehtoisesti asiakkaan tavoittelemaan unelmatilanteeseen. Asiakas täyttää toimintasuunnitelma pohjaa itse ja työntekijä auttaa asiakasta suunnitelman laatimisessa sekä reflektoinnissa. Valmiiseen suunnitelmaan on kirjattu asiakkaan vahvuuksia ja kehittämistarpeita vanhempana sekä konkreettisia tekoja ja keinoja, joilla asiakas voi hyödyntää vahvuuksiaan sekä työstää kehittämistarpeitaan. Asiakas poimii suunnitelmasta myös yhden teon, jonka tämä toteuttaa seuraavaan tapaamiseen mennessä; tähän varataan aikaa 1-2 viikkoa riippuen asiakkaan valitseman teon laajuudesta.

Keskusteluita käytäessä työntekijän on hyvä pitää mielessä työskentelyn tavoitteet. Takaisin kotiin! -työskentelymalli on suunniteltu valvottuun koevapauteen siirtyville asiakkaille vahvistamaan näiden vanhemmuutta ennen valvottuun koevapauteen siirtymistä. Työskentelymallin osia voidaan myös soveltaa muihin asiakkaisiin ja työskentelyalueisiin kuten rikos- ja päihdekeskusteluihin mutta tällöin sen käyttötarkoitus on erilainen. Syntyviä keskusteluja asiakkaan kanssa onkin syytä rajata soveltamisalan sekä tavoitteiden mukaisesti.

2.3 Kolmas tapaaminen

Kolmannen tapaamisen keskeiset tavoitteet ovat:

1. *Suunnitelman purkaminen ja tarvittaessa muokkaaminen*
2. *Tulevaisuuden suunnitleminen*
3. *Loppukeskustelun toteuttaminen*

Kolmas tapaaminen koostuu yhdessä laaditun toimintasuunnitelman purkamisesta sekä toteutumisen arvioinnista. Tapaamisen aluksi kerrataan edellisellä tapaamisella läpikäytyjä vanhemmuuden vahvuuksia ja kehittämistarpeita sekä suunnitelmaan kirjattuja tekoja vanhemmuuden tukemiseksi. Näin voidaan palauttaa sekä työntekijän että asiakkaan mieleen työskentelyn kannalta keskeiset asiat. Tärkein seurattava asia tällä tapaamisella on asiakkaan valitsema teko, jonka hän on päättänyt toteuttaa. Tarkoituksena on keskustella tämän teon toteutumisesta sekä reflektoida sen herättämiä ajatuksia. Jos tavoite jää toteutumatta, tapaamisella pohditaan toteutumatta jääneeseen tavoitteeseen liittyviä haasteita. Jos tavoitteen toteuttamisessa on ilmennyt ylitsepääsemättömiä esteitä, voidaan siirtyä pohtimaan muita suunnitelmaan kirjattuja tavoitteita sekä niiden toteuttamista. Asiakasta tulisi kannustaa olemaan mahdollisimman oma-aloinen muiden tavoitteiden toteuttamisen suhteen siltä osin kuin se on mahdollista.

Suunnitelmaa voidaan tarvittaessa myös muuttaa. Jos asiakas kokee, että työskentelyn aikana jonkin teeman merkitys on korostunut hänelle tai jokin suunnitelmaan kirjattu tavoite ei syystä tai toisesta tunnu enää merkitykselliseltä, voidaan suunnitelmaan muokata paremmin vastaamaan asiakkaan tarpeita. Tässä tapauksessa voidaan tehdä lisäyksiä olemassa olevaan suunnitelmaan tai tehdä kokonaan uusi suunnitelma, jos asiakas kokee sen tarpeelliseksi. On täysin luonnollista, että asiakkaan tavoitteet ja ajatuksen kirkastuvat prosessin edetessä.

Viimeisellä tapaamisella asiakkaan odotuksia tulevaisuudesta voidaan käsitellä Tulevaisuuden muistelu -menetelmän avulla. Tulevaisuuden muistelu on ennakoitidialoginen menetelmä, jonka tarkoituksena on käsitellä tulevaa kuvitteellisen tulevaisuuden avulla. Tätä menetelmää voidaan käyttää esimerkiksi näiden kysymysten avulla:

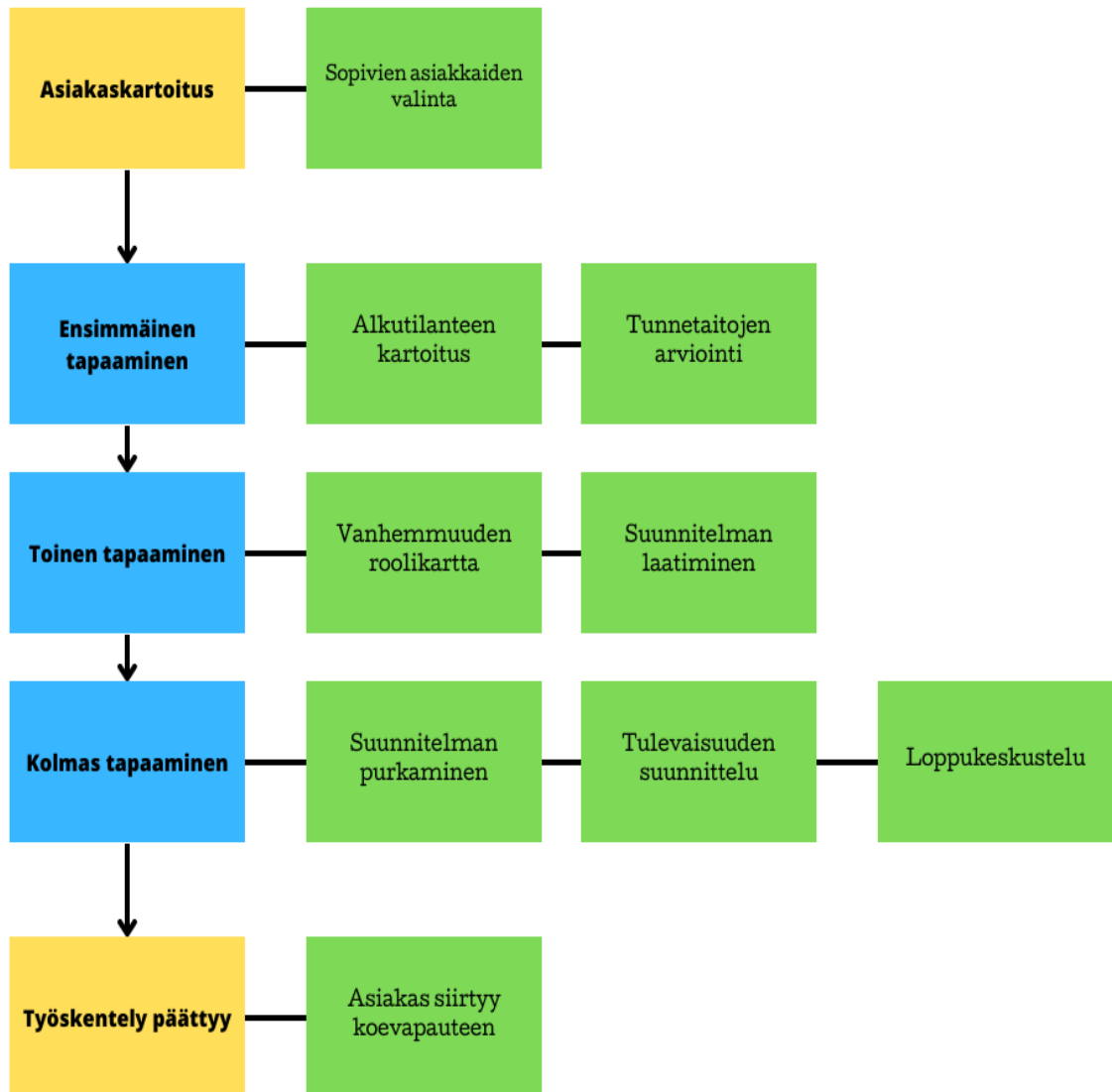
- Missä näet itsesi vuoden kuluttua?
- Miten asiasi ovat ja mitkä asiat tuovat sinulle iloa?
- Mitä sinä teit, jotta tämä tilanne on mahdollinen?
- Mistä olit huolissasi ennen kuin kaikki tämä tapahtui?

Loppukeskustelun tarkoituksena on kerätä asiakkaan näkemyksiä työskentelystä sekä sen herättämistä ajatuksista ja oivalluksista. Näin voidaan luoda kuva työskentelyn vaikuttavuudesta sekä tarjotaan asiakkaalle mahdollisuus tuoda esiin omia näkemyksiään. Loppukeskustelua voidaan käydä asiakkaan kanssa esimerkiksi seuraavien kysymysten kautta:

- Millaisia myönteisiä asioita olet huomannut itsessäsi?
- Mitkä vanhemmuuden roolit koet itsellesi tärkeimmiksi?
- Millaisia vaikutuksia vanhemmuuden pohdinnalla on ollut?
- Mihin vanhemmuuden rooliin sinun tulisi kiinnittää enemmän huomiota?

Loppukeskustelussa myös työntekijän on hyvä tuoda esiin omia näkemyksiään asiakkaan tilanteesta sekä kehityksestä. Tuomalla esiin asiakkaan onnistumisia sekä positiivista kehitystä voidaan tälle luoda kyvykkyyden kokemuksia, jotka auttavat tätä työstämään omaa vanhemmuuttaan sekä toimimaan oma-aloitteisemmin myös työskentelyn päätyttyä. Yhteenvetojen tekemisellä sekä niin sanotulla hyvällä lopetuksella on suuri vaikutus siihen, miten asiakas kokee työskentelyn. On myös tärkeää, että asiakkaalle jää kokemus siitä, että hän on tullut kuulluksi ja ymmärretyksi.

3 Asiakkaan palvelupolku

4 Työskentelyn vaiheiden kuvaus

Vaihe	Kriittiset tehtävät	Ohjeet ja mallit	Syntyvä ja jäljiteltävä tieto
Asiakaskartoitus	<ul style="list-style-type: none"> Sopivien asiakkaiden valinta 	<p>Asiakkaan VKV on ajankohtainen</p> <p>Asiakkaan perheessä ei ole akuutteja kriisejä ja asiakas on avoin teemojen käsittelylle</p>	Työskentelyyn soveltuvat asiakkaat
Ensimmäinen tapaaminen	<ul style="list-style-type: none"> Alkutilanteen kartoitus Tunnetaitojen arviointi 	<p>Perheenjäsenien vuorovaikutuksen huomiointi</p> <p>Asiakkaan kyky ymmärtää asioita lapsen näkökulmasta sekä omaa toimintaansa vanhempana</p>	<p>Käsitys perheen tilanteesta</p> <p>Käsitys asiakkaan tunnetaidoista</p> <p>Käsitys asiakkaan vahvuuksista sekä kehittämistarpeista</p>
Toinen tapaaminen	<ul style="list-style-type: none"> Vanhemmuuden roolikartan läpikäyminen Toimintasuunnitelman laatiminen 	<p>Voimavarakeskeisyyden ja armollisuuden huomiointi</p> <p>Suunnitelman SMART-periaate</p>	<p>Onnistumisten ja kehittämistarpeiden tunnistaminen</p> <p>Toimintasuunnitelma vanhemmuuden tueksi</p>
Kolmas tapaaminen	<ul style="list-style-type: none"> Suunnitelman purku ja tarvittaessa muokkaaminen Tulevaisuuden suunnittelu Loppukeskustelun toteutuminen 	<p>Pohditaan suunnitelman onnistumista tai muuttamista</p> <p>Tuodaan esiin asiakkaan näkemys tulevaisuudesta</p> <p>Tuodaan esiin asiakkaan kokemuksia työskentelystä</p>	<p>Suunnitelman toteutumisen arviointi</p> <p>Asiakkaan näkemys tulevaisuudesta</p> <p>Asiakkaan kokemukset ja ajatukset</p>
Työskentely päättyy	<ul style="list-style-type: none"> Asiakas siirtyy koevapauteen 	<p>Tapaamiset ovat toteutuneet suunnitellusti ja kaikki teemat on käsitelty asiakkaan kanssa</p>	<p>Asiakas on tunnistanut vahvuuksiaan sekä kehittämistarpeitaan vanhempana</p> <p>Asiakkaalla on ajatus tulevaisuudesta</p> <p>Asiakkaan kuva omasta vanhemmuudestaan on realistinen</p>

Liite 1. Haastattelulomake (Ensimmäinen tapaaminen)

Haastattelulomake

Perheen tilanne siviilissä?

- Kerro vapaasti perheestäsi
- Kuinka paljon pidät yhteyttä perheeseesi?
- Miten vankeus on vaikuttanut perheeseesi?
- Onko sinulla perheesi tilanteesta jonkinlaista huolta?

Suhde kumppaniin/ lapsen toiseen vanhempaan?

- Kerro vapaasti lapsen toisesta vanhemmasta/ kumppanistasi
- Miten kuvailisit suhdettanne?
- Miten kuvailisit vuorovaikutustanne?
- Miten vankeus on vaikuttanut häneen?

Suhde lapseen/ lapsiin?

- Kerro vapaasti lapsestasi/ lapsistasi
- Miten kuvailisit suhdettanne?
- Miten kuvailisit vuorovaikutustanne?
- Miten vankeus on vaikuttanut häneen?

Oma vanhemmuus

- Miten kuvailisit itseäsi vanhempana?
- Millaiset asiat tuovat sinulle iloa vanhempana?
- Millaiset tilanteet koet haastavaksi?
- Millaisissa asioissa koet olevasi hyvä vanhempi?
- Millaisissa asioissa haluaisit kehittyä?
- Mistä teemoista haluaisit keskustella työskentelyn aikana?

Liite 2. Toimintasuunnitelma (Toinen tapaaminen)

Toimintasuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi

Minun vanhemmuuteni

Vahvuudet

-

-

-

Kehittämistarpeet

-

-

-

Teot vanhemmuuteni tueksi